

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

„ПРАВОВА ОСВІТА ТА ПРАВОВА НАУКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ”

(9 листопада 2018 року)

Запоріжжя 2018

УДК:340:378.9(063)

П685

Редакційна колегія:

Бондар Олександр Григорович – Перший проректор Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права;

Коломоєць Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Запорізького національного університету;

Верлос Наталя Володимирівна – заступник декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та трудового права;

Пелех Ія Василівна – заступник декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та трудового права;

Пирожкова Юлія Володимирівна – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя.

Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 9 листопада 2018 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. 136 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію „Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів”, яка відбулася на базі юридичного факультету Запорізького національного університету 9 листопада 2018 року.

© Запорізький національний університет, 2018

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Бичківський О.О. Методи правового регулювання Міжнародних спадкових відносин: загально-правова характеристика	7
Верлос Н.В. Наступність як вид рецепції в конституційному праві України	9
Беклеміщев О.В., Войтович Є.М. Недоліки законодавчого врегулювання та тенденції розвитку інституту судового контролю в кримінальному процесуальному праві України	11
Єна І.В. Кваліфікація комп'ютерних злочинів – проблемні питання	14
Єрмоленко Д.О. Основні напрямки діяльності Інтерполу	16
Кожевникова В.О. Фізіологічні обмеження у договорі сурогатного материнства	19
Коломоєць Т.О. Премія чи все ж таки бонус для державного службовця?	23
Ларкін М.О. Інформаційна невизначеність початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються футбольними уболівальниками (фанами).....	24
Луц Д.М. Щодо договору купівлі-продажу тварин занесених до Червоної Книги	25
Пирожкова Ю.В. Технології моніторингу способу життя державних службовців: огляд міжнародної практики та особливості реалізації в Україні	27
Плутницька К.М. До питання кваліфікації фізичного домашнього насильства в разі умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень	29
Сінельнік Р.В. Кримінологічна характеристика етапів формування особистості злочинця в аспекті патопсихологічного дослідження девіантної поведінки	31
Удовика Л.Г., Серeda А.М. Система права України в умовах глобалізаційних трансформацій	34
Шарая А.А. Принципи адміністративного права як особлива категорія	36
Шеховцова Л.І. Злочини, вчинені у стані сильного душевного хвилювання, та деякі суміжні склади злочинів: проблеми кваліфікації	40

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Асатрян Є.М. Земельно-ресурсне забезпечення галузі туризму в Україні: актуальні правові проблеми	43
Воробйова Т.М. Деякі правові проблеми вирощування кормів для худоби на землях житлової та громадської забудови та інших землях в межах населених пунктів (на прикладі м. Запоріжжя).....	44
Земскова О.В. Роль цивільного законодавства в механізмі забезпечення належного виконання сторонами зобов'язань за договором перевезення небезпечних вантажів.....	46
Калюжна В.В. Кондомініуми та ОСББ: порівняльно-правовий аналіз.....	48
Калюжний В.В. Особливості цивільно-правового захисту прав наймача та наймодавця за договором найму житлового приміщення.....	50
Ніколаєнко І.Р. Щодо конкуренції транспортного та споживчого законодавства при вирішенні питань захисту прав пасажирів міських та приміських перевезень пасажирів та багажу	52
Терехов Р.Г. Цивільно-правовий захист прав замовника за договором про надання перукарських послуг (робіт).....	54
Титаренко М.В. Стимули і пільги у службовому праві: питання співвідношення	56
Шимон О.М. «Обмеження» і «заборони» як правові категорії, що застосовуються у сфері державної служби	56

ДОПОВІДІ МАЙБУТНІХ НАУКОВЦІВ

Аганін О.В., Макаренков О.Л. «Механізм антикорупційних трансформацій публічного права» у відкритому суспільстві: визначення поняття	61
Анохін В.П., Пирожкова Ю.В. Моніторинг способу життя осіб уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування: інноваційний інструмент у боротьбі із корупцією.....	64
Артюшенко Г.І., Журавльова Г.С. Парламентська опозиція як втілення контрольної функції парламенту.....	66
Блажко К.А., Пирожкова Ю.В. Оподаткування операцій з продажу об'єктів нерухомого майна фізичною особою-резидентом та фізичною особою-нерезидентом: особливості правового регулювання.....	68
Блищик Е.С., Пирожкова Ю.В. Порядок подання декларації про майновий стан, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру кандидатом на посаду державної служби	70

Богдановський Д.Р., Пирожкова Ю.В. Впровадження електронного декларування (у контексті антикорупційної реформи в Україні).....	72
Бойко Є.Ю., Єна І.В. Світовий досвід застосування тримання під вартою.....	74
Бойко Л.Л., Пирожкова Ю.В. Особливості оподаткування адвокатської діяльності в Україні.....	76
Бойко Ю.Ю., Пирожкова Ю.В. Контроль громадянського суспільства за діяльністю судової влади: інформаційно-правове забезпечення.....	77
Желонкин С.С., Єрмоленко Д.О. Спеціально-юридичні засоби техніки творення нормативно-правового договору	79
Замура Д.О., Мельковський О.В. Загальне поняття компетенції підрозділів внутрішньої безпеки МВС України.....	81
Зубрик Д.В., Єрмоленко Д.О. Правова та наукова обґрунтованість як принципи нормотворчої діяльності органів внутрішніх справ	83
Іваненко Н.Г., Пелех І.В. Захист прав людини – пріоритетне завдання судової реформи в Україні.....	85
Калашник О.О., Ларкін М.О. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики протидії законній господарській діяльності	86
Канакі А.В., Пирожкова Ю.В. Особливості правового регулювання запобігання та протидії домашньому насилъству в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення	88
Касьянова Ю.І., Коломоєць Т.О. Медіація, як спосіб вирішення публічно-правових спорів: вітчизняний та міжнародно-правовий аспекти	90
Клочкова К.О., Єрмоленко Д.О. Види відомих нормативних актів за зовнішньою формою акту	92
Козлов М.О., Пирожкова Ю.В. Особливості електронного декларування доходів співробітників Національної поліції: зарубіжний досвід та перспективи його впровадження в Україні.....	94
Мельничук Н.В., Пирожкова Ю.В. Електронне декларування як форма контролю за діяльністю осіб, уповноважених на виконання функцій місцевого самоврядування в Україні: базові питання правозастосування	96
Міхлевська А.І., Пирожкова Ю.В. Захисник у кримінальному процесі: поняття, правові підстави його участі.....	98
Пакратова Д.О., Коломоєць Т.О. Адміністративний договір як форма діяльності суб'єктів публічної адміністрації: поняття, ознаки та види	100
Пирожкова А.Є., Войтович Є.М. Обмеження прав людини: шлях до вирішення державних конфліктів або тоталітаризація суспільства	103

Поліщук О.С., Узунова О.В. До питання про кримінально-правову характеристику ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).....	105
Попов В.М., Ларкін М.О. Віктимна поведінка жінки – жертви корисливо-насильницьких злочинів	108
Романов О.М., Плутицька К.М. Соціальні заходи протидії домашньому насильству: досвід Німеччини	110
Романовський Д.В., Узунова О.В. Деякі аспекти кримінально-правової характеристики складу злочину «Хуліганство»	112
Савчук О.В., Коломоєць Т.О. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у системі державної служби України: законодавство та реалії	115
Самборський В.О., Коломоєць Т.О. Реалізація державної політики в сфері відновлення платоспроможності.....	118
Саприкіна А.Є., Шеховцова Л.І. Тактична операція як один із засобів криміналістичної тактики	119
Саричев А.М., Самойленко Г.В. Право на свободу пересування: охорона, реалізація та захист	121
Скользяєва В.В., Верлос Н.В. Проблеми розвитку фінансової діяльності органів самоорганізації населення	123
Сокол Т.І., Єрмоленко Д.О. Реалізація Урядом права законодавчої ініціативи (на прикладі Республіки Казахстан)	124
Сторчай Д.І., Пирожкова Ю.В. Моральні та матеріальні заохочення державних службовців в сфері судової влади України.....	127
Хайрулліна О.І., Узунова О.В. Особливості кримінально-правової характеристики складу злочину «Масові заворушення».....	130
Яловой І.В., Самойленко Г.В. Щодо заходів, спрямованих на захист прав та свобод людини в умовах проведення антитерористичної операції в зоні АТО	133

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Методи правового регулювання Міжнародних спадкових відносин: загально-правова характеристика

*Бичківський О.О., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Оскільки спадкові відносини виступають одним з предметів правового регулювання Міжнародних приватного права, доцільним уявляється аналіз методів, які застосовуються для врегулювання спадкових відносин ускладнених наявністю в них іноземного елементу.

Відповідно до положень загальної теорії права, питання про метод регулювання вслід за предметом регулювання, принципами і нормами є наріжним для будь-якої галузі права, що претендує на існування як окремий інститут, галузь або система права. Зрозуміло, що й для Міжнародного приватного права воно також виступає ключовим. Разом з тим у низці навчальних посібників і підручників з Міжнародного приватного права розгляд проблем, пов'язаних з наявністю у нього власних методів регулювання, обходять стороною [1].

Виходячи з особливостей тих відносин, які входять до предмету правового регулювання Міжнародного приватного права, розв'язується відповідно і питання про методи регулювання, властиві цій специфічній галузі норм.

В юридичній літературі сама по собі проблема методів регулювання в Міжнародному приватному праві не викликає значних труднощів для вирішення, хоча дискусії все ж таки спостерігаються й нині.

Саме колізійний метод регулювання кваліфікувався як основний метод, який полягає у впливі на відповідні суспільні відносини, що є об'єктом Міжнародного приватного права, за допомогою колізійних норм, що здійснюють вибір юрисдикції (правопорядку) і які відсилають регулювання відносин до матеріального права певної держави або міжнародного договору. Проте на різних етапах розвитку Міжнародного приватного права його роль у впливі на регульований об'єкт не була незмінною.

Після Великої Вітчизняної Війни виняткове освітлення одержало питання про уніфіковані норми матеріально-правового характеру, що містяться в міжнародних договорах, і це, відповідно, зумовило постановку проблеми ще одного методу регулювання у Міжнародного приватного права – матеріально-правового. Таким чином, згодом було визнано наявність другого методу регулювання у Міжнародному приватному праві – матеріально-правового, забезпеченого матеріальними нормами прямої дії, уніфікованими міжнародними угодами.

Вказане можна охарактеризувати як загальний погляд доктрини. Проте в науковій і навчальній літературі висловлювалася й дещо відмінна від цього погляду думка щодо методів Міжнародного приватного права. Зокрема, у радянські часи була висловлена думка, що Міжнародне приватне право має два способи регулювання, які укладаються в рамки одного методу – подолання колізійної проблеми. Згодом ця думка була відтворена в одному з навчальних посібників [2], а у подальшому дане переконання практично дослівно було відтворене і в іншому джерелі.

В рамках колізійного методу регулювання здійснюється регулятивна дія на об'єкт завдяки застосуванню колізійної норми в поєднанні з подальшою дією матеріальної норми відповідного національного правопорядку.

Матеріально-правовий метод є сукупністю властивих йому особливих засобів регулювання. Він функціонує перш за все за рахунок дії одноманітних матеріально-правових правил поведінки, які спочатку створюються державами шляхом узгодження їх волі у формі міжнародного уніфікуючого договору і згодом інкорпорується національним правом держав-учасниць. Цей метод інколи називають методом уніфікації. Крім того, матеріально-

правовий метод регулювання як спосіб дії юридичних норм на суспільні відносини може забезпечуватися нормами "прямої дії", розробленими в рамках національної правотворчості конкретної держави виключно для цілей регулювання відносин, пов'язаних з правопорядками різних держав.

Останню категорію з вказаних норм Міжнародного приватного права, що опосередковують матеріально-правовий метод регулювання, деякі дослідники виділяють навіть в окремий метод: "Названі норми регулюють цивільно-правові відносини з іноземним елементом і повинні бути віднесені до міжнародного приватного права. Такі норми за механізмом їх введення в дію і порядку застосування істотно відрізняються як від уніфікованих норм міжнародного договору, так і від колізійних норм, які можуть містити відсилання і до вітчизняного, і до іноземного права. Тому норми прямої дії – особливий, третій метод регулювання цивільно-правових відносин з іноземним елементом поряд з колізійними і уніфікованими матеріальними нормами" [3].

Провідна роль колізійно-правового методу регулювання спадкових відносин пояснюється наступним. В рамках окремих галузей внутрідержавного права доводиться мати справу з відносно простими ситуаціями. З числа належних до застосування норм національного права необхідно вибрати одне положення, яке найдоцільніше в кожному індивідуальному випадку. Проте у випадках, коли відносини характеризується проявом юридичного зв'язку з двома або декількома правопорядками, ситуація дещо ускладнюється. Ці різні правопорядки можуть в рівній мірі претендувати на регулювання даних суспільних відносин. При цьому зміст розпоряджень, що існують в рамках відповідних систем права, є настільки відмінним, що юридичні наслідки застосування до відносин того або іншого правопорядку можуть бути полярно протилежними. Таким чином у Міжнародному приватному праві постає проблема вибору правопорядку (юрисдикції). Питання про те, якому правопорядку віддати перевагу, який з них повинен бути відкинтий і на якій саме основі необхідно провести вибір, коли правові системи декількох держав "стикаються" одна з одною, є досить складним. При вирішенні цих питань необхідно враховувати потреби міжнародного співробітництва, розвитку зв'язків між державами і інтереси сторін, що беруть участь у відношенні і, природно, погоджуватися з відповідними веліннями правових актів тієї або іншої (а інколи і тієї і іншої) держави. Вибір права, здатного вирішити певне питання по суті, можливий завдяки наявності особливих правил, що іменуються колізійними нормами, які містять в собі найбільш раціональні для конкретних життєвих ситуацій рішення.

Як стверджують певні джерела, у праві України для врегулювання спадкових відносин з іноземним елементом перевага надається саме колізійному методу [4], адже це найважливіша ознака Міжнародного приватного права, що не є притаманною жодній іншій правовій сфері [5]; є основним способом впливу колізійних норм та інших колізійних регуляторів на приватні відносини, пов'язані з двома або більше правопорядками [6]; є традиційним методом правового регулювання для Міжнародного приватного права [7], який є методом непрямого регулювання зазначених відносин і полягає у виборі правопорядку, якщо врегулювати ці відносини "прагнуть" правопорядки двох або більше держав [8].

Проте колізійний метод регулювання має й певні недоліки, пов'язані, насамперед, з "багатоступеневістю" регулювання, що полягає в тому, що спочатку колізійна норма вказує на застосовний правопорядок, а потім в його рамках здійснюється відшукування тієї матеріальної норми, яка забезпечує регулювання даних відносин в дійсному змісті, тобто допомагає відповісти на поставлене питання по суті. До того ж дія колізійної норми нерідко пов'язана з певними явищами негативного характеру, які ускладнюють відшукування "кінцевої", тобто матеріальної, норми, такими як, скажімо, "приховані колізії", "колізії колізій", "негативні і позитивні колізії", необхідність рішення попередніх колізійних питань, неможливість застосування іноземного права через дію імперативних розпоряджень національного правопорядку, а також застереження про публічний порядок та інші [9].

Усвідомлення цього призвело до того, що держави стали знаходити інші засоби і можливості врегулювання відносин цивілістичного характеру, що виникають в

міжнародному обороті. Подібним інструментом служить міжнародний договір, що містить єдині норми (матеріальні) правила поведінки, придатні для вирішення певних значущих для даних держав-учасниць угоди питань. В сфері міжнародного спадкування також з'явилися такі міжнародні договори. Таким чином, уніфіковані міжнародним договором норми – один з інструментів забезпечення функціонування матеріально-правового методу регулювання в Міжнародного приватного права.

Віднесення внутрішніх матеріально-правових норм до Міжнародного приватного права викликає неоднозначну реакцію серед дослідників Міжнародного приватного права. Відповідно цьому нормативна база дії матеріально-правового методу може бути або звужена або розширена залежно від того, якого погляду дотримуються фахівці в даному питанні.

Отже, регулювання спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, здійснюється як за допомогою колізійного методу, так і матеріально-правового, значення яких не можна недооцінювати. Аналіз об'єкту, суб'єктів, підстав виникнення та змісту спадкових правовідносин, ускладнених іноземним елементом дозволяє надати найбільш повне, на нашу думку, його визначення.

Література

1. Богуславский М.М. Международное частное право: учебник. 3-е изд. перераб. и доп. М.: Юристъ, 1999. 408 с.
2. Международное частное право: учебник для вузов / под ред. Г.К. Дмитриевой. М.: Проспект, 2009. 688 с.
3. Международное частное право: учебник / отв. ред. Н.И. Марышева. М.: Юристъ, 2004. 604 с.
4. Кармаза О.О. Науково-практичний коментар розділу Х "Колізійні норми щодо спадкування" Закону України "Про міжнародне приватне право". *Юриспруденція: теорія і практика*. С. 10-18.
5. Сильченко Н.В., Толочко О.Н. Теоретические проблемы учения о нормах международного частного права. *Государство и право*. 2000. № 1. С. 35.
6. Степанюк А. Міжнародне приватне право: Теоретичні аспекти правового регулювання. Х.: Майдан, 2005.
7. Нешатаева Т.Н. Международное частное право и международный гражданский процесс: учебный курс в трех частях. М.: ОАО "Издательский дом "Городец", 2004. С. 17.
8. Кармаза О.О. Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2006. 21 с.
9. Ануфриева Л.П. Международное частное право: учебник: в 3-х томах. Том 1.: Общая часть. М.: Издательство БЕК, 2000. Глава 12. 264 с.

Наступність як вид рецепції в конституційному праві України

Верлос Н.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет

В сучасних умовах інтернаціоналізації та глобалізації усіх сфер життєдіяльності світового суспільства, що формується під впливом багатьох факторів: соціальних, політичних, економічних, історичних, науково-технічних, географічних, кліматичних та ін. виникає незворотна тенденція до поступової конвергенції (зближення, взаємопроникнення) правових систем.

Для збалансованого функціонування та розвитку української державності, насамперед необхідно здійснювати системну конституційно-правову модернізацію відповідно до визначеного зовнішньополітичного вектору, що вимагає в тому числі і зміни інституційного дизайну конституційного механізму публічної влади. Багато в чому зазначений процес супроводжується рецепцією окремих ідей, концепцій, доктрин, інститутів та норм в конституційне право України. На сьогоднішній день дослідження проблеми рецепції в

конституційному праві України є нагальною потребою і вимагає він науки доктринального визначення якісно оновленого концепту в сфері державного будівництва.

Проте, варто зазначити, що розвиток української державності супроводжується не тільки рецепцією зарубіжного правового матеріалу, але й збереженням чи відродженням вітчизняних конституційних традицій та цінностей. Саме тому в процесі дослідження доцільно акцентувати увагу на діалектичному взаємозв'язку таких правових категорій як «рецепція» та «наступність».

В розумінні таких явищ правової дійсності як «рецепція» та «наступність» не існує єдиного підходу, що викликає дискусії в наукових колах. Зокрема Є.Ю. Куришев пропонує рецепцію права визначати як явище, до якого входять процеси сприйняття, повторюваності і запозичення права, виробленого в іншій державі (правовій системі), в силу історичної наступності та зв'язку правової культури країн, соціально-економічні умови яких подібні [1, с. 12]. І.М. Мутай вважає, що рецепція – це процес привнесення до правової системи держави правових норм, що спочатку належали правовій системі зарубіжної держави, держави-донора [2, с. 55]. В.К. Самігуллін вважає, що під правовою рецепцією варто розуміти запозичення і сприйняття, що мають місце в процесі взаємодії різних правових систем протягом значного проміжку часу [3, с. 68].

Враховуючи викладене можна констатувати, що в даному випадку вчені розглядають рецепцію як процес запозичення та сприйняття саме іноземного правового матеріалу. Такий підхід значно збіднює змістове навантаження рецепції як правової категорії і не враховує можливість сприйняття правовою системою позитивного досвіду власної держави, який існував в різні історичні епохи.

В юридичній літературі існує підхід відповідного до якого рецепція і наступність є тотожними поняттями. Так, Л.В. Авраменко вважає, що рецепцію слід розглядати як «...сприйняття – перенесення, збереження й використання» [4, с. 5]. До того ж вчена робить висновок, що «... «рецепція» й «наступність» – близькі за змістом категорії, які можна використати як взаємозамінні».

Деякі вчені пропонують розглядати рецепцію виключно в історичному аспекті. Зокрема, вітчизняні дослідники Є. Харитонов та О. Харитонova вважають, що «...враховуючи походження терміну «рецепція», виправдано вживати його саме стосовно випадків «відродження» елементів минулих правових систем у процесі історичного розвитку людства. У такому випадку має йтися не про взаємодію правових систем, а про наступність права – вплив однієї системи на іншу, що втім, не применшує значення цього явища для розвитку сучасних правових систем» [5, с. 280].

Більш широкий підхід до розуміння рецепції відстоює З.П. Мельник, яка пропонує під рецепцією розуміти запозичення та сприйняття як іноземного правового матеріалу, так і правового матеріалу створеного і інший момент часу. Зокрема, вчена пропонує визначати рецепцію права як «однобічний, добровільний процес запозичення, сприйняття і подальшого пристосування до умов певної країни більш розвинутого права, створеного в інший момент часу або в іншій державі, з метою вдосконалення та поліпшення дії власної правової системи» [6, с. 5].

Узагальнюючи викладене можна зазначити, що в юридичній літературі спостерігається термінологічна плутанина щодо визначення та розуміння сутності правових явищ «наступність» та «рецепція». Вважаємо, що термін «рецепція» слід вважати ширшим за змістом, який охоплює певним чином і поняття «наступність» в тому числі. До того ж слід визнати, що швидкоплинний розвиток суспільних відносин інколи вимагає від юридичної науки розширення змістового навантаження вже існуючих правових категорій, а тому в даному випадку, вважаємо, що необхідність розширення сутнісного змісту категорії «рецепція» є цілком виправданою.

Вважаємо, що семантичні відмінності між «рецепцією» та «наступністю» полягають, насамперед в тому, що фактично наступництво є одним з видів рецепції, яка полягає у запозиченні та сприйнятті чинним законодавством позитивного досвіду правового

регулювання з минулих часів. Зокрема, наступість (континуїтет), в конституційному праві передбачає зв'язок між різними етапами розвитку як національного, так і міжнародного конституційного будівництва та сприяє всебічному розвитку, вдосконаленню чинного законодавства, усуненню конституційних колізій, а подекуди і попереджає їх виникнення. Комплексний аналіз розвитку будь-якої державності, в тому числі й української, дозволяє говорити про те, що вона в процесі створення повинна врахувати позитивний історичний досвід конституційного будівництва, що спирається на генетичну пам'ять нації з метою створення якісно оновленого суспільства, специфічні особливості та закономірності розвитку з метою збереження конституційних цінностей та усього позитивного, що сприятиме прогресивному розвитку.

Література

1. Курышев Е.Ю. Рецепция в российском праве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2005. 26 с.
2. Мутай И.М. Рецепция и реставрация в праве. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2011. № 5. С. 53-64.
3. Самигуллин В.К. О природе рецепции права. *Вестник Восточной экономико-юридической гуманитарной академии*. 2013. № 5 (67). С. 66-75.
4. Авраменко Л.В. Розмежування наступності у праві з іншими суміжними поняттями. *Проблеми законності*. 2012. №121. С. 3-13.
5. Харитонов Є. Від осмислення рецепції римського права – до формування загальної теорії взаємодії правових систем. *Право України*. 2014. С. 274-293.
6. Мельник З.П. Рецепція як засіб вдосконалення правової системи (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2009. 14 с.

Недоліки законодавчого врегулювання та тенденції розвитку інституту судового контролю в кримінальному процесуальному праві України

*Беклемищев О.В., суддя у відставці, адвокат
Войтович Є.М., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Інститут судового контролю в кримінальному процесуальному праві України зазнає змін. В чинному процесуальному законі контрольна функція суду прямо зазначена в нормативному документі, а не в доктрині права. Таким чином полеміка, яка раніше точилася з приводу наявності контрольних функцій суду на стадії досудового розслідування або їх відсутності, актуальна наразі лише з приводу юридичної сутності цього інституту, його суб'єктів, меж, можливостей та механізмів.

В цій роботі пропонується висвітлити проблемні питання законодавчого врегулювання зазначеного інституту та визначити можливі напрямки його подальшого розвитку.

З огляду на тему роботи слід звернути увагу на Закон України «Про внесення змін Господарського процесуального Кодексу України, Цивільного процесуального Кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII (надалі – Закон № 2147) [1], який набрав законної сили 16 березня 2018 року. Цей нормативний акт, зокрема, вніс значних змін до повноважень слідчих суддів, що, у свою чергу, відобразилося на змісті інституту судового контролю. Слід також зазначити, що ці зміни є щонайменше дискусійними.

Насамперед слід зазначити, що законодавець визначив підсудність слідчим суддям питань про забезпечення заходів кримінального провадження дивно: всі клопотання слідчих або прокурорів з цих питань розглядаються лише тим слідчим суддею, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування як юридична особа (ч.1 ст. 132 КПК України) [2]. Така правова конструкція законодавця уявляється

неграмотною в площині доктрини права з огляду на наступне. Так, визначення юридичної особи законодавство України містить у ст. 80 Цивільного Кодексу України – і це: «організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку» [3]. Таким законом є Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [4]. Цей нормативний акт визначає обов'язковість реєстрації юридичних осіб у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з присвоєнням унікального коду, з обліком в органах фінансового та статистичного обліку тощо. Цивільний Кодекс України та доктрина права висувають також і інші обов'язкові якості, притаманні юридичній особі – статут (положення), печатка, розрахунковий рахунок, правоздатність, дієздатність, місцезнаходження тощо. Однак зазначене вступає у пряму суперечність з визначенням органу досудового розслідування, яке закріплено у ч.1 ст. 38 КПК України, адже це: «слідчі підрозділи» відповідних державних міністерств та відомств. Вони можуть бути різного рівня та назви: управління, департаменти, відділи, відділення тощо в залежності від штатного розкладу, та структури відповідного утворення. Однак вони залишаються лише структурною частиною певної державної установи; статусом самостійної юридичної особи із властивостями, на які вказано вище, станом на сьогодні не володіє жоден із слідчих підрозділів, які діють у відповідних міністерствах та відомствах України, отже, юридичною особою жоден орган досудового розслідування не є.

Слід звернути увагу також на випадки, якщо місцезнаходження органу досудового розслідування не збігається з місцем його реєстрації як юридичної особи (ч.2 ст. 132 КПК України). Навіть якщо залишити поза увагою вищевикладені аргументи на користь того, що слідчий підрозділ не може бути юридичною особою, необхідно і тут здивуватись. Адже ця норма висуває до носія функції судового контролю – слідчого судді – невластивий йому обов'язок – внести клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження до відповідного слідчого судді.

Закон № 2147 покладає на слідчих суддів також функцію, яка не має жодного відношення до предмету їх діяльності – судового контролю. Йдеться про розгляд питань про призначення будь-яких експертиз в ході досудового розслідування кримінальних проваджень, а також про питання продовження строків досудового розслідування у провадженнях, в яких жодній особі не повідомлено про підозру. Зрозуміти яким чином вирішення питання про призначення експертизи або про відмову в такому призначенні, про коло питань, які будуть вирішені експертом (експертами), про визначення особи або установи, якій необхідно доручити таку експертизу, може вплинути на законні права ті інтереси учасників кримінального провадження, неможливо ані із тексту Закону № 2147, ані з пояснювальної записки до цього законопроекту. Більше того, значна кількість експертиз призначається та проводиться у кримінальних провадженнях, де нікому не повідомлено про підозру і відсутня потерпіла особа – наприклад, у провадженнях, які порушено за фактом ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів, тобто потенційно відсутні особи із власними правами та інтересами. Більше того, з буквального розуміння вимог кримінального процесуального законодавства випливає, що невід'ємним механізмом процедури призначення та проведення судової експертизи є процесуальне рішення про залучення експерта. Однак підстави для прийняття такого процесуального рішення, механізм його прийняття, суб'єкти прийняття, та дії учасників у випадку незгода з такти рішенням закон не визначає. Отже, питання чи уповноважений слідчий суддя самостійно приймати процесуальне рішення про залучення експерта є відкритим.

Прийняття процесуального рішення про продовження строків досудового розслідування в кримінальному провадженні також зараз віднесено до компетенції слідчого судді. З таким підходом законодавця можна погодитись щодо кримінальних проваджень, де існує такий учасник як підозрюваний. Однак у провадженнях, де нікому не повідомлено про підозру, предмет судового контролю з боку слідчого судді відсутній. Потенційна наявність потерпілої особи та наявність у цієї особи законних інтересів навпаки ставить під сумнів

саму можливість обмеження строків розслідування та можливість закриття провадження лише у формальному випадку спливу строку – адже порушені права потерпілої особи в такому випадку аж ніяк не поновлюються, і законні інтереси не захищаються.

Необхідно також оцінити вказівки ч.4 ст. 295¹ КПК України, якою доповнено Кодекс Законом № 2147. Ця норма встановлює підставу для відмови слідчим суддею в задоволенні клопотання про продовження строку досудового розслідування у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не повідомлено про підозру. І такою підставою – як не дивно – є поєднання двох обставин. Ці обставини: протиправність та необґрунтованість клопотання слідчого або прокурора. Оцінити таку новину досить важко, адже, протиправне, однак обґрунтоване клопотання відповідно до цієї норми підлягає задоволенню, як і не протиправне, однак необґрунтоване. До речі, жоден нормативний акт не роз'яснює зміст поняття «протиправність» клопотання слідчого або прокурора. Відсутнє тлумачення такого терміну й в доктрині права.

До недоліків законодавчого врегулювання на думку авторів слід віднести і відсутність регламентації слідчого судді як носія судової влади і як суб'єкта судового контролю в параграфі 1 розділу 3 Кодексу. Розтлумачення терміну «слідчий суддя» у ст. 3 Кодексу достатнім не є, оскільки саме законодавчо не визначено механізм обрання слідчого судді, можливість його заміщення, можливість здійснювати контрольні функції іншим суддею за відсутності саме слідчого судді тощо.

Необхідно звернути увагу також на питання судової дискреції при здійсненні судового контролю.

Під поняттям судової дискреції (судового розсуду) у кримінальному судочинстві розуміють повноваження суду (права та обов'язки), надані йому державою, обирати між альтернативами, кожна з яких є законною, та інтелектуально-вольову владну діяльність суду з вирішення у визначених законом випадках спірних правових питань, виходячи із цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, тощо.

Дослідження повноважень носіїв судового контролю, які закріплені в процесуальному законі з позиції дискреції, дає підстави для висновку, що законодавець не є послідовним. Так, за наявності певних умов (недоведеність заявником клопотання підстав) встановлено обов'язок слідчого судді відмовити в задоволенні клопотання (ст. ст. 157, 172, 176 КПК України тощо). Проте, у випадку доведеності заявником клопотання наявності підстав обов'язок слідчого судді задовольнити таке клопотання як правило не визначений, що дає підстави для висновку про можливість обрати будь-яке рішення. Виключенням із цього правила є вимога ст. 163 КПК України, яка встановлює обов'язок слідчого судді надати стороні обвинувачення тимчасовий доступ до речей і документів у випадку доведеності певних обставин. Яскравим прикладом дискреційності повноважень слідчого судді є можливість застосувати до підозрюваної особи запобіжний захід більш м'який, ніж той, про застосування якого заявлене клопотання сторони обвинувачення (ч.4 ст. 194 КПК України).

З точки зору авторів така непослідовність закону певним чином перешкоджає меті судового контролю.

Цей тезис досить яскраво знаходить своє підтвердження у ст. 248 КПК України, яка регламентує порядок розгляду слідчим суддею апеляційного суду клопотання про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Недосконалість цієї норми очевидна. Насамперед, до клопотання слідчого (прокурора) встановлено низку вимог, однак відсутній обов'язок заявника клопотання матеріалами провадження доказувати наявність обставин, які викладено в клопотанні. Єдиним обов'язком заявника клопотання є обов'язок додати витяг з єдиного реєстру досудових розслідувань. При цьому прямо закріплено обов'язок слідчого судді задовольнити клопотання та надати такий дозвіл у випадку, якщо заявник клопотання доведе, що вчинено злочин відповідної тяжкості, та в результаті проведення цих дій можуть бути отримані докази. Слід звернути увагу й на те, що процедура розгляду не визначена, як і права та обов'язки учасників, можливості перевірки законності рішення слідчого судді судом вищої інстанції тощо. Уявляється очевидним, що за таких

обставин слідчий суддя просто не в змозі перевірити аргументи клопотання, та оцінити доведеність або недоведеність обставин, які викладено в клопотанні слідчого або прокурора, та змушений приймати як такі, що відповідають дійсності лише твердження заявника клопотання, в такому клопотанні викладені. Законне відмовлення в задоволенні такого клопотання з точки зору букви закону може бути обгрунтовано лише тим, що розслідується злочин, який не є тяжким або особливо тяжким.

За таких обставин очевидно відсутні дієві запобіжники зловживань з боку посадових осіб працівників органів досудового розслідування та прокуратури, а сама процедура надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій фактично лише має декларативні ознаки судового контролю. Уявляється за доцільне запропонувати або зобов'язати заявника клопотання ретельно доводити наявність необхідності порушення конституційних прав учасників провадження саме фактичними матеріалами провадження – допустимими та належними доказами, або виключити необхідність суддів апеляційного суду витрачати процесуальний час, а обмежитися лише повідомленнями апеляційного суду про майбутнє проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Підсумовуючи наведене, слід констатувати значні прогалини в законодавстві в сфері правового регулювання контрольної діяльності суду. Отже, в даній сфері потрібні подальші теоретичні розробки та практичні зміни. Безумовно, прийняття змін до Кримінального процесуального Кодексу України вирішує певні проблеми в цій сфері, які виявляються під час усталення слідчої та судової практики, однак лише правозастосовна практика та теоретичні розробки у випадку прийняття таких законодавчих актів як Закону № 2147 не повною мірою сприятимуть утвердженню законності, оскільки необхідно констатувати, що проблеми, які існували до цих змін, мають тенденцію до поглиблення. Враховуючи наведене необхідно очікувати змін до процесуального закону, які мають ліквідувати вищезазначені недоліки.

Література

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст.436.
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31-32. Ст.263.

Кваліфікація комп'ютерних злочинів – проблемні питання

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Науково-технічний прогрес змінив не тільки українське суспільство в цілому, а і суттєво змінив характер злочинності, її якісні показники. Сьогодні Україна, як і світ в цілому, живе в той час, коли всі громадяни держави, підприємства, установи, організації, є незахищеними перед атаками кіберзлочинців.

Цей новий вид злочинності став новим викликом для правоохоронних органів, оскільки ці злочини специфічні за способом вчинення, об'єктом посягання, суб'єктом вчинення, тощо. Специфіка суб'єктів, які вчиняють комп'ютерні злочини обумовлюється високим рівнем розвиненості інформаційної інфраструктури, яка дає змогу злочинцям

вчиняючи злочини приховувати свою особу, місце знаходження, мати спільників в інших країнах світу, вчиняти злочин на великих відстанях, тощо.

Крім того, такі злочини мають високий рівень латентності та низький рівень розкриття, та вимагає застосування комплексу кримінально-правових та процесуальних засобів боротьби.

Саме тому, сьогодні велика увага приділяється удосконаленню кримінально-правових засобів боротьби. Приймаються та удосконалюються кримінально-правові норми, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (розділ XVI Кримінального кодексу України), розробляться рекомендації щодо здійснення досудового розслідування комп'ютерних злочинів, тощо.

Необхідно зазначити, що вивченню проблем комп'ютерної злочинності присвячують свої дослідження представники різних наукових напрямків. Так, Д.С. Азаров, М.В. Карчевський, Н.А. Розенфельд, П.Д. Біленчук та ін. у своїх дослідженнях приділяють увагу саме кримінально-правовій характеристиці даного виду злочинів.

Але, нажаль, ці дослідження не в достатній мірі вирішують проблеми, які постають перед правоохоронними органами в Україні в процесі кваліфікації та розслідування комп'ютерних злочинів і постає питання розробки ефективних кримінально-правових засобів боротьби з даним негативним явищем.

Під кримінально-правовими засобами боротьби з комп'ютерною злочинністю розуміють прийняття кримінально-правових норм, якими встановлюється кримінальна відповідальність за вчинення окремих діянь у сфері використання комп'ютерної техніки [1, с. 38].

Основними факторами, які, на нашу думку, ускладнюють кваліфікацію комп'ютерних злочинів є, доволі складна конструкція кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за даний вид злочинів. Це викликає проблему однакового розуміння і застосування практичними працівниками вказаних норм і породжує інший фактор – відсутність узагальненої слідчої та судової практики щодо даного виду злочинів.

Також кваліфікація ускладнюється перенасиченістю галузевого законодавства спеціальними (в тому числі суто технічними) термінами.

Але ці фактори ми вважаємо похідними, оскільки на сьогодні не вирішеною є основна проблема – не визначено та не досліджено на належному рівні специфічний простір у якому вчиняються комп'ютерні злочини. Це так званий кіберпростір, який необхідно добре знати, знати його особливості, закономірності, характерні риси і враховувати при визначенні тактики, методики, розслідування.

Специфіка суб'єктів, які вчиняють комп'ютерні злочини обумовлюється високим рівнем розвиненості інформаційної інфраструктури, яка дає змогу злочинцям вчиняючи злочини приховувати свою особу, місце знаходження, мати спільників в інших країнах світу, вчиняти злочин на великих відстанях, тощо.

Нажаль проаналізувавши національне законодавство, ми можемо стверджувати, що законодавець формально підійшов до його формування, в тому числі до такого базового нормативного акту, як Стратегія щодо підвищення безпеки кіберпростору (далі – Стратегія), яка була прийнята 27.01.2016 року і має в перспективі зробити Україну країною ворожою для кіберзлочинців та удосконалити роботу правоохоронних органів.

Також і досі відсутнє тлумачення таких базових понять, як «кіберпростір», «кіберзлочин», «кібербезпека», тощо, якими оперує законодавець.

На нашу думку, сутність зазначених понять повинна відображатись саме у Стратегії, оскільки вона формує основи національної безпеки, внутрішньої та зовнішньої політики у сфері боротьби та протидії таким негативним явищем, як кіберзлочинність. Крім того, така ситуація негативно впливає на правозастосовну практику, оскільки створює умови для різного розуміння сутності зазначених понять правоохоронними органами, що у свою чергу може призводити до помилок і у кваліфікації діяння, і в процесі збирання, фіксації, перевірки доказів, судових помилок, тощо.

Ми не можемо стверджувати, що держава знаходиться осторонь вирішення проблем боротьби з комп'ютерною злочинністю. Про це свідчить те, що законодавець, намагаючись вирішити вказані актуальні проблеми та використовуючи комплексний підхід, розробив спеціальні норми, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення комп'ютерних злочинів.

Але, закріплені Кримінальним кодексом України норми (ст. 361-363) не охоплюють всього кола злочинних діянь, які можна віднести до категорії комп'ютерних злочинів. Сукупність таких діянь пропонують поділити на наступні групи.

Перша група – це злочини, при вчиненні яких комп'ютерна техніка використовуються з метою незаконного друку документів, грошей, цінних паперів, іншої друкованої продукції.

Друга група – злочини, при вчиненні яких комп'ютерна техніка застосовується для незаконного тиражування об'єктів, які охороняються авторським правом.

Третя група – злочини, при вчиненні яких комп'ютерна техніка використовується з метою незаконного збирання, зберігання інформації, яка охороняється кримінальним законом.

Четверта група – злочини, при вчиненні яких комп'ютерна техніка використовується в якості технічного засобу [2, с. 86].

Таким чином, враховуючи наведене, ми можемо стверджувати, що кримінальним законодавством України в повній мірі не охоплюються всі можливі кримінально карані діяння, які можуть вчинятись у кіберпросторі і мати характер комп'ютерних злочинів.

Це у свою чергу вимагає роботи над подальшим удосконаленням кримінально-правових засобів захисту від даного негативного явища. Значну допомогу у цьому процесі може надати вивчення закордонного досвіду країн в яких ця проблема стоїть також дуже гостро, але підхід до її вивчення та розробки ефективних, нетрадиційних заходів боротьби більш відповідальний.

Про це, наприклад, свідчить створення єдиної організації, до складу якої входять професіонали з різних правоохоронних органів, представники науки, приватного сектору, тощо, які створюють та сумісно використовують ресурси, стратегічну інформацію, здійснюють розвідку загроз, виявляють і попереджають нові загрози, збирають, обробляють та аналізують інформацію, пов'язану з кіберзлочинністю з різних джерел – державних, приватних, відкритих.

У США у 1997 році саме з цією метою було створено Національний альянс кібер – криміналістики і освіти (NCFTA). Кампанія Cyber Intelligence Team (CIT), здійснює схожу діяльність на території Європи [3].

Література

1. Голубєв В.О. Розслідування комп'ютерних злочинів : монографія. Запоріжжя: Видавництво «ЗІДМУ», 2003. 296 с.
2. Марченко Н.В. теоретико-правовые вопросы квалификации преступлений, совершенных с использованием компьютерной техники (на основе уголовного законодательства Украины). *Библиотека криминалиста Научный журнал*. 2013. № 5 (10). С. 85-92.
3. Cybercrime figures prompt police call for awareness campaign. URL: <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/jul/21/crime-rate-online-offences-cybercrime-ons-figures>. (дата звернення: 15.10.2018).

Основні напрямки діяльності Інтерполу

*Єрмоленко Д.О., д.ю.н., професор
Запорізький національний університет*

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) об'єднує сьогодні 190 держав, включаючи Україну, таким чином Інтерпол – друга в світі міжнародна міжурядова організація за кількістю країн-членів після ООН.

Початком історії створення Інтерполу можна вважати 1914 р, коли у Князівстві Монако відбувся I Міжнародний конгрес кримінальної поліції за участю поліцейських з 14 країн, на якому була схвалена ініціатива створення міжнародної комісії кримінальної поліції. Проте, слід зауважити, що ця ініціатива через низку перешкод, передусім, Першу світову війну, не була реалізована. У 1923 р. у Відні на II Міжнародному конгресі кримінальної поліції, в якому взяли участь 138 представників з 20 країн Європи, Азії та Америки, була створена Міжнародна комісія кримінальної поліції (International Criminal Police Commission) для координації зусиль окремих країн у боротьбі з загальнокримінальною злочинністю. Однак, під час Другої світової війни зазначена організація фактично припинила свої існування. Лише у 1946 р. почалося відтворення Інтерполу, а діючий статут, в якому затверджено нову назву організації – Міжнародна організація кримінальної поліції (International Criminal Police Organization, Interpol, ICPO) був прийнятий у 1956 р.

Українські правоохоронні органи, у рамках Інтерполу, почали співпрацювати з закордонними колегами у 1990 році, коли Постановою Ради Міністрів СРСР № 338 від 7 квітня 1990 р. «Про вступ СРСР до Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол)» було створено Національне центральне бюро Інтерполу в СРСР (НЦБ СРСР) в складі Міністерства внутрішніх справ СРСР.

У 1992 році Україна стала членом Інтерполу. У Постанові № 555 від 30 вересня 1992 р. «Про вступ України до Інтерполу» Кабінет Міністрів України постановив прийняти пропозицію Міністерства внутрішніх справ, погоджену з Міністерством юстиції, Міністерством закордонних справ та Службою безпеки, про вступ України до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, а також подати від імені Уряду заявку про вступ України до цієї організації.

В діяльності Інтерполу історично склалися чотири основні напрямки діяльності:

1. *Кримінальна реєстрація* – вважається найбільш ефективним засобом розкриття міжнародних кримінальних злочинів, розшуку та затримання міжнародних злочинців. Кримінальна реєстрація організована Генеральним секретарем Інтерполу за спеціальною методикою з метою ідентифікації, як злочинців, так і деяких злочинів. Основними ідентифікаційними ознаками є: демографічні дані, зовнішні ознаки об'єкту, спосіб вчинення злочину (*modus operandi*), особливі прикмети людини, його звички, манера поведінки тощо.

Кримінальна реєстрація поділяється на два основні види: загальну та спеціальну. Об'єктом загальної реєстрації є інформація про міжнародних злочинців та злочини кримінального характеру, що містять міжнародний елемент. Спеціальна реєстрація фіксує відбитки пальців та фотознімки злочинців.

За кожним видом кримінальної реєстрації існують відповідні картотеки, серед яких: картотека всіх відомих міжнародних злочинців та осіб, підозрюваних у злочинній діяльності; словесного портрету злочинців; документів та назв; злочинів та способів їх вчинення; дактилоскопічна картотека; обліку осіб за рисами зовнішності з використанням фотозображень або мальованих деталей; викрадених у різних країнах автомобілів, творів мистецтва та інших цінностей; осіб, зниклих без вісті; нарізної вогнепальної зброї та багато інших [1, с. 146-147].

Поповнення картотек – обов'язок кожної держав-члена Інтерполу. В свою чергу, Генеральний секретаріат надсилає національним центральним бюро (НЦБ) актуальну інформацію зі своїх картотек, навіть без спеціальних запитів. Так, наприклад, Генеральний секретаріат розсилає до країн-членів організації, так званий, «зелений циркуляр» з проханням тримати під наглядом особу, щодо якої є відомості про її злочинну діяльність, повідомляти про її переміщення та інші обставини, що можуть мати відношення до злочинної діяльності.

2. *Міжнародний розшук злочинців* охоплює оперативно-розшукові заходи за межами території держави, де було скоєно злочин. У розшуку приймають участь органи поліції декількох країн із дотриманням національного законодавства та відомчих інструкцій. Інтерпол не лише координує дії поліції, але й допомагає наданням інформації зі своїх

картотек. В разі успішного міжнародного розшуку, злочинця затримують, після чого починаються переговори щодо його видачі (екстрадиції) державі, на території якої було скоєно злочин або громадянином якої він є.

В практиці Інтерполу розрізняють три види розшуку: звичайний, терміновий та змішаний.

Звичайний розшук складається з декількох стадій. Правоохоронні органи або суд надсилають документи щодо розшуку у НЦБ своєї країни, де матеріали перевіряються та складається, так званий, «червоний циркуляр». Генеральний секретаріат, після відповідної перевірки, надсилає його до всіх або деяких конкретних країн-членів. «Червоний циркуляр» є своєрідним міжнародним наказом про затримання відповідної особи. В разі затримання розшукуваної особи, НЦБ терміново повідомляє про це Генеральний секретаріат та НЦБ країни – ініціатора розшуку. Останнє, в свою чергу, повідомляє про затримання органи, що надсилали документи щодо розшуку.

Терміновий розшук організовується, як правило, по «гарячих слідах». Його особливість полягає в тому, що прохання про початок розшуку, обминаючи Генеральний секретаріат, надсилаються НЦБ через спеціальну радіомережу Інтерполу до НЦБ держав, в яких може знаходитися злочинець. Якщо терміновий розшук протягом трьох місяців не дав позитивних результатів, його замінюють на звичайний – складають ті розсилають «червоний циркуляр».

3. *Міжнародний розшук осіб, зниклих без вісті*, проводиться Інтерполом у випадках, коли національний розшук не приніс результату та коли зібрані докази того, що розшукувана особа перебуває за межами держави – ініціатора розшуку. Генеральний секретаріат заповнює, так званий, «синій циркуляр», в якому містяться фото розшукуваної особи, опис зовнішності та номер дос'є, в якому збираються документи про розшук. Розшук осіб, зниклих без вісті, починається з перевірки за картотекою невпізнаних трупів. Генеральний секретаріат повідомляє про виявлення невпізаного трупу надсилаючи, так званий, «чорний циркуляр», в якому викладені обставини виявлення трупу, його фото або інше зображення, відбитки пальців тощо.

4. *Міжнародний пошук викрадених цінностей*. Під «викраденими цінностями» розуміються автомобілі та інші транспортні засоби, твори мистецтва (картини, скульптури, антикваріат, інші музейні експонати), археологічні цінності, зброя та інше.

Наприклад, розшук викрадених творів мистецтва відбувається у тісній співпраці з Міжнародною радою музеїв (ICOM) та Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), яка є ініціатором Конвенції про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконного ввезення, вивезення та передачі права власності на культурні цінності (1970 р.) та Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.). На підставі цих документів держави взяли на себе обов'язок сприяти розшуку та поверненню незаконно вивезених творів мистецтва, виявляти факти їх купівлі-продажу, вимагати спеціальні дозволи на їх ввезення в країну. Інтерпол приймає участь в організації їх розшуку, а також на конференціях, семінарах, нарадах та інших заходах, що проводяться міжнародними організаціями з питань боротьби з викраданням та контрабандою творів мистецтва. Маючи фактичні відомості, спеціалісти можуть прогнозувати маршрути переміщення викраденого, місця приховування, купівлі-продажу, приватні колекції, і які можуть потрапити цінності [1, с. 149-150].

Таким чином, діяльність Інтерполу обмежується реєстрацією злочинців та міжнародним розшуком. Устав наділяє Генеральний секретаріат повноваженнями технічного та інформаційного центру всієї організації. Основою цієї діяльності є збір інформації щодо боротьби зі злочинністю, її узагальнення, обробка та розповсюдження за допомогою технічних засобів та публікацій у засобах масової інформації.

Співробітники Інтерполу не виконують безпосередніх поліцейських функцій. Вони поділяються на дві категорії: офіцерських корпус (від лейтенанта до майора) – виконують оперативно-аналітичні функції при обробці фактів про злочини та надають інформацію із

картотек; та обслуговуючий персонал (секретарі, друкарки, телефоністки, оператори картотек, перекладачі, бібліотекарі та інші) – забезпечують співробітництво поліції різних країн, надають відповідну інформацію з метою своєчасного розкриття, розслідування та попередження злочинів.

Література

1. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью : учебное пособие: в 2 ч. Ч. II: Международное сотрудничество по предупреждению и борьбе с отдельными видами преступлений международного характера / А.В. Смирнов и др. М.: Изд-во МЮИ, 2012. 360 с.

Фізіологічні обмеження у договорі сурогатного материнства

*Кожевникова В.О., к.ю.н., доцент
Київський університет права НАН України*

Незважаючи на існування ст. 123 Сімейного кодексу України, у якій сурогатне материнство визнано як юридичний факт, в Україні відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, який би врегульовував відносини, що виникають між суб'єктами сурогатного материнства. Невирішеною наразі залишається проблема галузі права цивільного чи сімейного, під яку підпадає регулювання особистих немайнових та майнових відносин за договором сурогатного материнства. Неврегульованим є питання порядку встановлення обмежень за договором сурогатного материнства, їх передумов виникнення. З метою захисту прав та свобод учасників сімейних правовідносин (сторін договору) важливим залишається виявлення таких обмежень прав та їх нормативне закріплення.

Зокрема, вагомий внесок у розробку доктрини «правової категорії обмежень для договору встановлених в законі» зробили Є.О. Мічурін «Обмеження майнових прав фізичних осіб» [1, с. 456], внесок у дослідження окремих сімейно-правових договорів зроблено в останніх наукових працях А.Б. Гриняк «Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права спільної власності фізичних осіб» [2, с. 300], Ю.В. Коренги «Договір сурогатного материнства в сімейному праві України» [3, с. 195] та інших.

Суттєві зміни, що останнім часом відбулись у чинному цивільному та сімейному законодавстві, зумовили виникнення нових підходів до правового регулювання обмеження прав учасників договірних правовідносин в сімейному праві України. Сучасне суспільство стає все більш складним. Воно заплутує громадян мережею заборон та обов'язків, так чи інакше обмежуючи реалізацію цивільних прав у повному обсязі. Ці обмеження зумовлені необхідністю забезпечення життєво важливих інтересів окремо взятої особистості та суспільства в цілому.

Договір, у свою чергу, є однією з найдавніших правових конструкцій. Застосування договорів протягом уже декількох тисячоліть пояснюється насамперед тим, що йдеться про гнучку правову форму, якої можуть набувати різні за характером суспільні відносини [4, с. 3].

Також, як справедливо зазначає А.В. Луць, у процесі вдосконалення юридичних конструкцій з'являються і проходять стадію нормативного закріплення нові види договорів. Визнана як принцип цивільного права, свобода договору дає можливість укладати такі види договорів, які не передбачені Цивільним Кодексом України, але йому не суперечать і дають можливість учасникам цивільного обороту забезпечити відображення в праві специфіку окремих відносин господарського обороту [5, с. 11]. Останнім часом, коли договірне регулювання суспільних відносин отримало своє поширення фактично в усіх сферах людського життя, постала нагальна потреба дослідити характерні риси та особливості обмежень, установлених законом у договорі сурогатного материнства.

Оскільки досліджуваний договір отримав законодавче закріплення лише з прийняттям Сімейного кодексу України, законодавець, фактично вперше в історії розвитку вітчизняного

сімейного законодавства, допустив договірне регулювання, з одного боку, особистих немайнових та майнових відносин за договором сурогатного материнства, та обмеження прав, установлені законом до сторін договору, з іншого.

Щороку дедалі більше громадян України та іноземців стають учасниками програми сурогатного материнства в нашій державі. Проблемі регулювання відносин за договором сурогатного материнства у науковій літературі приділяється також особлива увага. Однак наукові здобутки та розробки вчених у цьому напрямі не були закріплені на законодавчому рівні. Разом з тим, не розробленим залишається порядок встановлення законом обмежень прав сторін у договорі сурогатного материнства. Тому недосконалість чинного законодавства в цій сфері призводить до того, що фізичні особи, що укладають договори сурогатного материнства, зустрічаються з низкою проблем при виконанні умов договору [6, с. 3]. Тому існує нагальна потреба у захисті особистих немайнових та майнових прав учасників договору сурогатного материнства.

Р.А. Майданик під договором сурогатного материнства розуміє «Договір, де одна сторона (подружжя або окрема особа), яка не здатна мати власну дитину, передають свій генетичний матеріал для її народження іншій стороні – сурогатній матері, яка зобов'язується виносити, народити дитину, зачату методом екстракорпорального запліднення, і передати її після народження першій стороні, яка зобов'язується забрати дитину і компенсувати витрати сурогатної матері на умовах цього договору» [7, с. 19]. Варто зазначити, що при встановленні обмежень прав сторін договору держава має виходити з принципу законності, обґрунтованості, розумності.

Обмеження, які мають місце у правових інститутах сімейного права, встановлюються виключно актами чинного законодавства (Конституцією України, СК України та іншими законами). Обмеження прав сторін договору сурогатного материнства встановлюються у вигляді заборон, обов'язків, які покладаються на особу та можуть існувати у вигляді правообмежувальних (правозастосовних) санкцій.

Обмеження прав фізичних осіб, які мають намір укласти договір сурогатного материнства, установлені законом, існують у вигляді заборон. Ю.В. Коренга справедливо стверджує: «жінкам, які мають можливість дітонародження, проте бажають скористатися послугами сурогатної матері, мотивуючи це власною зайнятістю або не бажаючи завдавати собі незручностей протягом дев'яти місяців вагітності, не надається право на реалізацію програм сурогатного материнства, основна мета якого – подолання безпліддя» (визначено в «Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» № 787 від 09.09.2013) [8, с. 48]. Отже, жінка, яка за медичними показниками здатна самостійно виносити та народити дитину, не може бути стороною договору сурогатного материнства.

Керуючись вимогами, встановленими в СК України (ст. 211 СК України), сурогатною матір'ю у договорі не може бути жінка, що не досягла двадцяти одного року, а також жінка, яка позбавлена чи обмежена у дієздатності тощо. Законодавець штучно підвищив вік, з якого особи можуть укладати даний вид договору, з метою того, щоб жінки які беруть участь у програмі сурогатного материнства, мали певний досвід з виношування та народження дітей. Крім того, свідомо та відповідально ставились до виконання істотних умов договору сурогатного материнства.

«Інструкцією про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» № 787 від 09.09.2013 встановлено таку заборону, що не може бути стороною договору (сурогатною матір'ю) жінка, що не має своїх здорових дітей. Отже, жінки, які мали досвід з виношування та народження власних дітей та з якихось причин народжували дітей з фізіологічними чи психічними вадами здоров'я, не можуть укладати такий договір.

Вступати у договірні відносини, об'єктом яких є надання послуги із сурогатного материнства, не мають право іноземці, які між собою перебувають в одностатевому шлюбі, який вони уклали за законодавством іноземної держави, громадянами якої вони є. Проте українське законодавство ніколи не визнавало одностатевих шлюбів, оскільки такі шлюби суперечать морально-етичним засадам українського суспільства, тому на законодавчому

рівні встановлюється заборона щодо укладення договору сурогатного материнства одностатевими подружніми парами.

Також до ще одного обмеження, яке встановлюється щодо договірному регулювання сурогатного материнства, варто віднести чітке визначення кола суб'єктів, які можуть виступати донорами генетичного матеріалу.

Так, центр сурогатного материнства, що у США, спираючись на багаторічний досвід судової практики, пропонує виділити такі види сурогатного материнства:

1. Традиційне сурогатне материнство – спосіб, заснований на згоді між майбутніми батьками дитини та жінкою, яка погодилася на штучне запліднення її яйцеклітини спермою майбутнього батька дитини. У більшості штатів батьківські права майбутня мати дитини отримує після процедури усиновлення (удочеріння).

2. Сурогатна вагітність – спосіб, при якому згода між майбутніми батьками дитини і жінкою, згідною на імплантацію ембріона, заснована на зачатті з використанням яйцеклітини та сперми майбутніх батьків.

3. Донорська сурогатна вагітність – спосіб, відповідно до якого згода між майбутніми батьками і жінкою, яка погодилася на імплантацію і виношування дитини, полягає у зачатті з використанням яйцеклітини донора (зазвичай анонімного) і сперми майбутнього батька чи донора [9, с. 158].

В Україні правове регулювання отримав вид сурогатної вагітності та донорської сурогатної вагітності (у випадку використання генетичного матеріалу одного з подружжя). Адже у п. 6.1 Інструкції визначено, що подружжя (або один із майбутніх батьків), в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство, повинно (повинен) мати генетичний зв'язок з дитиною, тобто це положення надало право використовувати для проведення процедури штучного запліднення сурогатної матері донорські гамети (жіночі або чоловічі). А от вид традиційного сурогатного материнства в Україні, відповідно до тих змін, які визначені в Інструкції, – під заборону. Адже багато авторів роблять акцент на тому, що в процесі виношування вагітності між матір'ю та дитиною виникає біологічний зв'язок, а якщо використовується метод традиційного сурогатного материнства, то ще й генетичний зв'язок.

Разом з тим, дослідивши обмеження, установлені в законі, що забороняють фізичним особам укладати договір сурогатного материнства, постала нагальна потреба у виявленні низки обмежень, які мають установлюватись законом до сторін договору. Несприятлива ситуація, яка наразі існує в законодавстві України з приводу упущення низки обмежень, які мають застосовуватись до учасників договору за настанням певних обставин. Необхідним залишається впровадження на законодавчому рівні певних обмежень прав одних осіб з метою захисту інших (дітей, слабкої сторони договору сурогатної матері). Прикладом у даній ситуації може бути випадок, коли українське законодавство фактично не може змусити замовників/замовника прийняти дитину в тому разі, якщо вони вирішили відмовитись від неї, тому в першу чергу страждають діти, які залишились без батьківського піклування. На думку Ю.В. Коренги, необхідно доповнити положення чинного сімейного законодавства, встановивши в низці його положень заборону щодо відмови генетичних батьків (батька або матері) від запису їх батьками дитини, народженої сурогатною матір'ю [8, с. 121]. В іншому випадку інтереси новонародженої дитини не будуть захищені належним чином, адже виникає ситуація, коли сурогатна мати готова передати дитину батькам-замовникам, а такі особи не бажають стати батьками. У результаті дитина залишається сиротою. Складається ситуація, при якій порушуються права дітей, гарантовані СК України: право на життя та виховання в сім'ї, право знати своїх батьків та інші необхідні дитині права.

Важливим залишається встановлення заборони щодо розірвання договору сурогатного материнства за ініціативою подружжя-замовників після настання вагітності сурогатної матері. На нашу думку, для захисту прав і законних інтересів дитини та сурогатної матері має існувати заборона щодо розірвання договору сурогатного материнства (як у випадку порушення, так і у випадку добросовісного виконання договору сурогатною матір'ю) за ініціативою подружжя-замовників після настання вагітності сурогатної матері. Без

пропонованого обмеження подружжя опиниться менш зобов'язаною стороною, ніж сурогатна мати. Замовники не відчуватимуть відповідальності за виношування дитини. Вони повинні чітко уявляти наслідки своїх дій перед укладенням договору. Таке обмеження, на нашу думку, знизить ризик легковажного ставлення до укладення договору зі сторони замовників. Отже, в сімейному законодавстві залишається недостатньо розробленим законодавчий підхід до порядку встановлення обмежень особистих немайнових та майнових прав до суб'єктів сімейних правовідносин взагалі та сторін (учасників) договору сурогатного материнства зокрема.

Обмеження у вигляді обов'язків покладається на обидві сторони договору (як до сурогатної матері, так і до батьків-замовників) у вигляді сплати матеріальних збитків за невиконання (неналежне виконання) сторонами умов договору сурогатного материнства та сплата аліментів.

Обмеження, які мають місце у правових інститутах договірного права, встановлюються виключно актами чинного законодавства (Конституцією України, СК України та іншими законами). Обмеження прав сторін договору сурогатного материнства установлюються у вигляді заборон, обов'язків, які покладаються на особу та можуть існувати у вигляді правообмежувальних (правозастосовних) санкцій. Визначено низку обмежень, установлених законом, які застосовуються до фізичних осіб, що мають намір укласти договір сурогатного материнства. Заборонено законом бути сурогатною матір'ю жінці, яка не досягла двадцяти одного року та жінці, що не має своїх здорових дітей. Одностатеві пари обмежені в праві бути стороною договору сурогатного материнства (батьками-замовниками), оскільки такі шлюбні союзи не визнаються сімейним законодавством України та суперечать моральним засадам суспільства. Жінки, які за всіма медичними показниками здатні самостійно народити дитину, не можуть вважатись стороною (замовником) у договорі сурогатного материнства. Таке обмеження існує тому, що право на реалізацію програм сурогатного материнства має жінка, не здатна до дітонародження.

Визначено перелік можливих обмежень прав, що мають установлюватись законом до (недобросовісних) сторін договору: заборона відмови замовника/замовників від новонародженої дитини (відмова від внесення актового запису батьками дитини батьків-замовників); розірвання договору сурогатного материнства генетичними батьками.

Література

1. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (загальні положення) : моногр. Х. : Юрsvіт, 2007. 220 с.
2. Гриняк А.Б. Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права спільної власності фізичних осіб : моногр. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 176 с.
3. Коренга Ю.В. Договір сурогатного материнства. *Бюлетень Міністерства юстиції*. 2012. № 5 (травень). С. 133–137.
4. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2001. 576 с.
5. Луць А.В. Свобода договору в цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук:12.00.03. Львів, 2001. 166 с.
6. Айвар Л.К. Правовий захист сурогатного материнства. *Адвокат*. 2006. № 3. С. 33.
7. Майданик Р.А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство. К. : Алерта, 2013. 48 с.
8. Коренга Ю.В. Договір сурогатного материнства в сімейному праві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2014. 195 с.
9. International Encyclopedia of Laws. *Family and Succession law*. Kluwer Law International, The Hague-London-Boston, 1988, Volume. 3. P. 6.

Премія чи все ж таки бонус для державного службовця?

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України,
член-кореспондент НАПрН України
Запорізький національний університет*

Чинне законодавство України фіксує засади нарахування та виплати премій для державних службовців – за підсумками щорічного оцінювання результатів службової діяльності державних службовців, за особистий внесок у вирішення завдань державного органу, державних премій тощо. Одночасно щорічне оцінювання передбачає нарахування балів за показниками діяльності, що можна розглядати як прояв бусування державних службовців, хоча безпосередньої вказівки на існування бонусів у службових правовідносинах, їх нарахування, вплив на мотивацію державних службовців немає, в той же час у зарубіжних країнах інститут бонусів у службових правовідносинах вже існує і набуває неабиякого поширення (Казахстан, Сінгапур, Нова Зеландія тощо). До того ж все частіше обґрунтовується потреба активного їх впровадження задля стимулювання державних службовців у їх діяльності й поступової заміни ними існуючих премій. Чи дійсно існує потреба у цьому? Чим відрізняється премія від бонусу? Премія – це захід стимулювання, це складовий елемент заробітної плати державного службовця, вид додаткової оплати праці, виплата якого залежить від: а) того, чи передбачено встановлення премії взагалі; б) одержання відмінної оцінки щорічного оцінювання результатів службової діяльності або ж визначення особистого внеску у вирішення загального завдання державного органу; в) від наявності коштів у фонді преміювання або ж фонді економії оплати праці. У більшості своїй премія залежить від специфіки тлумачення та застосування положень вітчизняного чинного законодавства з питань преміювання, в т.ч. й для державних службовців, у кожному випадку. Бонуси – це умовні показники, які нараховуються за певними правилами для відзначення певних результатів у службовій діяльності державних службовців. Отже, бонуси – це умовні бали, які нараховуються протягом року за виконання завдань, досягнення результатів й за підсумками року сумуються, що й дозволяє визначити якість, результативність та ефективність службової діяльності державного службовця. Бонусування як процедура нарахування бонусів не залежить від фонду економії оплати праці, від специфіки тлумачення та застосування положень чинного законодавства, передбачає урахування всієї діяльності службовця за рік й відіграє роль стимулу для накопичення більшої кількості балів для того, щоб слугувати підставою для адекватного реагування з боку керівника на результати службової діяльності державного службовця. Саме нормативна визначеність підстав бонусування, цільова спрямованість, відсутність будь-якого суб'єктивного впливу на нього з боку суб'єктів службових правовідносин (перш за все, з боку керівника), відсутність його залежності від наявності або ж відсутності фонду економії коштів як безпосереднього джерела для виплат для державних службовців й безпосередня залежність його від реальних показників у службовій діяльності, що й зумовлює індивідуальний підхід щодо кожного державного службовця (на відміну від «однакового розміру премії» у разі одержання відмінної оцінки за підсумками щорічного оцінювання чи «прояву волі» керівника при визначенні особистого внеску державного службовця у вирішення загального завдання державного органу) у визначенні кількості балів й зумовлює особливість бонусування як різновиду процедури та бонусу як умовного показника визначення показників рівня ефективності, якості та результативності службової діяльності державного службовця. Враховуючи це, цілком можливим є поглиблене дослідження доцільності впровадження бонусування замість преміювання у публічно-службові відносини із тим, щоб включити підстави для використання ресурсу премії як регулярної виплати – елементу заробітної плати державного службовця та поступової модифікації її у вид заохочення й впровадження бонусування для визначення показників самої службової діяльності в аспекті її напруженості, якості, ефективності, креативності, іновативності тощо, постійного стимулювання державного службовця до самовдосконалення та вдосконалення державної

служби в цілому. Урахування зарубіжного нормотворчого та правозастосовчого досвіду щодо вирішення цього питання сприятиме унормуванню відносин державної служби й забезпеченню реалізації принципів професіоналізму, законності, ефективності та результативності як базових засад функціонування державної служби в цілому.

Інформаційна невизначеність початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються футбольними уболівальниками (фанами)

*Ларкін М.О., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Однією зі зворотних сторін футболу – гри, яка зачаровує мільйони людей, є протиправна, злочинна поведінка найбільш відданих його прихильників – уболівальників. Сучасний футбол – не лише спортивний захід, але й центр об'єднання численної армії футбольних фанів, які вважають своїм обов'язком супроводжувати улюблену команду на всіх матчах і відстоювати її «честь» у сутичках із фанами команд-суперників або правоохоронцями [1, 4], що призводить до вчинення різних видів протиправних посягань, зокрема – злочинів.

Аналіз слідчої, судової практики, статистичних матеріалів свідчить про вчинення футбольними уболівальниками таких злочинів, як: вбивство (ст. 115 КК України), різні за ступенем тяжкості тілесні ушкодження (ст.ст. 121, 122, 125 КК України), крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), злочини терористичного характеру (ст.ст. 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵ КК України), незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (263 КК України), незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв (263¹ КК України), групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК України), масові заворушення (ст. 294 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України), незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України), незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України) [2].

У зв'язку з цим виникає нагальна необхідність у розробці алгоритмів, рекомендацій щодо розкриття і розслідування злочинів, що вчиняються футбольними уболівальниками, особливо через їх груповий характер та інформаційну невизначеність початкового етапу розслідування, на якому повинно відбуватися розв'язання двох першочергових задач: 1) встановлення (іноді уточнення) події злочину та 2) встановлення особи, яка його вчинила [3, 55].

Виходячи з цих задач, пізнавальна діяльність слідчого при розслідуванні зазначених злочинів повинна бути спрямована на збір, накопичення та дослідження двох блоків інформації, яка надалі може отримати статус доказової. При цьому слід мати на увазі, що «помилки, допущені в пізнавальній діяльності, неминуче призводять до помилок при доказуванні» [4, 47].

Так, щодо події злочину, вчиненого футбольними фанами, необхідним є визначення:

- 1) місця (його меж, специфіки), часу, обстановки злочинної події;
  - 2) слідової картини (види слідів, їх кількість, розташування,);
  - 3) попередньої правової кваліфікації вчиненого (норма кримінального законодавства);
- Відносно ж «особи – футбольного уболівальника» необхідним є встановлення:

- 1) чи вчинено злочин одноособово або групою осіб;
- 2) якщо злочин вчинено групою осіб, то яка кількість осіб була чи може бути причетна до вчинення злочину (злочинів), їх вік;
- 3) чи не належить особа (особи) до молодіжного неформального об'єднання;

- 4) мотиви вчиненого злочину (злочинів);
- 5) хто потерпілий (потерпілі), які наслідки злочину (злочинів).

Отже, подолання інформаційної невизначеності на початковому етапі розслідування злочинів, що вчиняються футбольними уболівальниками (фанами) може бути досягнуте за допомогою дослідження двох зазначених інформаційних блоків і є неодмінною умовою для подальшого процесу розслідування.

Література

1. Запобігання протиправній поведінці футбольних уболівальників: практичний посібник / В.С. Березняк та ін.; за ред. О.В. Негодченка. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 184 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст.131.
3. Лобунец Е.С. Назначение и содержание этапов расследования преступлений: монография. Москва: Юрлитинформ, 2015. 160 с.
4. Подольный Н.А. Расследование преступлений, составляющих молодежную организованную преступность: монография. Москва: Издательство «Юрлитинформ», 2007. 296 с.

Щодо договору купівлі-продажу тварин занесених до Червоної Книги

*Луц Д.М., к.ю.н., ст. викладач
Запорізький національний університет*

Найбільш поширеним у сфері цивільного обігу тварин є договір купівлі-продажу, який будується на основі загальних положень про купівлю продаж, передбачених гл. 54 Цивільного кодексу України [1], із урахуванням специфіки тварин як особливих об'єктів цивільних прав.

Останнім часом намітилася тенденція в укладанні договорів купівлі-продажу екзотичних тварин, які занесені до Червоної Книги. Ця проблема має не лише екологічний підтекст, а й цивілістичний, оскільки, по-перше: тварини, які вилучені зі стану природної волі автоматично потрапляють у цивільний обіг, по-друге: укладання правочинів регулюється саме нормами цивільного права.

Варто обумовити, що право власності на тварин, занесених до Червоної Книги України, тісно переплітається із поняттям «спеціальне використання». Ст. 7 Закону України «Про Червону Книгу» зазначає: «Об'єкти Червоної книги України, надані відповідно до закону з дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, у приватну власність, розведені (отримані) у штучних умовах від законно набутих у приватну власність об'єктів Червоної книги України, а також ввезені в Україну з-за кордону або набуті в Україні в осіб, які мають право приватної власності на ці об'єкти, є приватною власністю юридичних або фізичних осіб» [2].

Ст. 19 Закону встановлює умови спеціального використання об'єктів Червоної Книги України, а саме: «Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України здійснюється у виняткових випадках лише у наукових і селекційних цілях, у тому числі для розмноження, розселення і розведення у штучно створених умовах, а також для відтворення популяцій за дозволом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища (Міністерство екології та природних ресурсів України), на підставі рішень Національної комісії з питань Червоної книги України, прийнятих відповідно до її повноважень. Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України з метою отримання прибутку забороняється.

Із точки зору цивільного права в око впадає пряма неузгодженість норм, оскільки, якщо особа може мати у приватній власності об'єкт Червоної Книги, то і розпоряджатися

може ним керуючись загальними положеннями про власність із урахуванням специфіки поводження із тваринами як із живими істотами.

Слід звернути увагу на поняття «набування» і «добування». Фактично, особа, добуваючи таку тварину, набуває права власності на неї (власником може бути, наприклад, юридична особа публічного права). Виходячи з логіки законодавця, добувати тварину з метою одержання прибутку не можна, а набувати права на неї з метою одержання прибутку можна, оскільки Закон не містить заборон на укладання правочинів, предметом яких є об'єкти, занесені до Червоної Книги. Отже, подібна розпливчатість визначень є підставою для зловживання на ринку тварин, занесених до Червоної книги.

Варто чітко встановити мету, з якою особи можуть набувати права на таких тварин. Так, наприклад, абсурдним є, на наш погляд, положення п. 3.3. Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах відповідно до якого дозволяється використання приватними особами об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної книги України та CITES в естетичних цілях; тимчасової перетримки – в зоомагазинах та на виставках, у тому числі об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної книги України та CITES [3]. При цьому ані цивільним, ані іншими актами законодавства, не надається поняття «естетичні цілі». Отже, зазначені норми є прямою підставою для передачі тварини однією особою іншій, яка так само бажає задовольнити, завдяки тварині, свої «естетичні цілі». Що стосується норми перетримки тварин, занесених до Червоної книги України, виникає не менший подив, оскільки, якщо є потреба в перетримці тварини, її слід розміщати не в зоомагазинах а, як мінімум, в зоопарках, які мають відповідних фахівців і можуть забезпечити безпеку оточуючих. До того ж перелік таких тварин відсутній. Таке розміщення тварин може порушувати не лише правила поводження з тваринами, а й цивільні права оточуючих.

Предметом договору купівлі-продажу можуть бути тварини, занесені до Червоної книги України, які надані відповідно до закону з дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, у приватну власність, розведені (отримані) у штучних умовах від законно набутих у приватну власність об'єктів Червоної книги України, а також увезені в Україну з-за кордону або набуті в Україні в осіб, які мають право приватної власності на ці об'єкти.

У випадку продажу таких тварин, продавець зобов'язаний надати покупцю не лише ветеринарний паспорт на тварину, а й сертифікат походження і міжнародний сертифікат «Cites». У такому договорі варто обумовлювати, що покупець ознайомлений з умовами утримання тварини та зобов'язується дотримуватися вимог законодавства, враховуючи специфіку тварини.

Відносно форми такого договору варто зазначити, що більш доцільним є укладання договору купівлі-продажу у письмовій формі, адже в разі дотримання письмової форми договору, відомості про тварину та сторін договору будуть відображені в письмовому документі, що в подальшому може полегшити процедуру захисту прав у разі виявлення певних негараздів, які можуть бути пов'язані зі здоров'ям тварини або неналежним утриманням.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
2. Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 № 3055-III. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3055-14>.
3. Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 30 вересня 2010 р. № 429. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1384-10>.

Технології моніторингу способу життя державних службовців: огляд міжнародної практики та особливості реалізації в Україні

*Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор
Запорізький національний університет*

У контексті запровадження Комплексу спеціальних заходів щодо протидії корупції (2016) та згідно з Планом дій Європейського Союзу з реалізації антикорупційної ініціативи в Україні, останніми роками було прийнято низку важливих законів, спрямованих на посилення відповідальності за корупційні правопорушення. Приведення національного законодавства у відповідність до визнаних європейських стандартів сприяє його гармонізації з нормами міжнародного права, уніфікації та реалізації на внутрішньодержавному рівні.

В Україні сучасні підходи до моніторингу й контролю за способом життя публічних службовців є інноваційним інструментом у сфері боротьби із корупцією для вітчизняного НАЗК, що і актуалізує дослідження його технологій (хоча, слід зауважити, що зазначена проблематика була об'єктами дослідження як у вітчизняній, так і зарубіжній правовій наці. Зокрема, О. Користін, С. Ніколаюк і А. Семчук аналізували процедури пошуку необґрунтованих активів з огляду на можливі ознаки їх легалізації; О. Усов запропонував методiku пошуку коштів і майна, одержаного під час учинення злочинів, як предметів, що підлягають конфіскації з метою відшкодування заподіяних суспільству й державі збитків тощо). Проте за оцінками провідних вітчизняних і зарубіжних експертів, навіть за наявності помітних позитивних зрушень Україна все ще залишається державою з досить високими корупційними ризиками [1, с. 6-7].

У відповідності до Стратегії розвитку Національного агентства з питань запобігання корупції на 2017-2020 роки та планів її реалізації, затвердженої Рішенням НАЗК від 22.06.2017 р. було визначено та затверджено Порядок проведення моніторингу способу життя, в якому термін «спосіб життя» означає типові форми поведінки суб'єкта декларування чи членів його сім'ї, що відображають рівень їх життя і включають володіння, користування або розпорядження ними майном, майновими правами, грошовими активами тощо, зокрема, набуття у власність чи користування нерухомого майна, цінного рухомого майна, у тому числі транспортних засобів, а також видатки для придбання робіт чи послуг, фінансові зобов'язання. Водночас, як цілком справедливо зауважує С. Люлько, досліджуючи моніторинг способу життя як норму антикорупційного законодавства, існуюча редакція Порядку взагалі не регламентує процедуру визначення підходу до критерію вибіркової здійснення моніторингу та не містить відповіді на питання про те, як сама НАЗК буде опрацьовувати отриману інформацію: вибірково чи братиме до уваги всі отримувані відомості від фізичних та юридичних осіб, а також із засобів масової інформації та інших відкритих джерел інформації [2, с. 43].

Враховуючи, що визначення особливостей застосування цього інструмента залишено на розсуд Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), зупинимось на найбільш актуальних питаннях щодо процедурних питань, пов'язаних із організацією, проведенням та підвищенням ефективності перевірки способу життя публічних службовців, на які неодноразово звертали увагу у дослідженнях, присвячених антикорупційному фінансовому контролю вчені-юристи (роботи Д. Стародубова, М. Кучерявенка, Ю. Федчишина, Д. Ковриженка, О.Резніка, В. Чернеї, О. Шаповалова та ін.). Зважаючи на те, що технології моніторингу та контролю за способом життя державних службовців успішно застосовуються у зарубіжних країнах та вже стали традиційним інструментом боротьби та запобігання корупції, зупинимось на аналізі технологій моніторингу та контролю (які вперше почали застосовувати в практиці природничих наук, а згодом їх сфера використання надзвичайно розширилася і вироблені підходи впроваджувались в інших науках: соціології, економіці, державному управлінні тощо) аналізі міжнародної практики із зазначеного питання та окреслимо можливі перспективи запозичення позитивного досвіду для України.

Так, автори аналітичного огляду «Моніторинг способу життя: огляд міжнародної практики, можливість застосування в Україні» [3, с. 7-8] акцентують увагу на тому, що на сучасному етапі розвитку суспільства п'ять країн застосовують інструмент моніторингу способу життя (Монголія, Нігерія, Філіппіни, Румунія та Руанда). При цьому, підкреслюють доцільність використання для України досвіду Філіппін, оскільки перевірки способу життя на Філіппінах були запроваджені у 2002 році згідно з указом Президента щодо всіх державних посадових осіб, зокрема й поліції та збройних сил. У березні 2003 року «Коаліція за перевірку способу життя» об'єднала через меморандум про взаєморозуміння урядові структури та громадські організації. До складу коаліції увійшли шість відомств-членів Міжвідомчої координаційної ради з питань боротьби з хабарництвом: Президентська комісія з питань боротьби з хабарництвом (PAGC), Омбудсман, Міністерство юстиції, Національне бюро розслідувань, Комісія з питань аудиту та Комісія з питань державної служби. Коаліція також включала Національну комісію з питань молоді, декілька антикорупційних ОГС та Конференцію католицьких єпископів Філіппін. Система моніторингу способу життя на Філіппінах складається з чотирьох елементів: поведінкового (зокрема, вивчення звичок щодо проведення дозвілля); перевірки вартості майна; відносних перевірок (вивчення матеріального стану родичів, які могли отримати роботу завдяки впливу даної посадової особи) та аналізу на предмет наявності конфлікту інтересів» [4].

В Ізраїлі антикорупційна атмосфера забезпечується системою “певного дублювання моніторингу” за можливими корупційними діями. Він здійснюється урядовими організаціями і спеціальними підрозділами поліції, відомством Державного контролера, що володіє незалежністю від міністерств і державних відомств, і громадськими організаціями типу “Відомства за чистоту уряду”. Ці організації досліджують можливі корупційні точки, а у разі їх виявлення інформують органи розслідування.

Весь процес перевірки, як правило складається з шести етапів:

- визначення суб'єктів моніторингу;
- збір даних (до інформації, що становить інтерес, належить широке коло відомостей з баз даних і реєстрів [5, с. 19-20]: про доходи й витрати суб'єкта (членів його сім'ї) як у готівковій, так і в безготівковій формах; про рухоме й нерухоме майно суб'єкта (членів його сім'ї); виїзди за кордон (тривалість, кількість, вартість для суб'єкта та членів його родини відпочинку й подорожей); наявність транспортних засобів, яхт, катерів, повітряних суден; хобі (участь у ралі, утримання коней, членство в гольф-клубах, спортклубах, риболовля, полювання, колекціонування); навчання членів сім'ї за кордоном (його вартість); коштовні речі, якими суб'єкт користується в побуті (годинник, телефон, прикраси й аксесуари); наявність зареєстрованої зброї (її оціночна вартість); витрати на дітей, також і від інших шлюбів (оплата за навчання в ліцеї, послуги репетиторів, відвідування дорогих клубів, вартісні речі (комп'ютери, телефони, iPad); медичне обслуговування (вартість послуг клінік, діагностичних центрів); відвідування бутиків, ресторанів (чеки, розрахунки, картки знижки); дані про близьких осіб, які не є родичами (їхні транспортні засоби, квартири, будинки, коштовності); обслуговуючий персонал (двірник, садівник, охоронець, няня, кухар, гувернантка), також і за кордоном; комунальні платежі; обслуговування транспортних засобів (технічне обслуговування); особиста охорона, водії (їх зарплатня); зобов'язання за кредитами, боргами, іпотечними кредитами, гарантіями; наявність доходів з інших джерел (дивіденди, рента, пенсії, винагорода, приховані активи в бізнесі, зайнятість у приватному секторі, авторська винагорода, доходи від реалізації майнових прав інтелектуальної власності, спадщина, прибуток від прихованого здавання в оренду квартир, помешкань, офісів, складів, прибуток від відчуження цінних паперів і корпоративних прав) тощо;
- перевірка та оцінка отриманих даних;
- пошук додаткових фактів/розробка кейсів;
- формалізоване попереднє розслідування;

– подання інформації до компетентних органів [6]. При цьому важливим є те, що моніторинг не передбачає надмірного втручання в життя декларанта.

Таким чином, досвід країн світу щодо протидії корупції через здійснення моніторингу способу життя публічних службовців, зважаючи на специфіку системи їх державного управління, становить інтерес для України. Такі напрацювання можуть використовуватися у практичній діяльності вітчизняних державних органів, покликаних боротися з корупцією, а також при розробці нормативно-правових актів, спрямованих на зменшення впливу корупції у сфері публічного адміністрування.

Література

1. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.(Київ, 9 груд. 2016 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 476 с.
2. Люлько С. Моніторинг способу життя як норма антикорупційного законодавства: Сучасний стан протидії корупції: досвід Чехії, України, Польщі, Словаччини: (м. Київ, 9-10 травня 2017 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2017. 68 с.
3. Моніторинг способу життя: огляд міжнародної практики, можливість застосування в Україні. Київ, 2016. 36 с.
4. Eiji Oyamada, President Gloria Macapagal-Arroyo's Anti-Corruption Strategy in the Philippines, Asian Journal of Political Science, Volume 13, Number 1, June 2005, footnote 52 URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02185370508434251?journalCode=rasi20>.
5. Черней В.В., Шаповалов О.О. Актуальні проблеми державної антикорупційної політики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4 (101). С. 11-22.
6. Майнові декларації публічних службовців в Україні. Як організувати незалежний моніторинг відповідності стилю життя задекларованим статкам службовців? URL: http://ti-ukraine.org/system/files/projects_sluzhbovciv_kontrol.pdf

До питання кваліфікації фізичного домашнього насильства в разі умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень

*Плутницька К.М., к.ю.н., ст. викладач
Запорізький національний університет*

Домашнє насильство є доволі поширеним явищем, яке притаманне будь-якому суспільству, культурі. Довгий час проблеми існування домашнього насильства замовчувалась і залишалася приватною, внутрішньо-сімейною справою, що зумовлювало його підвищену латентність.

Тим не менше на міжнародному рівні цьому питанню поступово почали приділяти все більше уваги, що мало своїм наслідком підписання значної кількості конвенцій, декларацій тощо. Останнім здобутком міжнародної спільноти стала Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [1], яка досі не ратифікована Верховною Радою України (далі – ВР України).

З іншого боку, відповідним прогресивним кроком нашої держави стало прийняття ВР України Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII, який набрав чинності 07.01.2018 [4].

Крім того, ВР України відповідно до Закону України (далі – ЗУ) «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII, Кримінальний кодекс України (далі – КК України) буде доповнено статтею 126¹ «Домашнє насильство» [3].

Під домашнім насильством для цілей кримінального права буде розумітися умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у

сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [3].

У даній роботі ми б хотіли зупинитися на розумінні фізичного насильства, а саме співвідношенні фізичного домашнього насильства та умисного тяжкого тілесного ушкодження.

Обов'язковими ознаками фізичного домашнього насильства повинні бути умисність, систематичність та мати своїми наслідками фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрату працездатності, емоційну залежність або погіршення якості життя потерпілої особи.

У ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (п. 17 ст. 1) під фізичним насильством розуміється форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [4].

Фактично за всі перелічені діяння КК України вже передбачена кримінальна відповідальність у ст. 115 «Умисне вбивство», ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», ст. 125. «Умисне легке тілесне ушкодження», ст. 126. «Побої і мордування», ст. 127 «Катування», ст. 135. «Залишення в небезпеці», ст. 136. «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» тощо [2, с. 46].

Отже, наявна конкуренція кримінально-правових норм.

Так, за формальними ознаками умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень, відповідальність за яке передбачена ст. 121 КК України «Умисне тяжке тілесне ушкодження», цілком підпадає під ознаки фізичного домашнього насильства.

По-перше, із суб'єктивної сторони форма вини й умисного тяжкого тілесного ушкодження й домашнього насильства – умисел. По-друге, нанесення тяжких тілесних ушкоджень призводить як до фізичних, так і до психологічних страждань потерпілої особи. По-третє, диспозицією ст. 121 КК України вже безпосередньо передбачені такі наслідки як розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше як на одну третину, а також у ч. 2 ст. 121 КК України передбачена така кваліфікуюча ознака у формі наслідку як спричинення смерті. Крім того, є очевидним, що якість життя потерпілої особи у разі заподіяння їй тяжких тілесних ушкоджень погіршується.

Водночас санкція ч. 1 ст. 121 передбачає кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років, а ч. 2 ст. 121 – позбавлення волі на строк від семи до десяти років. Водночас за вчинення домашнього насильства максимальною мірою покарання є позбавлення волі до двох років, що явно не відповідає тяжкості діяння та ступеню суспільної небезпеки у випадку заподіяння саме тяжких тілесних ушкоджень.

Однак, у ст. 121 КК України зі зрозумілих причин не передбачені такі ознаки як системність та вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Натомість ознаку систематичності цілком відображає п.1 ч.1 ст. 67 КК України «вчинення злочину повторно», а п. 6¹ ч. 1 ст. 67 КК України як обставини, що обтяжує покарання визначає «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах».

Отже, вважаємо, що домашнє насильство, яке полягає в систематичному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень одному з подружжя чи колишнього подружжя або іншій особі, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 121 з обов'язковою вказівкою на вчинення злочину за обтяжуючих обставин передбачених п. п 1, 6¹ ч. 1 ст. 67, а саме повторно злочину щодо

подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Література

1. Конвенція Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием. URL: <https://rm.coe.int/168046253f> (дата звернення: 02.05.2018).
2. Плутицька К.М. Про доцільність доповнення Кримінального кодексу України ст. 126¹ «Домашнє насильство». *Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 18 травня 2018 року / за заг. ред. Т.О. Коломoeць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 45-47.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України Верховною від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 02.05.2018).
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 02.05.2018).

Кримінологічна характеристика етапів формування особистості злочинця в аспекті патопсихологічного дослідження девіантної поведінки

*Сінельнік Р.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

У кримінології як науці про злочин неабияке значення приділяється вивченню поведінки особи, зокрема її соціально-демографічним особливостям та морально-психологічним якостям. Без вивчення особи злочинця, у тому числі стосовно окремих видів злочинів, неможливо отримати повне уявлення про причини злочинності і окремих злочинах, про механізм їх дії [1, с. 4].

Стійкість злочинного світу та стрімке збільшення вчинюваних злочинів в Україні ще з початку незалежності держави свідчить про занепад соціального та культурного розвитку населення у цілому. Характер антигромадської поведінки, поглядів, звичок людини дає змогу аналізувати можливість скоєння нею у подальшому протиправних дій чи суспільно небезпечних винних діянь (або бездіяльності). Ступінь повторюваності, періодичності антигромадських вчинків і характеризує глибину антигромадських поглядів, стійкість антигромадських звичок. Чим частіше, чим більше здійснює особа антигромадських вчинків, тим глибше уражена її свідомість антигромадськими поглядами, тим важче їй самій психологічно подолати ці погляди, звички, змінити сформований стереотип [2, с. 77-78].

Соціально-психологічна характеристика людини базується на її моральних якостях та психологічних особливостях. Узагальнення внутрішніх якостей особистості разом із зовнішніми проявами дозволяє нам зрозуміти внутрішній світ людини з її почуттями, переживаннями, настроями. Як соціальний індивід – кожна особа має свою соціальну роль, формування якої відбувається у певних побутових умовах, які безпосередньо впливають на вибір життєвого шляху. Природно соціальне життя кожного злочинця віддзеркалюється на його психологічному складі. Людина стає злочинцем у результаті соціально несприятливих впливів, сприйнятих нею і включених у світ її поглядів, взаємин, настанов, орієнтацій, потім реалізованих в акті злочинної діяльності [2, с. 157].

Психологічний портрет злочинця у кримінології займає першочергове місце для встановлення причин вчинення злочину та виявлення джерел його формування. Вивчення психології особистості дозволяє визначити індивідуальні особливості психічних процесів (мислення, пам'яті, емоцій, волі, сприйняття та відчуття), темперамент, патологічні зміни

психіки.

Відомий психолог С.Л. Рубінштейн один із перших здійснив дослідження співвідношення психічних процесів та властивостей особистості. У його працях зазначено, що неможливо здійснити жодного вчення про психічні властивості людини окремо від вивчення її психічної діяльності, про закономірності перебігу психічних процесів без урахування їх залежності від психічних властивостей особистості [3, с. 35-36].

Між психологією особи, яка вже вчинила злочин або потенційно здатна вчинити протиправне діяння та психічною патологією є досить тісний зв'язок. Більшість відомих визначень сходяться на тому, що це відхилення від загальноприйнятих норм, які супроводжуються постійними душевними стражданнями, психічною дисфункцією і небезпекою, яку людина несе сама собі та оточуючим. Серед основних ознак психічної патології виділяють: відхилення від норми; постійні душевні страждання; психічну дисфункцію, що заважає людині належним чином виконувати свої повсякденні обов'язки; небезпеку, яку несе в собі людина. Суспільству важко відрізнити патологію, що потребує лікування, від незвичайних особливостей індивідуальної поведінки – у цьому випадку ніхто не має права втручатися у життя людини [4, с. 7-8]. Незважаючи на це, пильної уваги потребує детальне вивчення психічного стану особи, поведінка якої відхиляється від норми, негативно впливає на окремих членів суспільства, наносить суттєву шкоду життю та здоров'ю оточуючих, інколи дії психічнохворої людини несуть страждання та небезпеку для її власного здоров'я.

Вивченню змін психічної діяльності при патологічних станах головного мозку, розладів які пов'язані з психічними або соматичними захворюваннями присвячений розділ медичної психології – патопсихологія. Взаємну залежність патопсихологія має із такими галузями наукового знання як:

- судова або юридична психологія (виникнення і формування психічних властивостей особи, що сприяють протиправним діям; розвиток і формування психічних властивостей особи в процесі злочинного діяння; формування психічних властивостей особи при здійсненні різних функцій у судочинстві; зміна психічних властивостей особи, яка вчинила злочин, у процесі перевиховання) [5, с. 15];

- судова психіатрія (вивчення психічних розладів, які мають правове значення у цивільному та кримінальному процесах реалізуються шляхом проведення судово-психіатричної експертизи).

Судова експертиза, а саме судово-психіатрична експертиза проводиться для визначення неосудності, обмеженої осудності, недієздатності, обмеженої дієздатності, суспільної небезпеки психічно хворих та здійснення примусових заходів медичного характеру. Судово-психологічна експертиза досліджує психологічні особливості особистості, риси характеру, емоційні реакції і стани, закономірності перебігу психічних процесів.

Маючи свідомий намір заподіяти шкоду іншій особі злочинець до моменту вчинення самого злочину безпосередньо готується до нього: обмірковує дії, місце, час, необхідні умови, засоби чи знаряддя, знаходить співучасників тощо. Відповідно до ч. 1 ст. 14 Кримінального кодексу України вищезазначені дії кваліфікуються як готування до злочину. Усвідомлюючи суспільну небезпеку своїх дій та маючи можливість керувати ними особа визнається осудною. Проте якщо особа, під час вчинення нею суспільно небезпечного діяння, не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки, вона визнається судом неосудною. Через це вона не підлягає кримінальній відповідальності, за рішенням суду до неї можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру [6]. Тому чітке та уважне простежування слідчим чи прокурором психічних проявів, висловлювань, емоційних реакцій, поведінки підозрюваного під час проведення слідчих дій у досудовому розслідуванні становить дуже важливе значення для подальшого визнання стану осудності чи неосудності особи винуватої у вчиненні злочину. Цей фактор важко переоцінити дивлячись на непоодинокі випадки

свідомого приховування злочинцем наявного у нього психічного захворювання або розладу. У судовій практиці відомі також обставини, коли психічно здорова особа навмисно вдає з себе психічнохвору, найчастіше маючи за мету уникнути кримінального покарання.

Про наявність найтяжчих відхилень у психіці особи, яка вчинила злочин, свідчать численні поранення на тілі жертви, спотворення та знівечення обличчя, грудей, статевих органів та інших частин тіла, також неможливо не згадати про розчленування трупа без мети його приховати, залишення слідів злочину, витонченість дій у процесі готування до злочину. Суттєвий емоційний стан злочинця відображається під час спритного та знервованого покидання місця злочину: забуті особисті речі, залишені на місці злочину недопалки сигарет, пляшки, особливі медичні препарати, найголовніше – відбитки пальців, сліди біоматеріалів, знаряддя злочину.

Психічні розлади і захворювання злочинця, як правило, мають коріння з дитинства та підліткового віку. Найбільш тривалою та глибокою є саме пубертатний період, оскільки під час бурхливих соматичних змін організму підлітка перебудовується ендокринна система, настає статевая зрілість. Ці фізіологічні процеси супроводжуються підвищеним рівнем тривожності, станами неспокою, агресії, роздратованості. Глибокі психологічні зміни у особистості супроводжуються безконтрольною поведінкою, найчастіше підліток або вступає у конфлікти, бійки, негативне оточення (це стає початком вживання алкогольних напоїв, наркотичних, психотропних речовин) або замикається у собі. У підлітка починає формуватися нова свідомість, перебудовується соціальні стосунки, формується власна життєва позиція та самооцінка. Віковий егоцентризм та максималізм підлітка створює психологічний бар'єр у стосунках із батьками, вчителями, адже він вважає себе дорослим та самостійним. Невміння знайти підхід до спілкування з підлітком та налагодити довірливі взаємостосунки посилюють її негативні поведінкові зміни. Нестійка психіка неповнолітніх осіб під негативним впливом однолітків все більше набуває почуття зверхності, самовпевненості та безкарності. У результаті асоціальна поведінка трансформується у протиправні діяння, які поступово набувають характеру злочинів.

Вчинення злочинних діянь варто порівнювати із значними розладами у психіці людини, оскільки психологічна природа особистості формується з народження та на протязі всього життя особи. Недоцільно було б вважати механізмом порушення особистості лише соціальні фактори, тому що вони тісно пов'язані із біологічними. При порушеннях особистості, при невротичних станах відбувається поєднання факторів, механізми поєднання одного і того ж психопатологічного синдрому неоднозначні. Вдалою є формула С.Л. Рубінштейна про те, що зовнішні причини діють через внутрішні умови (до якого належить порушення центральної нервової системи), яка стала поясненням порушень особистості. Проте в процесі життєдіяльності людини змінюється співвідношення причин та умов, відповідно первинні та вторинні синдроми захворювань переплітаються [7, с. 64-65].

Порушення особистості особи, яка вчиняє злочин, відбувається поступово, складно проходить через уражені патологічні мотиви, порушення визначення мети, змінюється емоційне відношення до світу, інших людей і себе, де виступають компенсаторні, адекватні та неадекватні механізми, заходи захисту, усвідомлювані та неусвідомлювані. Для визначення та аналізу першопричин девіантної поведінки людини необхідним є проведення комплексного патопсихологічного дослідження. Це дасть змогу обґрунтовано класифікувати порушення особистості конкретного злочинця та скласти індивідуальну психокорекційну програму.

Література

1. Криминология. М.: Юрид. лит. 1979. 304 с.
2. Личность преступника. Отв. ред. В.Н. Кудрявцев. М.: Юрид. лит. 1971. 355 с.
3. Рубинштейн С.Л. Теоретические вопросы психологии и проблемы личности. *Вопросы психологии*. 1957. № 3. С. 35-36.
4. Мартинюк І.А. Патопсихологія: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 208 с.

5. Дулов А.В. Судебная психология: учебное пособие. Изд. 2-е, исправленное и дополненное. Минск. Вышэйшая школа. 1975. 464 с.
6. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Зейгарник Б.В. Патофизиология. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1986. 288 с.

Система права України в умовах глобалізаційних трансформацій

*Удовика Л.Г., д.ю.н., доцент,
Середа А.М., к.і.н., доцент
Запорізький національний університет*

В умовах глобалізації фундаментальною властивістю сучасних правових систем стає їхня відкритість, трансформаційність як здатність змінюватись під впливом зовнішніх чинників без втрати власної правової своєрідності. Сучасна вітчизняна правова система має відкритий характер, що виявляється у здатності сприймати й відображати зовнішні чинники глобального правового розвитку у формі правової адаптації, гармонізації, імплементації, стандартизації; спрямованості до правової інтеграції та правової інтернаціоналізації, що суттєво ускладнює її розвиток і оптимізацію, зумовлює її дисфункційність, розбалансованість, багатоваріантність розвитку.

Правова глобалізація й інтеграція детермінують трансформацію вітчизняної системи права й законодавства, яка: іманентно пов'язана з формуванням світового правопорядку й транснаціональної правової системи; відбувається на основі поширення неоліберальної правової ідеології та є закономірним процесом правового розвитку, пов'язаним із пошуком універсальних, загальних, істинних ідеалів, цінностей, принципів справедливості, свободи, рівності; є складником трансформації національної правової системи, корелюється із змінами в інших підсистемах і елементах правової системи; пов'язана з утвердженням і поширенням ідей та цінностей природного права (насамперед, прав людини, верховенства права, демократії), формуванням і поширенням світових і європейських правових стандартів, утвердженням концепції «сервісної держави» та «публічних послуг», переходом від «державоцентристського», управлінського публічного права до «людиноцентристського», «публічно-сервісного»; детермінована поглибленням взаємодії міжнародного й національного права.

Глобалізація посилює вплив міжнародного права на національне, що виявляється в такому: а) утвердженні міжнародних і європейських правових стандартів; б) зростанні ролі та значення принципів і норм міжнародного права; в) «переході» міжнародних норм до національних шляхом «деконцентрації» й конкретизації, повного чи часткового відтворення норми в тексті національного закону; г) зростанні ролі й значення міжнародного договору як джерела національного права; г) зростанні ролі й значення модельних законів у національному праві й законодавстві; д) уніфікації правової термінології; е) визнанні значення міжнародних рішень (документів) важливими у діяльності законодавчих, виконавчих і судових органів (насамперед, ЄСПЛ, Міжнародний суд ООН тощо); ж) спеціалізації національного права під впливом спеціалізації міжнародного права.

Тенденція впливу національного права на міжнародне є менш виразною і знаходить свій прояв у порядку створення норм міжнародного права, його структуруванні тощо. Правова глобалізація спричиняє розширення й поглиблення прав і свобод людини та громадянина загалом, у вітчизняній системі права зокрема; супроводжується конвергенцією приватного і публічного права; характеризується розширенням і поглибленням правового регулювання.

Розширення і поглиблення правового регулювання пов'язані з: а) інтенсивним розвитком сформованих інститутів і галузей таких, як права людини, екологічне право, інформаційне право, медичне право та ін.; б) появою нових комплексних галузей права, законодавства, правових інститутів (зокрема: міграційне право, економічне право,

інформаційне право, транспортне право, космічне право, соціальне законодавство, митне законодавство, міграційне законодавство, законодавства про охорону здоров'я, освіту, технічне регулювання), їхнім комплексним характером, поєднанням елементів диспозитивного й імперативного права; в) інтенсивною конституціоналізацією нових, інтегрованих, комплексних галузей (зокрема, конституціоналізація механізмів захисту вищих цінностей людства, що відображає загальносвітову тенденцію формування глобального конституціоналізму з метою захисту стабільного, справедливого й демократичного світового порядку).

Вітчизняна система права характеризується збільшенням процесуальності у правовому регулюванні, що виражається в розширенні сфери процесуального регулювання, збільшенні кількості процедурно-процесуальних норм, ускладненні процедури, удосконаленні процесуальної форми. Зазначені тенденції й особливості розвитку вітчизняної системи права різною мірою проявляються у галузях національного права: в одних вони виявляються досить чітко, виразно, в інших – перебувають на стадії формування. При цьому процес формування нових тенденцій розвитку вітчизняного права й законодавства триває.

Спільними особливостями розвитку приватного й публічного права в умовах глобалізації є: посилення впливу міжнародного права на національне, його інтернаціоналізація; трансформація джерел права; зростання ролі й значення правових стандартів, модельних законів, універсальних правових принципів; універсалізація й уніфікація правових норм, які набувають революційного характеру (насамперед, у сфері торгівлі, фінансів, бізнесу); зростає роль і значення принципів права, сформованих ТНК, універсальними й регіональними організаціями, фінансово-інформаційними групами, міжнародними неурядовими організаціями, які є суб'єктами процесу глобалізації (зокрема, принцип партнерства, принцип кооперації у розв'язанні економічних, фінансових проблем, принцип співробітництва й взаємодопомоги у розв'язанні питань глобального управління та ін.); уніфікація правової термінології; ускладнення реалізації та захисту приватних і публічних інтересів; трансформація ієрархії правових норм і принципів; конвергенція приватного й публічного права; поглиблення і розширення правового регулювання; зростання ролі й значення процесуального права; формування нових комплексних галузей права та законодавства [1, с. 147].

В узагальненому вигляді правова глобалізація у сфері публічного права, окрім зазначеного, виявляється в такому: обмеження окремих публічних інтересів і відповідних прав, делегування їх міжнародним наддержавним інститутам і органам; проникнення приватно-правових засад в публічне право, його гуманізація; посилення протиріччя між правовими принципами демократизму й гуманізму у внутрішньодержавній правовій політиці і диктатом тиску й сили в міждержавних відносинах; уніфікація конституційно-правових моделей і конструкцій. Ускладнений характер публічно-правового забезпечення й захисту національних інтересів України вимагає особливої уваги теоретиків і практиків, вищезгаданих і обґрунтованих правових механізмів, які враховують особливості національного й правового менталітету, культурно-історичну спадщину, захищають національну економіку й національного виробника, національні інтереси загалом і, водночас, враховують необхідність захисту спільних інтересів людства в умовах глобалізації.

Правова глобалізація у сфері приватного права характеризується низкою спільних із публічним правом особливостей, водночас має свою специфіку, зокрема: простежується проникнення публічно-правових засад у сферу приватного права; у розвитку вітчизняного приватного права все більшу роль відіграють норми й інститути договірного, колізійного права, універсалізація торгових звичаїв, процес формування нової транснаціональної правової системи, що поєднує норми міжнародного корпоративного й транснаціонального торгового права загалом. У перспективі глобалізаційні трансформації здатні спричинити перехід до наднаціонального правового регулювання приватно-правових відносин.

У вітчизняному приватному праві внаслідок істотного й стрімкого поглиблення економічної, фінансової, торговельної співпраці актуалізується потреба у формуванні й

поширенні єдиних норм і правил підприємницької, інвестиційної, торгової діяльності. Необхідність залучення приватних інвестицій у національну економіку призводить до збільшення тиску ТНК, вимагає врахування сформованих ними норм і принципів, актуалізує питання щодо необхідності захисту національних інтересів, національного виробника в умовах глобалізації.

Подальший розвиток вітчизняної системи права (як публічного так і приватного) і законодавства в умовах глобалізаційних трансформацій, враховуючи зростаючу активність і бажання України бути членом різних міжнародних, міждержавних союзів, органів та інститутів (насамперед, членом ЄС). Реформування національного права й законодавства визначатиметься посиленням економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, створенням поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як це визначено у Розділі IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, завершенням переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС. Особливу роль і значення має реформування українського права у сфері юстиції, свободи та безпеки, яке покликане забезпечити верховенства права та повагу до прав людини [2; 3].

Трансформація системи права України пов'язана із поглибленням і розширенням зазначених процесів інтернаціоналізації, уніфікації, універсалізації, формуванням комплексних галузей права, використанням нормативних актів, прийнятих на міжнародному рівні, сформованих різними міжнародними, міждержавними інститутами й органами.

Трансформація національного права в умовах глобалізації визначається суперечностями світового правового розвитку, зокрема: застосуванням подвійних стандартів, принципами демократизму й гуманізму у внутрішній політиці й диктатом сили у зовнішній політиці, імперськими прагненнями окремих провідних держав, використанням суперечливих способів і засобів захисту національних інтересів різними державами, їхньою боротьбою за енергоносії, контроль над ними й засобами їх транспортування тощо.

Література

1. Удовика Л.Г. Правова система України: глобалізаційні трансформації. Запоріжжя: КСК «Альянс». 2014. 320 с.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р.). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 2.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

Принципи адміністративного права як особлива категорія

*Шарая А.А., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Принципи адміністративного права є особливою категорією, одним із центральних понять галузі адміністративного права. В окремих джерелах, на доктринальному рівні принципи і їх значення для формування певної галузі права недооцінюють, вважають лише узагальнюючими теоретичними положеннями. Відсутність підвищеної уваги серед науковців до принципів адміністративного права створює уявлення, що така категорія не має істотного впливу на адміністративне право, є вторинною та неважливою для нього. Проте, варто помітити, що адміністративне право в сучасних умовах дуже стрімко розвивається, системно переглядається його предмет, зміст, тому аналіз сучасних принципів адміністративного права як фундаментальної категорії останнього має неабияке значення. Важливість принципів адміністративного права полягає в тому, що вони створюють передумови для формування та розвитку сучасної адміністративно-правової науки, ефективної

нормотворчості та дієвого правозастосування. До того ж, варто погодитись із позицією авторів підручника „Адміністративне право України” за загальною редакцією Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука та В.В. Зуй, що принцип є підґрунтям права, він виступає активним центром, спроможним виконувати провідну і керуючу роль у формуванні та розвитку адміністративного права. Вони виражають його природу, забезпечують єдність його змісту, накреслюють спрямованість і найбільш суттєві риси регулювання [1, с. 33-34]. Можна із впевненістю стверджувати, що принципи є первинним явищем, на підставі якого вже розгортаються наукові та нормотворчі процес.

Питанню визначення поняття принципів адміністративного права увага вченими-адміністративістами приділялася, здебільшого у окремих розділах підручників та навчальних посібників з адміністративного права (за редакцією В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, С.В. Ківалова, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюка та ін.). Однак, питання визначення поняття принципів адміністративного права розглядалось і у наукових статтях (наприклад, роботи В.К. Колпакова, Р.С. Мельника, О.І.Миколенка та ін.), і у окремих спеціальних дослідженнях (монографія Т.О. Коломоєць та П.О. Баранчика тощо). Науковці пропонують власні визначення принципів адміністративного права – дещо схожі, або взагалі відмінні одне від одного, тому аналіз змісту цих визначень дозволить виокремити характерні спільні риси для поняття, яке досліджується і надасть можливість розглянути, як змінювалось уявлення про принципи адміністративного права, а також яким чином це поняття визначається в сучасній адміністративно-правовій доктрині.

Перш ніж розглядати позиції науковців щодо визначення поняття „принципи адміністративного права” в сучасній адміністративно-правовій доктрині, варто зазначити, що така категорія навряд чи може претендувати на досить давню історію і тривале становлення. Враховуючи, що певний час (зокрема, це радянські часи, перехідний період української незалежності) більш розповсюдженою категорією в адміністративно-правовій доктрині була „принципи державного управління”, адже у відповідний історичний період, центром адміністративного права вважалась держава і державне управління (підручники І.М. Пахомова [2, с. 49-84], О.Є. Луньова [3, с. 3], Г.І. Петрова [4, с. 3-12] та ін.). Часто в літературі зустрічалась і підміна поняття „принципи адміністративного права” на „принципи державного управління”, проте цим не ототожнювались поняття „адміністративне право” і „державне управління”. Згодом, ситуація змінюється і державне управління (яке згодом в науці отримує назву „публічного управління”, або „публічного адміністрування”) із центрального поняття адміністративного права переміщується в один із його самостійних структурних елементів. Зі зміною поглядів на адміністративне право, його предмет, зміст, сутність змінюються і підходи на визначення принципів. До того ж, Р.С. Мельник на підставі аналізу сучасної наукової літератури, а також нормативних актів робить висновок, що нині питання принципів адміністративного права перебуває на першій або початковій стадії свого розвитку, оскільки у минулі часи воно практично не досліджувалося та не вивчалось [5, с. 51].

В.К. Колпаков стверджує, що принципи адміністративного права – позитивні закономірності, пізнані наукою та практикою, закріплені у правових нормах, або узагальнення чинних у державі правил [6, с. 18]. Тобто, вчений-адміністративіст наголошує на тому, що принципами адміністративного права є об'єктивний суттєвий зв'язок, який ґрунтується на досвіді, фактах, апробований і наукою, і практикою, має безпосереднє відображення у нормах права, державних правилах. Дійсно, варто взяти до уваги, що принципи є первісними по відношенню до норм права, адже навіть якщо їх прямо не називають або не визначають, їх всеодно завжди застосовують при створенні, зміні, модифікаціях норм права. На думку В.Б. Авер'янова, принципами адміністративного права є засадничі ідеї, положення, вимоги, що характеризують зміст адміністративного права, відображають закономірності його розвитку і визначають напрями і механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [7, с. 80]. Таке визначення (із використанням окремих особливостей, характеристик) полягло в основу наукових пошуків багатьох вчених-адміністративістів. У підручнику „Адміністративне право України” за

редакцією Ю.П. Битяка принципи адміністративного права визначено як вихідні, об'єктивно зумовлені основоположні засади, відповідно до яких формується і функціонує система та зміст цієї галузі права [8, с. 9]. У цьому випадку принципи визначено через поняття „засади”, однак значення цього слова автор не подає. Окрім того, також простежується прямий зв'язок і вплив принципів на систему і зміст адміністративного права. Також варто звернути увагу на те, що у саме таке визначення „в цілому правильно орієнтує законодавця, підкреслює те найважливіше, що він зобов'язаний враховувати при створенні соціально справедливого адміністративного права” [1, с. 33]. Тобто, окрім впливу принципів на внутрішню сторону адміністративного права – його систему і зміст, вони мають безпосереднє відношення і до його зовнішньої форми – є ідейним підґрунтям для створення нормативно-правових актів взагалі, і кожної норми в них зокрема.

У навчальному посібнику „Адміністративне право України” за редакцією В.В. Галунька під принципами адміністративного права запропоновано розуміти основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів адміністративного права, забезпечуються права та свободи людини і громадянина, нормальне функціонування громадянського суспільства і держави [9, с. 63]. Така позиція надає можливість простежити дещо оновлену наукову думку, а саме стосовно безпосереднього впливу на діяльність суб'єктів адміністративного права, адже така категорія також набуває обертів розвитку, і вже отримує належну пильну увагу в адміністративно-правовій доктрині. В Академічному курсі „Адміністративне право України” Т.О. Коломоєць принципи адміністративного права визначає як основоположні наукові ідеї, об'єктивно обумовлені та стабільні, відповідно до яких сформована вся система адміністративного права, які характеризують зміст адміністративного права, відображають закономірності його розвитку і визначають напрями адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [10, с. 46]. Слід підтримати позицію вченого-адміністративіста щодо виокремлення такої характеристики принципів адміністративного права як „наукові ідеї”, „стабільні”, адже, дійсно, такі ідеї мають чітке і детальне наукове обґрунтування та відзначаються стійкістю і постійністю. Також варто помітити, що принципи адміністративного права визначають напрями адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що ще раз підтверджує їх фундаментальність та першість, адже на підставі норм адміністративного права безпосередньо здійснюється адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, однак скеровують у належне русло таке регулювання саме принципи.

У підручнику „Курс адміністративного права України” за редакцією В.В. Коваленка принципи адміністративного права визначено як керівні засади, які визначають зміст і спрямованість адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [11, с. 34]. Вбачаємо в цьому визначенні синтез ознак з попередньо розглянутих, який проявляється у впливі і на зміст, і на адміністративно-правове регулювання суспільних відносин. Р.С. Мельник вважає, що принципи адміністративного права можна визначити як основні ідеї, положення, вимоги, що характеризують зміст адміністративного права, відображають закономірності його розвитку і визначають напрями й механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [5, с. 51]. Така наукова позиція включає три елементи впливу принципів: 1) зміст адміністративного права, 2) закономірності його розвитку, 3) напрями й механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Заслуговує на увагу визначення принципів адміністративного права в однойменній монографії за редакцією Т.О. Коломоєць та П.О. Баранчика як імперативних, безумовних, універсальних, закріплених у нормах адміністративного права положень, які у загальних рисах окреслюють правила поведінки його суб'єктів і яким повинні відповідати адміністративно-правові норми [12, с. 44]. Це визначення є найбільш широким за змістом і включає в себе досить широкий спектр характеристик принципів адміністративного права, яким варто приділити увагу. Так, імперативність визначених положень полягає в тому, що вони вимагають беззастережного підпорядкування, реагування, виконання, мають певну наказову спрямованість, – тобто якщо окреме положення визнане в якості принципу, на його

основі мають ґрунтуватися і відповідні наукові пошуки, і нормотворчі процеси. Безумовність принципів адміністративного права полягає в тому, що вони не повинні бути обмежені будь-яким чином (ні доктринально, ні нормативно), є повними за своїм змістом, не залежать від будь-яких умов. Універсальність принципів адміністративного права означає, що вони мають різноманітне призначення, можуть бути пристосовані для різних сфер або системних елементів, є всеосяжними. Те, що принципи закріплені у нормах адміністративного права, відображає тісний зв'язок цих взаємозалежних елементів, що має прояв і в тому, що принципи адміністративного права зумовлюють правила поведінки його суб'єктів.

Таким чином, можна дійти висновку, що вчені-адміністративісти, пропонуючи власні підходи до визначення поняття „принципи адміністративного права”, здебільшого збігаються у таких твердженнях: 1) принципи адміністративного права – це основні засади, ідеї, положення, які покладені в основу галузі; 2) принципи адміністративного права – це підстава для формування і функціонування системи та змісту галузі; 3) принципи адміністративного права – це підґрунтя для адміністративно-правових норм; 4) принципи адміністративного права – це базис діяльності суб'єктів адміністративного права, 5) принципи адміністративного права – це гарантія забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави. Зазначені тези відображають дійсний зміст і значення принципів адміністративного права, а тому повинні стати основою для формулювання єдиного, загальноприйнятого та загальновизнаного визначення принципів адміністративного права для застосування науковцями та практичними працівниками.

Література

1. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін. ; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків: Право, 2010. 624 с.
2. Пахомов И.Н. Советское административное право. Общая часть: учебник для студентов юридических специальностей вузов УССР. Львов: Издательство Львовского университета, 1962. 295 с.
3. Лунев А.Е. Административное право. Москва: Юридическая литература, 1967. 604 с.
4. Петров Г.И. Советское административное право. Часть общая. Ленинград: Издательство ЛГУ, 1960. 298 с.
5. Мельник Р.С. Інститут принципів адміністративного права у системі Загального адміністративного права України. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 51-60.
6. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
7. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2 т. / ред. колегія, В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Вид-во „Юридична думка”, 2004. Т. 1. 584 с.
8. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
9. Адміністративне право України: навчальний посібник: у 2-х томах / [Галуцько В.В., Олєфір В.І., Пихтін М.П. та ін.]; за заг. ред В.В. Галуцька. Херсон: ПАТ „Херсонська міська друкарня”, 2011. Т.1 Загальне адміністративне право. 2011. 320 с.
10. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 567 с.
11. Курс адміністративного права України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко та ін.; за ред. В.В. Коваленка. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
12. Коломоєць Т.О., Баранчик П.О. Принципи адміністративного права: монографія. Запоріжжя: Поліграфічний центр «Сору Art», 2012. 203 с.

Злочини, вчинені у стані сильного душевного хвилювання, та деякі суміжні склади злочинів: проблеми кваліфікації

*Шеховцова Л.І., к.ю.н., доцент
Запорізькій національний університет*

Велике значення для слідства й суду має практичне питання розмежування афективних злочинів від складних видів умисних злочинів.

При цьому вирішальним фактором розмежування зазначених складів є зміст суб'єктивної сторони злочину, вірніше ті якісні зміни, що вносить у нього стан фізіологічного афекту, особливо, у зміст і характер прояву спонукань і цілей людської поведінки в цьому стані.

В судовій практиці інколи виникає питання про кваліфікацію діяння, вчиненого в стані афекту, коли винний в афектованому злочині заподіює тяжкі тілесні ушкодження потерпілому, але в результаті подальшого розвитку причинно-наслідкового зв'язку настає смерть потерпілого. Наприклад, винний у відповідь на протиправне насильство з боку потерпілого б'є останнього ножом у стегно. Ніж попадає в стегову артерію, і потерпілий гине від крововтрати. При звичайних обставинах вчинене було б кваліфіковано за ч. 2 ст. 121 КК України. Однак для злочину в стані афекту аналогічного складу законом не передбачається. Запитується, як діяти в подібних випадках? Можна припустити як мінімум чотири варіанти рішення проблеми. Перший — кваліфікація за ч. 2 ст. 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого). Другий — кваліфікація за ст. 123 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання) и додатково за ст. 119 КК України (вбивство через необережність). Третій — кваліфікація за ст. 116 КК України (умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання). Четвертий — кваліфікація за ст. 123 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання)[1].

Кваліфікацію за ч. 2 ст. 121 КК України не можна визнати правильною тому, що для заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання є в законі привілейований склад, що і підлягає застосуванню в необхідних випадках. Ігнорування його повинне визнаватися грубим порушенням норм матеріального права.

Невірно кваліфікувати за сукупністю складів, по ст.ст. 123 й 119 КК України, оскільки винний у стані афекту не міг передбачати, що його дії приведуть до смерті потерпілого. У стані сильного душевного хвилювання "поле" свідомості винного звужується й, як правило, він передбачає тільки найближчі наслідки своїх дій.

Кваліфікація за ст. 116 КК України не може бути застосована тому, що у винного не було наміру стосовно смерті потерпілого.

Ми вважаємо, що в цьому випадку винний повинен відповідати тільки за заподіяння шкоди здоров'ю в стані сильного душевного хвилювання, незважаючи на те, що в результаті його дій наступила смерть потерпілого.

Судова практика йде саме по цьому шляху кваліфікації вчиненого у випадку вчинення злочину в стані афекту.

Однак, нам представляється це не зовсім вірним, тому що в цьому випадку об'єктивна сторона обмежується лише одними діяннями винної особи, наслідки ж і причинний зв'язок залишаються за рамками кваліфікації.

На наш погляд, необхідно вирішити дану колізію шляхом введення в ст. 123 КК України ч. 2, що передбачає відповідальність за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, скоєних у стані сильного душевного хвилювання, внаслідок яких наступила смерть потерпілого.

Таким чином, ч. 2 ст. 123 може мати такий вигляд: умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання, яке спричинило смерть потерпілого, — карається...

Що стосується кваліфікації дій винного, коли останній заподіяв легке або середньої тяжкості тілесне ушкодження в стані сильного душевного хвилювання, то тут ми повністю згодні з більшістю вчених-криміналістів. які вважають, що в разі заподіяння даних тілесних ушкоджень у такому стані, особа повинна звільнитися від кримінальної відповідальності на підставі того, що чинне кримінальне законодавство не передбачає кримінальної відповідальності за заподіяння легкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, що вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного протизаконними діями, тяжкою образою або систематичним знущанням з боку потерпілої особи. Таким шляхом йде і судова практика. Так, згідно з п. 25 постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 року „Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи” за заподіяння (умисно або через необережність) середньої тяжкості чи легкого тілесного ушкодження в стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірною поведінкою потерпілого, кримінальної відповідальності чинним КК не встановлено[2]. Тобто, якщо кримінальний закон не передбачає кримінальної відповідальності за заподіяння легкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження в стані сильного душевного хвилювання, то це повинно означати, що відповідальність у цих випадках повністю виключається у зв'язку з відсутністю в діях винного складу злочину.

Чинне кримінальне законодавство (ч. 2 ст. 119) передбачає відповідальність за вбивство двох або більше осіб через необережність. У той же час в законі відсутня норма, яка б встановлювала відповідальність за вбивство в стані сильного душевного хвилювання, викликаного протизаконним насильством, систематичним знущанням або тяжкою образою двох або більше осіб. Така норма могла б застосовуватись у тих випадках, коли стан афекту був викликаний двома і більше особами, які потім стали потерпілими (жертвами) вбивства. У тих же випадках, коли винний спричиняє смерть одночасно третій особі, яка не має відношення до протиправних чи інших аналогічних дій потерпілого, говорити про вбивство двох чи більше осіб в стані сильного душевного хвилювання не можна.

Вважаємо, що ст. 116 КК України страждає на неповноту, так як в ній не передбачена підвищена відповідальність за вбивство двох і більше осіб в стані сильного душевного хвилювання. Вбивство в стані сильного душевного хвилювання двох чи більше осіб обтяжує відповідальність через настання більш тяжких наслідків. Згідно з чинним законодавством, у такому випадку має місце конкуренція протилежних ознак умисного вбивства: обтяжуючих і пом'якшуючих відповідальність. Однак, при вирішенні цього питання слід виходити з того, що закон, встановлюючи меншу відповідальність за вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, вважає, що цей злочин – відповідь на протиправну поведінку потерпілого. У цих випадках поведінка потерпілих викликає не лише стан сильного хвилювання, але і саме рішення спричинити шкоду особам, які вчинили протиправне насильство, систематичне знущання або тяжку образу.

Убивство двох або більше осіб, з об'єктивної сторони може проявлятися в декількох варіантах: в убивстві одночасно двох осіб; в убивстві двох осіб різночасно; у спробі вбивства двох осіб, у спробі вбивства двох або більше осіб, але коли усі залишаються живі.

Для кваліфікації вбивства в стані сильного душевного хвилювання двох або більше осіб необхідно встановити, щоб ці вбивства були вчинені одночасно, або хоча й не одночасно, але при незначному проміжку часу між першим і наступним позбавленням життя потерпілих. Необхідно також установити, щоб убивства охоплювалися єдиним наміром, і були вчинені в стані афекту, викликаного протиправною або аморальною поведінкою потерпілих. З урахуванням короткочасності фізіологічного афекту не може бути великого розриву в часі між першим і наступним убивствами.

Таким чином, на нашу думку, статтю 116 КК України також слід доповнити ч. 3 у такій редакції: “Вбивство двох чи більше осіб, вчинене в стані сильного душевного хвилювання,... – карається ...”. Ця норма підлягала б застосуванню у тих випадках, коли причиною виникнення стану сильного душевного хвилювання була протиправна поведінка двох чи більше осіб.

Все вищевикладене дозволяє зробити наступні *висновки*:

1. Велике значення для суду й слідства має практичне питання розмежування афективних злочинів від складних видів умисних злочинів.

При цьому вирішальним фактором розмежування зазначених складів є зміст суб'єктивної сторони злочину, тобто ті якісні зміни психіки, що вносить у нього стан фізіологічного афекту, особливо, у зміст і характер прояву спонукань і цілей людської поведінки в цьому стані.

2. Для вирішення питання про кваліфікацію діяння, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, коли винний в афектованому злочині заподіює тяжкі тілесні ушкодження потерпілому, але в результаті подальшого розвитку причинно-наслідкового зв'язку настає смерть потерпілого, статтю 123 КК України доповнити ч. 2 у такій редакції: “Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання, яке спричинило смерть потерпілого, – карається...”.

3. Для вирішення питання про відповідальність за вбивство в стані сильного душевного хвилювання, викликаного протизаконним насильством, систематичним знущенням або тяжкою образою двох або більше осіб, статтю 116 КК України слід доповнити ч. 3 у такій редакції: “Вбивство двох чи більше осіб, вчинене в стані сильного душевного хвилювання,... – карається ...”.

Література

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М.І.Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Каннон, А.С.К., 2001. 1104 с.

2. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного суду України від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Земельно-ресурсне забезпечення галузі туризму в Україні: актуальні правові проблеми

*Асатрян Є.М., аспірант
Запорізький національний університет*

Як зазначається у Рекомендаціях парламентських слухань від 6 квітня 2016 р. на тему «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України», схвалених Постановою Верховної Ради України від 13 липня 2016 р. № 1460-VIII, «Україна як держава, розташована в центрі Європи, з багатими природними ресурсами та самобутньою історико-культурною спадщиною має всі передумови для сталого розвитку економіки за рахунок надходжень від сфери туризму» [1]. З іншого боку, у Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р, наголошується на тому, що «Україна на даний час не має можливості конкурувати з розвинутими туристичними державами. Для раціонального і ефективного використання туристичних, природних, лікувальних та рекреаційних ресурсів України необхідно сформувати туристично-рекреаційний простір шляхом створення та забезпечення функціонування зон розвитку туризму та курортів і розробити, впровадити та запропонувати споживачеві конкурентоспроможний національний туристичний продукт» [2].

Вищевикладене вимагає, окрім іншого, наявності ефективного правового забезпечення раціонального використання та охорони тих земель, які використовуються у процесі організації та здійснення туристичної діяльності. Як відомо, згідно зі ст. 19 Земельного кодексу України (надалі – ЗК України) всі землі у межах держави за основним цільовим призначенням поділяються на дев'ять категорій, кожна з яких має свій правовий режим [3]. Серед них виокремлюються і землі рекреаційного призначення, які у ст. 50 ЗК України визначені як землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. Своєю чергою, ст. 51 Кодексу відносить до складу земель цієї категорії земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації. Остання стаття містить доволі широкий перелік об'єктів та територій, з яких лише частина стосується туризму.

Для подальшого дослідження принципово важливим є розкриття поняття «туризм». Основним спеціальним законодавчим актом, який регулює відповідні правовідносини, є Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р., який 18 листопада 2003 р. був викладений у новій редакції [4]. І якщо у первинній редакції туризм визначався як «тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю», то у подальшому після змін 2003 та 2009 р. він розглядається як «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших (курсив наш – Є. А.) цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає». На наш погляд, відкритий перелік вищевказаних цілей, з одного боку, суттєво розширює спектр туристичної діяльності, з іншого ж, залучає до цієї діяльності значно ширше коло земель, ніж ті, які вказані у ст. 50 та ст. 51 ЗК України. Стверджує нас у цьому висновку й перелік видів туризму, закріплений у ст. 4 Закону, у якому наявні, зокрема, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний туризм.

Як зазначає М. Ващишин, «окремою категорією земель у структурі земельного фонду України є землі рекреаційного призначення, які використовуються для відпочинку населення та рекреації, тобто призначені, насамперед, для здійснення на них туристичної діяльності. Певною мірою використання земель з туристичною метою можливе й на земельних ділянках інших категорій земельного фонду: землях історико-культурного призначення, оздоровчого призначення, землях природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення» [5, с. 12]. Загалом погоджуючись із цією тезою, акцентуємо, тим не менше, увагу на словосполученні «певною мірою». Яка це міра? Які особливості правового режиму земель інших категорій, але які можуть бути використані чи використовуються для потреб туризму? У чому полягає специфіка правового регулювання використання та охорони земель вільних економічних зон туристсько-рекреаційного типу (цей аспект проблеми виділяється у земельно-правовій літературі [6, с. 379])? Ці та інші питання потребують ґрунтовної наукової розробки. Крім того, Н. І. Палій цілком слушно стверджує про «неоднорідність правового режиму земель рекреаційного призначення, наявність рис, характерних лише для одного або декількох видів земель рекреаційного призначення, але не всіх земель рекреаційного призначення в цілому» [7, с. 7].

Отже, на нашу думку, з позиції як теорії, так і практики земельно-правового регулювання доцільним є виокремлення як окремої групи земель для туризму. Основу її складають землі рекреаційного призначення, але повний склад цієї групи земель видається більш розгалуженим за рахунок земельних ділянок інших категорій, які використовуються чи можуть використовуватись для потреб туризму. Такий підхід дасть змогу, по-перше, більш акцентовано підійти до проблем ресурсного забезпечення розвитку туристичної галузі, по-друге, створити більш ефективні правові інструменти для забезпечення раціонального використання та охорони відповідних земель.

Література

1. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України» : Постанова Верховної Ради України від 13 липня 2016 р. № 1460-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 33. Ст. 580.
2. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Ст. 752.
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.
4. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР (в ред. Закону України від 18 листопада 2003 р. № 1282-IV). *Офіційний вісник України*. 2003. № 50. Ст. 2600.
5. Ващишин М. Правове регулювання туристичної діяльності : навчально-методичний посібник. Л. : ПП Сорока Т.Б., 2014. 168 с.
6. Земельне право України : навчальний посібник / За ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонової. Вид. 2-ге, перероб. і доп. О. : Юридична література, 2017. 588 с.
7. Палій Н. І. Правове регулювання використання та охорони земель рекреаційного призначення : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2011. 18 с.

Деякі правові проблеми вирощування кормів для худоби на землях житлової та громадської забудови та інших землях в межах населених пунктів (на прикладі м. Запоріжжя)

*Воробйова Т.М., аспірант
Запорізький національний університет*

Одним із видів цільового використання земель житлової та громадської забудови є використання відповідних земельних ділянок для будівництва і обслуговування житлового

будинку, господарських будівель і споруд, тобто як присадибних ділянок. Разом із тим, історично так склалося, що значна частина громадян на цих ділянках утримує різних тварин, зокрема й худобу. Природно, існує потреба у забезпеченні останньої відповідною кормовою базою. Саме тому потребують дослідження правові питання облаштування сінокосів та пасовищ на землях житлової та громадської забудови та інших земельних ділянках в межах населених пунктів.

Відповідно до ст. 38 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) до земель житлової та громадської забудови належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування [1]. Своєю чергою, ст. 39 ЗК України закріплює, що використання земель житлової та громадської забудови здійснюється відповідно до генерального плану населеного пункту, іншої містобудівної документації, плану земельного-господарського устрою з дотриманням будівельних норм, державних стандартів і норм.

Як слушно зазначає Ю. В. Кондратенко, «розв'язання проблем планування забудови земель у межах міст має велике практичне значення і набуває все більшої актуальності. Землі, призначені для задоволення містобудівних потреб, є основою, місцем розміщення об'єктів житлової та громадської забудови, територіально-операційним базисом для нерухомих об'єктів. Саме тому планування містобудівної діяльності зумовлює необхідність забезпечення раціонального використання земель у межах міст» [2, с. 97].

Відповідно до ст. 16 Закону України від 6 вересня 2005 р. «Про благоустрій населених пунктів», який визначає правові, економічні, екологічні, соціальні та організаційні засади благоустрою населених пунктів і спрямований на створення умов, сприятливих для життєдіяльності людини, на об'єктах благоустрою забороняється випасати худобу, вигулювати та дресирувати тварин у не відведених для цього місцях [3]. Іншими словами, на підставі цієї норми можна зробити висновок, що випасання худоби є можливим лише у спеціально відведених для цього місцях, зокрема, на громадських пасовищах. Положення вищевказаного закону лягають в основу правил благоустрою, які приймаються відповідними місцевими радами на своїх територіях. Зокрема, рішенням сесії Запорізької міської ради № 41 від 22 червня 2011 р. були затверджені Правила благоустрою території міста Запоріжжя [4], у п. 6.1.4 яких зазначається, що власники та користувачі земельних ділянок, а також власники або користувачі будівель та споруд, малих архітектурних форм, інженерних комунікацій, що розташовані в межах «червоних ліній» міських вулиць і доріг, зобов'язані (серед іншого) установлювати і утримувати в справному стані огорожі і вживати заходи для запобігання неконтрольованому виходу худоби та свійської птиці на дорожні об'єкти. Згідно ж із п. 6.5.4. у прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється, зокрема, влаштування літніх таборів для худоби.

Проте, безперечно, слід враховувати той факт, що в межах міст, поряд із землями житлової та громадської забудови, існують земельні ділянки, які відносяться до різних категорій земель та мають відповідний особливий правовий режим використання. Виходячи з цього, можемо стверджувати, що виділення земельних ділянок для вирощування кормової бази для тварин (сінокошення та випасання худоби) в межах міст є можливим лише в рамках затверджених планів зонування територій. Зокрема, Планом зонування території м. Запоріжжя, розробленим ДП «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст “Діпромісто” імені Ю. М. Білоконя» на замовлення Департаменту архітектури та містобудування Запорізької міської ради згідно договору № 591-11-2017 від 03 липня 2017р. [5], в рамках житлової зони «Ж – 1 – зона садибної забудови» в якості супутнього виду використання земель передбачається можливість розміщення споруд для утримання дрібної худоби. У цьому контексті варто підкреслити, що йдеться виключно про дрібну худобу, що, фактично, унеможливує утримання тварин, які віднесені до великої рогатої худоби (корови, бики тощо). Окремо наголосимо на тому, що в межах житлової зони «Ж–10 – зона садівничих товариств, що переводяться в садибну забудову» можливість розміщення споруд для утримання худоби відсутня взагалі.

Проте План зонування території міста Запоріжжя не залишив поза увагою необхідність виділення земельних ділянок для сінокосів та пасовищ. Зокрема, така можливість передбачена в межах зони земель сільськогосподарського призначення «СВ – 1» до якої входять сільськогосподарські підприємства, землі сільськогосподарського призначення, надані для потреб сільського господарства, інші землі, що призначені для загальних цілей відповідно до містобудівної документації. Серед переважних видів використання зазначаються сільськогосподарські угіддя (рілля, сади, виноградники, городи, сіножаті, пасовища).

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що на землях в межах населених пунктів діяльність з вирощування кормової бази для худоби (сінокосіння та випасання) можлива лише в рамках спеціально відведених функціональних зон для відповідних цілей. Утримання худоби та її випасання в межах земель житлової та громадської забудови є вкрай обмеженим, насамперед, вимогами щодо благоустрою.

Література

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.
2. Кондратенко Ю. В. Правові основи планування забудови земель у межах міст (за законодавством України). *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 660. Правознавство. С. 97–100.
3. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 6 вересня 2005 р. № 2807-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 40. Ст. 2528.
4. Про Правила благоустрою території міста Запоріжжя: Рішення Запорізької міської ради від 22.06.2011 р. № 41 (із доп. згідно рішення від 27.03.2013 р. № 13). URL: <http://zp.gov.ua/uk/documents/item/1203>.
5. План зонування території міста Запоріжжя. Пояснювальна записка. Кн. 1. URL: https://zp.gov.ua/upload/editor/kniga_1.pdf.

Роль цивільного законодавства в механізмі забезпечення належного виконання сторонами зобов'язань за договором перевезення небезпечних вантажів

Земскова О.В., аспірант

Харківський національний університет внутрішніх справ

Договір перевезення небезпечних вантажів привертає до себе все більшої уваги. Точніше сказати, навіть не сам договір, а ті наслідки, з якими доводиться мати справу останнім часом, які наступають подекуди у зв'язку з виконанням даного договору.

Формально, конструкція цього договору, який призначений регулювати правовідносини між перевізником, відправником і вантажоотримувачем небезпечного вантажу не є складною. Даний договір є підвидом договору перевезення вантажу. Сторонами його є відправник та перевізник, оскільки саме вони укладають договір перевезення вантажу. Отримувач є вигодонабувачем у договорі, тобто особою, на користь якої укладається цей договір. Але він – не сторона договору. Він не приймає участі ні в укладанні договору, ні в узгодженні його умов, ні в оплаті доставки. Він не може втручатися і в процес доставки вантажу, хоч згідно ст. 334 ЦК України момент набуття права власності за договором визначається моментом передання майна, а згідно ч. 2 ст. 334 ЦК України – момент вручення його перевізникові для відправлення, відчуженого без зобов'язання доставки. Іншими словами, якщо продавець чи постачальник бере на себе зобов'язання з доставки вантажу покупцеві, то моментом переходу права власності на вантаж є момент вручення його вантажоотримувачеві, а якщо ні – в момент передання транспортній організації (перевізникові) для перевезення.

Це має досить велике значення в аспекті нашого дослідження. Адже йдеться, про що ми вже неодноразово говорили, про ускладнення, зумовлені особливим характером

експлуатації транспортних засобів та правовим режимом небезпечних вантажів, які згідно ст. 1187 ЦК України визнаються джерелом підвищеної небезпеки. В даному випадку такою діяльністю є і діяльність, пов'язана з експлуатацією транспортного засобу, і діяльність, пов'язана з поводженням з небезпечним вантажем.

Враховуючи ступінь небезпеки, яка відходить від цих двох об'єктів цивільних прав, законодавець, з метою не стільки захисту прав та інтересів сторін за договором чи учасників правовідносин з доставки небезпечних вантажів (мається на увазі вантажоотримувач), скільки з метою попередження настання шкідливих наслідків для третіх осіб у зв'язку з поводженням з цими об'єктами, установив їх особливий режим. Тому, формально, при збереженні структури договору перевезення небезпечних вантажів, законодавець вдався до свідомого нормативного регулювання їх правового режиму. В іншому, що стосується умов договору, – місця відправки, місця доставки вантажу, швидкості доставки вантажу та вартості доставки, страхування вантажу, тощо – є умовами, які узгоджуються сторонами, окрім тих умов, які знову ж таки, можуть корегуватися стосовно фактору правового режиму небезпечного вантажу.

І це є цілком нормально, що законодавець питання правового статусу перевізника (мається на увазі наявність відповідної ліцензії у нього та відповідність діяльності ліцензійним умовам), правовий режим поводження з небезпечним вантажем вирішує нормативно. Це не є втручанням у сферу приватного права, не є обмеженням принципу свободи договору. Йдеться про те, що сторони вільні у виборі контрагента, у прийнятті рішення щодо вступу у договірні відносини, але окремі умови договору зумовлюються необхідністю забезпечення безпеки перевезень, яка має важливе значення не стільки для сторін договору, скільки для третіх осіб, для яких вантаж і транспорт мають потенційну загрозу їх безпеці.

Наочними прикладами є події 7 серпня 2018 року, коли близ села Іванівка у Петриківському районі на трасі Дніпро-Кобеляки-Решетилівка Р-52 стався витік азотної кислоти близько 3-4 т, на загальній площі 40-45 квадратних метрів. Службі з надзвичайних ситуацій довелося реагувати шляхом засипання місця розливу азотної кислоти каустичною содою та вапном (1,5т) на площі 30 кв. метрів, проведення проливання водою місця розливу для пришвидчення реакції азотної кислоти з каустичною содою та вапном; засипання місця розливу 18 т піска на площі 45 кв. м. [1].

Інша ситуація – вибух в Болонії на трасі 6 серпня 2018 р. біля аеропорту в італійському місті Болонья автомобіля, що перевозив паливо. Одна людина загинула. Частина автомагістралі А14 пошкоджено. Зруйновано міст шляхопроводу [2].

Враховуючи небезпеку, яку собою несе діяльність щодо джерела підвищеної небезпеки, законодавець пішов шляхом покладання на оператора, тобто суб'єкта, який здійснює цю діяльність, режим підвищеної відповідальності, яка виражена у формі безвинної відповідальності, чи презумпції вини такої особи. Так, ч.5 ст. 1187 ЦК України чітко зазначає, що особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо не доведе, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

Певною новелою є і ст. 1188 ЦК України, зміст якої зводиться до відповідальності кількох суб'єктів у випадку взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки.

В контексті нашого дослідження критичне значення має зміст ч. 4 ст. 1188 ЦК України, яка передбачає, що у випадку взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки завдається шкода іншим особам, особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані її відшкодувати незалежно від їхньої вини.

Тобто, законодавець визначив, що за обставин, описаних у першому випадку відповідальність за шкоду посівам і ґрунту (в місці розливання азотної кислоти) нестиме власник такої кислоти, оскільки шкоди завдано кислотою, попри те, що вона перевозилася вантажним автомобілем і потрапляння кислоти на ґрунт сталося внаслідок розгерметизації ємності автомобіля. Саме ця обставина дозволяє вже потім з регресною вимогою звернутися до перевізника.

У другому випадку (вибух в Болонії), оскільки невідомо, що саме послужило причиною вибуху – авто чи палива в цистерні – відповідальність за шкоду (згідно

законодавства України) несли б спільно власник небезпечного вантажу та перевізник, оскільки шкоди завдано їхніми спільними діями.

Це дає підстави для висновку, що договорів перевезення небезпечних вантажів, в силу небезпек, пов'язаних з діяльністю, поведженням з джерелом підвищеної небезпеки, відноситься мінімальна роль. Основне регулятивне навантаження, обмеження та приписи щодо особливостей виконання даного договору (окремі умови, які стосуються безпеки перевезень) закріплюються на рівні цивільного законодавства. Втім, вони теж є частиною умов договору, як умов, які є необхідними для даного виду договору чи умов, які встановлені законом.

Література

1. Дніпропетровська область: рятувальники ліквідували виток хімічної речовини з автоцистерни. URL: <http://dp.dsns.gov.ua/ua/Nadzvichayni-podiyi/15897.html>
2. Incidente Bologna, ripristino del ponte autostrada-tangenziale stimato in 5 mesi. URL: <http://www.bolognatoday.it/cronaca/incidente-bologna-ripristino-ponte-autostrada-tangenziale.html>

Кондомініуми та ОСББ: порівняльно-правовий аналіз

*Калюжна В.В., аспірант
Запорізький національний університет*

Кондомініуми – не нове явище для більшості європейських країн та країн Північної та Південної Америки. Натомість правове регулювання подібних утворень, що мають організаційно-правовий характер і призначені забезпечити функціонування ефективного механізму правового регулювання житлових правовідносин за участю співвласників багатоквартирних будинків, мають свої особливості. Як правовий статус такого суб'єкта права, так і специфіка внутрішніх організаційних, матеріальних (в тому числі, фінансових) правовідносин, так і зовнішніх правовідносин між утворенням (об'єднанням, співтовариством, товариством, кондомініумом, тощо) та іншими суб'єктами (учасниками) цивільних правовідносин не є ідеальними в сенсі забезпечення ефективності правового регулювання. Це породжує і спонукає до вирішення актуальних питань.

Відповідно до дефініції, даній в кембріджовському словнику, кондомініумом (condominium) визнається будівля (building), житловий будинок, в якому кожна квартира належить окремо особі або людям, що проживають у ньому [1].

Згідно Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі – об'єднання) – юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна [2].

Як бачимо, підходи у визначеннях різні. У першому випадку йдеться про будівлю, що складається з окремих житлових приміщень, які належать різним власникам, у другому випадку – про товариство таких співвласників.

У чому справа? Відповідь тут є доволі простою – у підміні понять, викликаних внаслідок перекладу дефініцій не правниками.

Якщо проаналізувати, скажімо, законодавство Великобританії, то віднаходимо, що еквівалентом українського ОСББ є або ж Housing association, або ж Homeowner association.

Попри зовнішню схожість, йдеться про різні суб'єкти. Housing association – то є житлова асоціація, приватна некомерційна організація, яка надає дешеве «соціальне житло» для потребуючих житла людей. Будь-який бюджетний профіцит використовується для підтримки існуючого житла та/або фінансування нових будинків. Хоч ці організації є самостійними юридичними особами, їх діяльністю регулюється державою, а самі вони отримують державне фінансування. Їх діяльність спрямована на використання схем

накопичення капіталу та фінансування будівництва житла і його забезпеченням осіб, які не мають можливості придбати житло одразу. В UK ці організації є основними постачальниками соціального житла та житла для оренди житлових приміщень.

Натомість, в Великобританії (UK) Homeowner association (HOA) або ж property owners' association (POA) в США.

В США нова ера правового регулювання створення та функціонування, закріплення правового статусу POA пов'язується з прийняттям Davis Stirling Act 1985 року (The Davis–Stirling Common Interest Development Act – Закон про розвиток спільних інтересів "Дейвіс-Стірлінг"). Фактично це популярна назва частини Цивільного кодексу штату Каліфорнія, який, починаючи зі § 4000 по § 6150 регулює управління кондомініумами, функціонуванням кооперативів та спільнот розвитку. Закон переглядався в 2012 році.

Аналіз означеного кодексу має те значення, що він доволі детально регулює питання як правового статусу самої організації, так і членства в ній. Дане організаційно-правове утворення часто називають об'єднанням власників нерухомості, які є приватною асоціацією (організацією), яка може створюватися будівельною організацією (первісним власником житла), який створює її з метою управління майном, продажу приміщень в житловому комплексі. Будь-який покупець має стати членом даної організації і виконувати її Статут.

Американські вчені розглядають POA як квазіурядовий суб'єкт, або міні-уряд, який сприяє співвласникам у задоволенні їхніх житлових потреб, комунальних послуг, технічному обслуговуванні (ліфтна служба, водо-, газо- постачання, каналізація, тощо). Можуть вирішуватися навіть питання функціонування послуг безпеки та аналогії муніципальної поліції.

POA зареєстровані, здебільшого, як домовласницькі асоціації та підпадають під дію штатних законів, які регулюють некомерційні корпорації та асоціації власників житла.

Загалом, Davis Stirling Act в окремих главах регулює також питання власності та передачі документів (Глава 4. § 4500-4650), Використання та обслуговування майна (Глава 5. § 4700-4790), Управління асоціацією (Глава 6. § 4800-5405), Фінанси (Глава 7. § 5500-§5580), Страхування та відповідальність (Глава 9. §5800-5810), Вирішення та застосування суперечок (Глава 10. §5850-§5858), Дефект будівництва та судові процеси (Глава 11. §6000-6150).

В той же час, питання правового статусу POA формально регулюється також Законом про некомерційні взаємовигідні корпорації (Nonprofit mutual benefit corporation) (частина 3 (починаючи з розділу 7110) розділу 2 розділу 1 Кодексу корпорацій [3].

Відповідно до означених актів загальними зборами або правлінням може передбачатися навіть система штрафів за порушення дисципліни (§5850 – Грошові штрафи).

Основна ідея цих актів полягає у тому, що POA надається широке коло повноважень для автономного вирішення питань діяльності POA.

Для управління асоціацією можуть найматися керуючі компанії для виконання обов'язків асоціації. Ці компанії можуть надавати три види послуг в залежності від об'єму наданих повноважень – лише фінансові послуги, повне управління та управління на місці.

Негативним є і досвід окремих штатів США, який дозволяє передбачати можливість подібних ситуацій в Україні і вироблення прямих обмежень чи навіть заборон на рівні Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» з метою недопущення порушень прав власності власників (учасників, членів ОСББ) квартир багатоквартирних будинків.

Таким негативним прикладом слугує законодавство штату Техас, за яким HOA може позбавити житла (власності) члена без будь-якої судової процедури для того, щоб збирати спеціальні виплати, збори та штрафи, або іншим чином забезпечувати заставу на майні, яке після продажу нерухомості дозволяє HOA покрити витрати, не оплачені членом HOA.

Так, за матеріалами однієї із справ (2008), в якій позивачем був солдат, який служив в Іраку і не сплатив внесок у розмірі 800 доларів, в результаті чого HOA для покриття цієї суми продала квартиру солдата, за яку він сплатив повну вартість у розмірі 300 000 доларів у Фріско (штат Техас) за 3,500 доларів США.

У 2010 році справа була вирішена, і солдат відновив право власності на будинок [4].

В інших штатах, наприклад, у штаті Флорида, питання покладення стягнень на майно має вирішуватися у судовому порядку.

Вважаємо, що законодавством має прямо передбачатися судовий порядок звернення стягнень на майно.

Аналіз норм означених вище актів дозволяє судити, що вони мають, здебільшого, загальний характер і не можуть бути прямо імplementовані чи запозичені в національне законодавство. Крім того, їх окремі положення доволі часто прямо протирічать національному законодавству України.

Однак, окремі питання, способи їх вирішення щодо функціонування ОСББ заслуговують на увагу та можуть бути використані в правотворчій діяльності в Україні.

Література

1. Condominium. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/condominium#dataset-cacd>
2. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Закон України від 29.11.01 в редакції Закону від 19.07.2017 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14> (Дата звернення 21.10.2018 р.)
3. Закон про некомерційні взаємовигідні корпорації (Nonprofit mutual benefit corporation). URL: https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayexpandedbranch.xhtml?tocCode=CORP&division=2.&title=1.&part=3.&chapter=&article= (Дата звернення 21.10.2018 р.)
4. Not So Neighborly Associations Foreclosing On Homes. URL: <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=128078864&ps=cprs> (Дата звернення 21.10.2018 р.)

Особливості цивільно-правового захисту прав наймача та наймодавця за договором найму житлового приміщення

*Калюжний В.В., аспірант
Запорізький національний університет*

Попри те, що договір найму житлового приміщення відомий цивілістиці ще з часів Великої Римської імперії, питання взаємовідносин наймачів та наймодавців житлових приміщень, формування ефективного механізму правового регулювання правовідносин між ними ще не завершене. Такий механізм далекий від ідеального.

Загалом цивільне право має необхідний інструментарій для вирішення питань та колізій між сторонами, містить перелік можливих форм, способів та засобів захисту прав сторін, однак, реалії привносять свої корективи і потребують свого нагального вирішення.

Проблемам сприяє як позитивне право, яке має, здебільшого, загальний характер, що зумовлює потребу в тлумаченні окремих норм, кваліфікації ситуації та пошуку тих варіантів захисту прав сторони договору найму житлового приміщення, яка зазнає порушень своїх прав, так і реалії, які інколи змушують сторони діяти неадекватно чи з порушенням закону, прав та інтересів іншого учасника правовідношення чи сторони договору.

Йдеться, передусім про декілька основних питань. *По-перше*, це зміна вартості винаймання житла на ринку нерухомості; *по-друге*, неспроможність наймачів віднайти інше житло для переселення (як за якістю, комфортністю, так і за вартістю, а інколи і внаслідок відсутності подібного житла на ринку для винаймання – щоправда, здебільшого, це стосується маленьких містечок); *по-третє*, зловживання наймачем своїми правами, – йдеться про проживання в найманих житлових приміщеннях малолітніх чи неповнолітніх дітей; *по-четверте*, мають місце свідомі порушення особами, яких умовно можна назвати неблагонадійними.

Основні порушення житлових прав (прав власності) наймодавців на житло стосуються, звичайно, несплати вартості проживання та / чи комунальних послуг; руйнування чи погіршення стану житлового приміщення; відмова виселитися з займаного приміщення після спливу строку дії договору чи зі збігом строку, наданого для попередження про розірвання безстрокового договору найму житлового приміщення.

Окреме питання, – входження власником (наймодавцем) до житлового приміщення з метою перевірки використання житлового приміщення за цільовим використанням приміщення. Це питання абсолютно ніяким чином не врегульоване в чинному законодавстві і потребує свого відповідного позитивного регулювання.

Щодо першого варіанта, пов'язаного із зміною вартості винаймання чи вартості комунальних послуг, – така ситуація стала актуальною в 2013 році у зв'язку із зміною курсу валюти та вартості комунальних послуг. До того помилкою багатьох наймодавців було закріплення у договорі найму житлового приміщення загальної вартості винаймання житлового приміщення, включаючи вартість комунальних послуг, яка того часу була мало значущою. З підвищенням зазначених витрат траплялися випадки, коли власники житла (наймодавці) на сплату вартості комунальних послуг витрачали коштів більше, ніж отримували від здавання відповідних приміщень у найом.

За такої ситуації вони почали наполягати (і на наше переконання це справедливо) на перегляді умов договору щодо вартості винаймання (на рівні середньо ринкової) і окремо – сплати вартості комунальних послуг за фактичну кількість споживаних ресурсів. Звичайно, що більшість наймачів почали заперечувати щодо збільшення вартості найму житлового приміщення.

Формально, у випадку звернення до суду, суд мав би прийняти рішення на користь наймача, оскільки відповідна умова була узгоджена сторонами на момент укладання договору. Відповідне розірвання чи зміна умов договору в односторонньому випадку не допускається.

Щодо неспроможності наймачів віднайти інше житло для переселення. Звичайно, це, як то кажуть, проблеми наймачів. Але де-факто, вони перетворюються в проблеми для наймодавців. Формально, поза рішенням суду, наймодавець не має можливості примусово виселити наймача з займаного приміщення силоміць, застосувавши, скажімо, такий спосіб захисту свого порушеного права, як самозахист. Звичайно, що судові рішення буде прийняте на користь наймодавця з покладанням витрат на наймача. Але ж, давайте дивитися реаліям у вічі. Особа може фактично безкоштовно, за рахунок наймодавця проживати у приміщенні останнього, а потім просто переїхати до АР Крим, до РФ, на заробітки до країн ЄС і пошук наймача і стягнення боргу перетворюється в проблему, яка має назву безнадійна заборгованість.

Загалом кричущими є випадки вандалізму, – «винесення» з житлового приміщення речей, включаючи двері, люстри, ванної, унітазу; викручування лампочок, розеток та плінтусів.

Щодо зловживанням наймачем своїми правами, посилаючись на проживання в найманих житлових приміщеннях малолітніх чи неповнолітніх дітей, недопустимість порушення житлових прав дітей на підставі Закону України «Про охорону дитинства», особливо в осінньо-зимовий період (опалювальний період) тут також є ціла низка зауважень.

Звичайно, важко прийняти судові рішення з виселення таких наймачів, але воно буде законним і прийнятним, але ж, знову таки, воно може бути оскаржене в апеляційному порядку, не вступить своєчасно в законну силу, а відтак, – повертаємося до варіанту номер два, – фактичне паразитичне проживання в житловому приміщенні несумлінного наймача протягом невизначеного строку без можливості стягнення з нього шкоди чи навіть фактичних витрат (йдеться про вартість комунальних послуг).

Свідомі порушення особами, яких умовно можна назвати неблагонадійними прав наймодавців за варіантами два і три. Тут вже йдеться про прямий умисел на завдання шкоди наймачеві, але наразі нам не відомо про жодну кримінальну справу і заявлений цивільний позов у кримінальному процесі у зв'язку з такими діями. Пояснюється це, в першу чергу,

проблемністю доведення умислу такого наймача. У будь-якому випадку він посилатиметься на бажання платити, але... «так сталися життєві обставини».

В той же час, трапляються випадки, коли і власники житлових приміщень (наймодавці) незаконно, силоміць діючи, порушують права мешканців найманих житлових приміщень.

У процесі правозастосування доводиться аналізувати цілу низку нормативно-правових актів і задіювати міжгалузеві механізми цивільно-правового захисту прав учасників досліджуваних правовідносин.

В той же час, досвід окремих зарубіжних країн свідчить про спроможність окремих держав на законодавчому рівні до вирішенні подібних питань шляхом прийняття відповідних системних актів, або ж, цілої низки нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання правовідносин між наймачами, наймодавцями, а, подекуди, і стосовно посередників, агентів з нерухомості, задіяних у сфері винаймання житлових приміщень (ріелторів).

Так, на сьогоднішній день в Великобританії прийнято і діють: The Protection from Eviction Act (1977), The Building Act (1984), The Housing Act (1985), The Housing and Planning Act (2016) та ряд інших, які спрямовані на захист прав сторін договору найму, зокрема Regulation of the Private Rented Sector Bill 2013-14.

Література

1. Private Sector Housing. Enforcement and Licensing Policy. URL: https://www.dartford.gov.uk/__data/assets/pdf_file/0008/10241/PSH-Enforcement-Policy-September-2018.pdf (Дата звернення 20.10.2018 р.)

Щодо конкуренції транспортного та споживчого законодавства при вирішенні питань захисту прав пасажирів міських та приміських перевезень пасажирів та багажу

*Ніколаєнко І.Р., аспірант
Запорізький національний університет*

Порушення прав пасажирів при перевезенні їх транспортом загального користування в містах, містечках, селах, а подекуди і під час здійснення приміських перевезень, – явище не нове, і, на жаль, – не рідке.

У зв'язку з цим постає правомірне логічне питання – як захистити права та інтереси пасажирів? У який спосіб? Яке законодавство може вирішити це завдання – цивільне, транспортне чи споживче?

Загалом, оскільки правове регулювання перевезень пасажирів у міському та приміському сполученні регулюється договором перевезення, слід звернутися до положень Цивільного кодексу України, а точніше, до його Глави 64 Перевезення. Однак, ознайомлення з даною статтею не дозволяє визначити ні специфічних умов договору (лише істотні), ні наслідків неналежного виконання договору чи навіть невиконання його, ні способів захисту прав пасажирів.

Оскільки основна маса перевезень пасажирів в межах населених пунктів здійснюється автомобільним транспортом, міським електротранспортом та залізничним транспортом (йдеться про електропотяги, які в народі отримали назву «електричка»), то відповіді на поставлені питання слід шукати та знаходити у відповідних актах транспортного законодавства, яке регулює діяльність відповідних видів транспорту.

Щоправда, сам аналіз, поза межами конкретних фактів правопорушень і їх практики вирішення спорів, які виникають у зв'язку з подібними порушеннями, не дозволяє досягнути поставленої мети.

Річ у тім, що формально відповідні акти законодавства містять всі необхідні передумови, потрібні для належного виконання відповідних договорів перевезення. Чому ж тому трапляються випадки порушення прав пасажирів?

Адже і діяльність з перевезення пасажирів підлягає ліцензуванню, і дозволи на експлуатацію маршрутів – питання навіть забюрократизоване, і саме законодавство чітко

окреслює не лише права та обов'язки перевізників та пасажирів, але і права та обов'язки водіїв автомобільного транспорту.

На захисті прав споживачів, де-факто стоїть і ЦК України, який передбачає відшкодування завданої шкоди, в тому числі моральної, та інших наслідків, передбачених ст. 611 ЦК України, і спеціальне транспортне законодавство, і споживче законодавство (щоправда, обмежено і лише з тих питань, з яких цивільне та спеціальне транспортне законодавство не забезпечує результативність – захист прав пасажирів).

Яким шляхом піти законодавцю в ситуації порушень прав пасажирів – вдаватися до чисто «цивільістичних» способів захисту прав пасажирів через встановлення розмірів компенсацій пасажирам за різні види порушень, відшкодування шкоди, завданої пасажиrowі в судовому порядку через доказування наявності завданої шкоди чи превентивним шляхом – шляхом вжиття заходів оперативного впливу на перевізників шляхом накладення на них стягнень, включаючи попередження, штрафи чи, навіть, позбавлення права обслуговування маршруту, тим самим впливаючи на кадрову політику перевізника, що, в принципі, можливо, оскільки замовником перевезень у даному випадку є органи місцевого самоврядування.

Однак, і тут реалії інколи накладають свою специфіку. Інколи перевізники беруться виконувати економічно не вигідні перевезення (маршрути) лише для забезпечення соціальної функції – задоволення потреб місцевого населення в перевезеннях, що спотворює механізм нормального функціонування правовідносин та їх правове регулювання.

Відтак, вже перевізники диктують свої умови, зловживаючи своїми правами, а органи місцевого самоврядування (замовники перевезення, – обслуговування маршруту) та пасажирів змушені терпіти такі зловживання. В останньому випадку превентивний варіант не діє, оскільки не є дієвим засобом впливу на перевізника.

Наведемо декілька прикладів порушень прав пасажирів у міському та приміському перевезенні.

Так, водій автобуса Баківці – Львів висадив пасажирів по дорозі до обласного центру в с. Репехів, мотивуючи тим, що їх мало і їхати до обласного центру йому не вигідно, і поїхав у напрямі с. Бертишів [1]; неадекватний водій висадив на трасі 12-річну дитину, посилаючись на поломку автобуса. Дитина була змушена самотужки добиратися до місця призначення, не знаючи місцевості [2]. За таких умов єдине, на що може розраховувати пасажир в подібній ситуації – відшкодування вартості квитка та моральної шкоди, наявність якої ще потрібно довести у судовому порядку. Факти самостійного звернення перевізників з вибаченнями, компенсаціями до пасажирів, права яких порушено, авторіві наразі невідомі. Самі перевізники не вдаються самостійно до таких заходів.

Чи не щоденно на відверте хамство водіїв скаржаться пасажирів маршрутних таксі в різних містах України різних регіонів [3]. У кращому випадку перевізники виправдовуються, обіцяють «покарати» винних. На цьому превенція закінчується, а порушені права пасажирів не відновлюються і не захищаються.

Та й введення компенсацій пасажирам за «хамство» – річ в Україні небезпечна, адже за введення такого способу захисту прав пасажирів може розпочатися «психологічне полювання» на водіїв шляхом доведення їх до стану, за якого хамство може бути наслідком відвертих провокацій пасажирів.

Яким шляхом піти законодавцю? Який механізм цивільно-правового захисту прав пасажирів обрати (той, який ґрунтується на актах транспортного законодавства чи споживчого) – слід вирішувати в результаті свідомого усвідомлення фактичних правовідносин, особливостей їх правового регулювання та чинників, які впливають на ефективність застосування засобів впливу на порушників договору перевезення пасажирів у міському та приміському сполученні чи механізму захисту прав та інтересів пасажирів. Зважаючи, що на залізничному транспорті, міському електротранспорті порушень прав пасажирів мінімальна кількість, в м. Запоріжжя органи місцевого самоврядування планують відмовитися від обслуговування маршрутів приватними маршрутними таксі, замінивши їх великомістким комунальним транспортом на основі оновленого автобусного автопарку.

Але такий підхід є неоднозначним і пов'язаний з обмеженням права на свободу підприємницької діяльності. Втім, кінцеве слово, – за територіальною громадою.

Література

1. Водій автобуса Баківці – Львів висадив посеред дороги пасажирів і поїхав. URL: https://zik.ua/news/2015/04/06/vodiy_avtobusa_bakivtsi_lviv_vysadyv_posered_dorogy_pasazhyriv_i_poihav_579029 (Дата звернення 21.10.2018 р.)
2. Неадекватний водій висадив на трасі 12-річну дитину. URL: <http://www.prosvit.net.ua/2018/01/13/> (Дата звернення 21.10.2018 р.).
3. Невже хамство водіїв маршруток має бути безкарним? URL: <http://newlife.rv.ua/holovna/9> (Дата звернення 21.10.2018 р.).

Цивільно-правовий захист прав замовника за договором про надання перукарських послуг (робіт)

Терехов Р.Г., аспірант

Запорізький національний університет

Тема дослідження є актуальною з точки зору тих питань, які виникають у сфері захисту прав споживачів. З початком консумерського руху в США, а потім і у всьому світі, стало цілком усвідомленим той факт, що права споживачів будуть охоронятися і захищатися. За споживачами мають визнаватися певні права. Це здоровий напрямок руху цивілізації та здорового ринку, здорових ринкових відносин. Інакше сфера виробництва та споживання з точки зору основного її суб'єкта – споживача – позбавлене усілякого сенсу. Споживачі вже не хочуть погоджуватися з тією ситуацією, що вони є вторинними по відношенню до олігархату, який наживається та отримує надприбутки за рахунок мало якісних, шкідливих, а подекуди, і небезпечних товарів, робіт та послуг.

Формально, в конкурентному середовищі створюються всі передумови для здорових правовідносин в інтересах споживачів. Перукарська сфера не є виключенням. В будь-яких сферах комерційного характеру, там, де має місце комерціалізація суспільних відносин, має забезпечуватися право звичайної людини. Тому сприяв весь процес людської цивілізації. Людина стає суб'єктом, задля забезпечення інтересів якої функціонує ринок, суспільство та держава. Щоправда, держава та право мають сприяти забезпеченню здорових умов реалізації прав людини – як майнових, так і особистих немайнових.

А вони подекуди настільки тісно пересікаються, що інколи важко їх відмежувати одне від одного. На наше переконання, таке розмежування є доволі умовним. Якщо вони перебувають в тісному зв'язку, то їх, мабуть, так і слід розглядати.

Оглядаючись на традиції, які ще мають витoki та коріння з минулої епохи, епохи індустріалізації і важкої промисловості, наразі можна констатувати, що справедливо інтереси споживання починають домінувати над інтересами виробництва.

Але одного лише усвідомлення замало. Має бути створено механізм забезпечення реалізації прав та інтересів споживачів. Одного лише усвідомлення чи декларування замало.

Саме це дає підстави встановлення правової природи тієї правової конструкції, яка б задовольняла потреби в охороні та захисті прав споживача в перукарській сфері. Які механізми слід задіювати в даній сфері – цивілістичні чи споживчі, – йдеться про споживче законодавство?

Звичайно, ми не протиставляємо цивільне та споживче законодавство, адже вважаємо, що норми споживчого законодавства, особливо що стосується питань захисту прав споживача, є спеціальним по відношенню до цивільного.

Взаємини між перукарем і замовником будуються на договірній основі, шляхом досягнення домовленості між ними щодо істотних умов майбутнього договору – шляхом вимовлення замовником бажаного результату і усвідомленням перукаря того результату,

якого прагне споживач замовник. Звичайно, що дана договірна конструкція передбачає оплатність діяльності перукаря.

В той же час, договір, який опосередковує правове регулювання правовідносин між зазначеними особами є непойменованим. Цивільний кодекс не здатен передбачити все розмаїття тих конкретних відносин, у регулюванні яких існує потреба. Проте, за рядом чи низкою ознак, є достатні підстави для того, щоб віднайти ту договірну конструкцію, яка з одного боку, найкращим чином регулюватиме відносини між цими особами, а з іншого, – відповідатиме їх природі.

Це має значення, оскільки відповідній договірній конструкції відповідає не лише її зміст, тобто зміст прав і обов'язків сторін, а й цивільно-правові наслідки невиконання чи неналежного виконання договору. Це не є самометою – задіяти ті чи інші наслідки неналежного виконання договору. Ці наслідки мають на меті сприяти попереджувальній функції права, – тобто недопущенню порушень договірних зобов'язань. З точки зору інтересів замовника вони слугують меті забезпечення захисту його прав.

Визначаючи правову природу договору, який мав би регулювати досліджувані правовідносини, слід виходити в першу чергу з тієї позиції, що в основі вибору конструкції має бути економічна природа тих відносин, які мають бути врегульованими відповідним договором. Перед нами стоїть питання, – який це договір – про надання послуг чи виконання робіт? Ми вже неодноразово зазначали, що попри традиційне сприйняття відповідного договору (правовідношення) як договору про надання перукарських послуг, економічна його природа є підрядною. Принаймні, це витікає з аналізу змісту двох договорів – підряду та послуг. Зважаючи на те, якої мети прагне досягнути споживач (замовник), – отримання конкретного матеріалізованого результату у вигляді стану волосся, зачіски чи його кольору. Саме в наявності матеріалізованого результату діяльності виконавця, віддільного від такого діяння, є характерною рисою, притаманною конструкції договору підряду.

В той же час, риса оборотоздатності результату роботи (підряду) тут є доволі умовною, адже результат (перука, зачіска) є невіддільним від особи замовника. Саме ця обставина змушує ще і ще раз замислюватися щодо природи такого договору – підрядної чи послугової.

Та це питання на перевірку виявляється доволі таки умовним, оскільки в українській цивілістиці питання є вирішеним на користь різної природи – окремих типів договорів – робіт та послуг, в той час як до того тривалий час точилися спори щодо їх співвідношення і поглинання.

На сьогодні в Європі актуалізоване питання на рівні Модельних правил європейського приватного права (Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR)).

В означених правилах роботи (підряд) визначено підвидом договору послуг (Книга IV. Частина С. Послуги. Глава 3 Підряд).

Це дає підстави вважати (на перспективу) про спрямованість регулювання питань цивільно-правового захисту прав споживачів перукарських послуг на основі конструкції договору послуг (який може включати в себе і підряд як вид послуги).

В той же час, окремі права споживачів регулюються, як вже було сказано, споживчим законодавством, яке передбачає право споживача на інформацію, на обізнаність, на безпеку, на захист. В той же час, останнє не містить інструментів захисту порушених прав споживачів перукарських послуг, що дозволяє застосовувати наявний інструментарій способів цивільно-правового захисту цих прав.

Література

1. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR). URL: <HTTPS://SAKIG.PL/UPLOADS/UPFILES/MOOT/DFCR.PDF>

Стимули і пільги у службовому праві: питання співвідношення

Титаренко М.В., аспірант
Запорізький національний університет

Формування надійного наукового базису для сучасного вітчизняного службового права, зокрема у частині визначення правових засад використання ресурсу стимулів, вимагає прискіпливої уваги до з'ясування реального співвідношення стимулів та цілого ряду суміжних правових понять, оскільки їх помилкове ототожнення негативно впливає як на якість службового законодавства, так і практику його застосування. Однією із базових пар суміжних правових понять, щодо яких точаться дискусії у вітчизняному науковому фаховому середовищі, є пара «стимули та пільги».

Одразу ж слід зазначити, що пільги традиційно у правовому середовищі розглядаються як «своєрідні винятки, які формують специфічний правовий режим, у межах якого суб'єкт наділяється додатковими специфічними можливостями юридичного характеру, додатковими благами, одночасно як і звільняється від дотримання юридично необхідної поведінки» [1, с. 55], як «звільнення різних категорій осіб від певних обов'язків або, іншими словами, надання додаткових можливостей майнового чи немайнового характеру» [2, с. 55]. Фактично можна зазначити, що мова йде в даному випадку про своєрідний різновид правового впливу на особу, зміст якого полягає у певному покращенні її правового статусу за рахунок, перш за все, задоволення її власних інтересів. Отже, співвідношення стимулів та пільг у службовому праві, як, до речі, і у праві в цілому, виглядає як співвідношення «частини і цілого» [3, с. 14]. В. Красовська, аналізуючи співвідношення стимулів та пільг, зазначає, що останні характеризуються ознаками, які й свідчать про їх особливий характер, «обмежений» характер у порівнянні із стимулами в цілому. Ознаками пільг можна є: а) мета впровадження пільг – це «захист, покращення стану певної групи осіб»; б) за змістом вони є «виняткам із загальних правил», «відхиленнями від нормативних вимог й засобом юридичної диференціації» [4, с. 65]. Пільги – це «додатковий елемент спеціального статусу особу, що доповнює останній за рахунок спеціальних можливостей особи» [4, с. 65]. в) їх правові засади регламентуються у нормативному порядку на рівні саме таких актів, а не індивідуальних актів застосування [4, с. 65-66; 3, с. 14]. Отже, пільги є лише різновидом стимулів у службовому праві.

Література

1. Павлюков І.І. Правові стимули як засоби правового впливу. *Теоретичні засади та практика реалізації правової політики* : матеріали міжн. наук-пр. конф. Київ, 2013. С. 52–56.
2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. Хавронюк М.І. Київ : Ваіте, 2018. 472 с.
3. Коломоець Т.О., Титаренко М.В. Стимули як засіб підвищення результативності діяльності публічних службовців: правовий аспект: науково-практичний нарис. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 76 с.
4. Красовська В.Г. Правові стимули (поняття, знаки, види). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ : І-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Випуск 39. С.62–68.

«Обмеження» і «заборони» як правові категорії, що застосовуються у сфері державної служби

Шимон О.М., аспірант
Запорізький національний університет

У правовій доктрині і законодавстві для регламентації правового статусу особи (або окремих категорій осіб) досить часто використовуються такі поняття як «обмеження» і «заборони». Одним із напрямів такого застосування є сфера діяльності державних

службовців, а саме встановлення для них обмежень і заборон як засобів запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією.

Звертаючи увагу на етимологію зазначених понять, слід зазначити, що «обмеження» означає: 1) дії за значенням «обмежити», або 2) правило, настанова, що обмежує чий-небудь права [1, с. 536], в той же час «обмежувати»: 1) установлювати певні межі чого-небудь; зв'язувати щось обмежувальними умовами; не допускати поширення чого-небудь; локалізувати; 2) бути межею чого-небудь; відділяти, відгороджувати щось від чого-небудь [1, с. 536]. Під «забороною» запропоновано розуміти наказ не робити чого-небудь [2, с. 26]. Окрім того, в словниковій літературі можна зустріти позицію розглядати «заборону» як відсутність правового або морального дозволу на здійснення чого-небудь [3]. Аналізуючи похідні дієслова, слід зауважити, що «заборонити» або «забороняти» означає «не дозволяти робити, здійснювати що-небудь» [3]; «не допускати, не дозволяти користуватися чим-небудь, уживати щось, відбуватися, існувати чому-небудь» [3]. Таким чином, на підставі аналізу статей тлумачних словників української мови, що стосуються визначення досліджуваних понять, можна зазначити, що обмеженням в загальному вигляді є встановлення певних умов, меж, кордонів, рамок, а забороною є пряма вимога, наказ, імператив не вчиняти певні дії.

Аналізуючи положення доктринальних правових джерел, варто звернути увагу на формулювання різних визначень «обмеження», серед яких можна зустріти такі як: «правообмеження», «обмеження права», «правове обмеження» тощо. Так, наприклад А.М. Денисова зазначає, що «правові обмеження» в загальному їх вигляді – це «встановлені законодавством виключення з правового статусу громадянина, які носять превентивний характер, убезпечують від можливих несприятливих наслідків, як суб'єктів, по відношенню до яких діють ці самі обмеження, так і інших осіб» [4, с. 52]. Не можна не погодитись із тим, що обмеженнями є певні винятки із загального правила, які встановлюються із певною метою, а також варто наголосити саме на превентивному характері цих засобів. На думку М.А. Комзюк, «правові обмеження – це юридичні інструменти (засоби), за допомогою яких забезпечується досягнення деяких цілей правового регулювання. Цілі ці можуть бути різними, але, в кінцевому результаті, вони зводяться до справедливої впорядкованості суспільних відносин шляхом встановлення певних кордонів, що обмежують допустимість поведінки» [5, с. 54]. В свою чергу, О.В. Малько визначає, що правові обмеження є засобом правового стримування суб'єкта суспільних відносин від протизаконного діяння, що створює умови для задоволення загальносуспільного інтересу в охороні та захисті [6, с. 5], тобто слід звернути увагу на «стримувальну», а також «охоронну» і «захисну» спрямованість правових обмежень. Ю.М. Старилов, з'ясовуючи сутність правових обмежень у питаннях державної служби, наголошує на тому, що головна мета правових обмежень – це забезпечення ефективного функціонування державної служби, встановлення правових бар'єрів перед можливими зловживаннями державних службовців, створення умов для належного виконання посадових повноважень і реалізації встановлених Конституцією прав і свобод службовців [7, с. 335]. Тобто, знову зацентровано увагу саме на превентивному характері цих правових інструментів та їх ролі у системі державної служби. О.В. Левада підтримує таку позицію і вважає, що «правові обмеження є потужним правовим інструментом, застосування якого дозволяє державі попереджати факти зловживання правом. У демократичній країні ХХІ ст. правові обмеження покликані створити об'єктивні умови для того, щоб мінімізувати умови для протиправних вчинків осіб, що наділені владою. Превентивний зміст правообмежень є детермінантою бажаної позитивної моделі поведінки носіїв державно-владних повноважень, від дій яких значною мірою залежать ефективність подальшого державного розвитку і авторитет державної влади в суспільстві» [8, с. 198], з чим не можна не погодитись. А.В. Басов пропонує розуміти обмеження як юридичні та фактичні наслідки діяльності уповноважених органів державної влади, що заснована на законі та направлена на досягнення відповідних цілей, в результаті якої зменшуються варіанти дозволеної нормами права поведінки фізичних та юридичних осіб шляхом встановлення різного роду меж такої поведінки, що в обов'язковому порядку мають тимчасовий, просторовий та суб'єктивний характер [9, с. 32]. Тобто, можна помітити, що

науковцем акцентовано увагу на суб'єктному (що це юридичні та фактичні наслідки діяльності уповноважених органів державної влади) та об'єктному (зменшення варіантів дозволеної нормами права поведінки фізичних та юридичних осіб) елементах обмежень.

Щодо з'ясування сутності поняття «заборона», то слід відмітити, що у правовій науці його використання є характерним в цілому для всіх галузей національного права. В теорії держави і права існує така позиція щодо розуміння даного питання. Так, М.В. Цвік та О.В. Петришин характеризують заборону як покладення на особу суб'єктивного юридичного обов'язку пасивного типу, відповідно до якого вона має утримуватися від певних, визначених правом форм поведінки [10, с. 215]. Аналізуючи таке визначення, О.А. Петренко виділяє такі суттєві ознаки заборони в теорії права: 1) вона за своєю сутністю є суб'єктивним юридичним обов'язком, тобто тим, чого конкретна особа має беззаперечно дотримуватись, при чому, за нехтування даним приписом передбачена відповідальність; 2) пасивний характер, тобто сам факт заборони не залежить від суб'єкта, на якого її накладено. Беручи до уваги дане роз'яснення сторін заборони, накладення заборони є прерогативою керуючих суб'єктів; 3) заборонена поведінка має бути закріпленою в правових нормах, тобто за інших умов заборона не буде належним чином обґрунтованою [11, с. 214]. В свою чергу, І.Д. Ягофорова пропонує специфічний погляд поняття обмеження та зазначає, що його слід розглядати у двох значеннях: по-перше, як повну заборону певного права (свободи), що обумовлена різного роду об'єктивними та суб'єктивними обставинами; по-друге, як зменшення варіантів можливої, дозволеної поведінки (в межах конкретного права або свободи), шляхом встановлення компетентним суб'єктом різного роду меж (тимчасових, просторових, суб'єктивних) такої поведінки [12, с. 59]. Так, можна помітити «подвійний» погляд на сутність і зміст досліджуваних понять: у першому розумінні ототожнено поняття «обмеження» і «заборона», а у другому розумінні – звужено поняття «обмеження», із чим не можна погодитись, адже хоча поняття «обмеження» і «заборони» і є схожими за значеннями, однак вони не є повністю тотожними за змістом. У зв'язку із чим Ф.Н. Фаткуллін вважає, що обмеження слід розглядати через категорію заборони, тобто обмеження за своєю юридичною природою дуже близьке до заборони, а не співпадає з нею, і з ним слід погодитись. Обмеження направлено не на повне «витіснення» будь-яких суспільних відносин, а на утримання їх у певних, чітко визначених межах. Крім того, при визначенні співвідношення «обмеження» та «заборони» обмеження є результатом заборони, а, по-друге, говорити про часткове обмеження не є коректно, адже заборона – це завжди певне обмеження, однак обмеження – не завжди заборона [13, с. 156–158]. Саме тому можна погодитись із позицією О.С. Платоненка, відповідно до якої «існує багато теорій щодо тотожності та відмінності правових заборон та обмежень, але їх схожість дозволяє включити їх у одну категорію, оскільки їх основна мета є встановлення чітких рамок, щодо утримання від вказаних дій, або навпаки, зазначення чітких, які мають бути виконані» [14]. В свою чергу О.Г. Братко зазначає, що «заборони й обмеження – два різні способи правового регулювання. Основна відмінність їх полягає в тому, що заборони за своїм змістом вказують на юридичну неможливість певної поведінки, яка фактично можлива, в той час як правове обмеження є не тільки юридично, але й фактично неможливий варіант поведінки. На відміну від заборони, правове обмеження в принципі неможливо порушити. Воно завжди є обмеженням будь-якого суб'єктивного права, причому таке, яке забезпечується обов'язками відповідних посадових осіб» [15, с. 17]. Складно підтримати таку позицію науковця, адже заборона – повністю виключає певні визначені варіанти поведінки, а обмеження – встановлює певні межі для допустимої поведінки, однак і заборону і обмеження можна порушити і фактично, і юридично. Таким чином, досліджуючи зміст понять «обмеження» і «заборони», можна підсумувати, що обмеження – це сукупність правових засобів, за допомогою яких встановлюється максимально допустима форма праводносин і правових меж у варіантах дозволеної поведінки задля превенції правопорушень. Заборона – це сукупність правових засобів, які полягають у встановленні суб'єктивного юридичного обов'язку пасивного типу, відповідно до якого особа має утримуватися від визначених законодавством форм поведінки.

Можна сформулювати низку особливостей, які характеризують обмеження і заборони як правові категорії:

- перелік обмежень і заборон обов'язково визначається у нормативно-правових актах з метою уніфікованого підходу до їх закріплення і унеможливлення порушення прав і законних інтересів осіб;

- мають особливу мету застосування – встановлюються, насамперед, щоб запобігти можливим проявам зловживання правом (у різних формах);

- прямо впливають на коло прав, які особа може реалізовувати і обов'язків, які повинна виконувати, тому слід вести мову про пов'язаність зі «звуженням» правового статусу особи;

- передбачають специфічну модель поведінки (зокрема, обмеження – активну, тобто особа вчиняє лише те, що визначено певними межами; заборони – пасивну, тобто особа має утримуватись від вчинення заборонених дій);

- виконують охоронну і захисну функцію – направлені на охорону і захист суспільних відносин у тій сфері, де вони встановлюються і застосовуються;

- їх недотримання супроводжується негативною реакцією держави – у випадку порушення встановлених обмежень і заборон застосовуються заходи державно-правового примусу.

Отже, розглянувши етимологію слів «обмеження» і «заборона», проаналізувавши змістовний ресурс цих визначень саме як правових категорій, слід запропонувати наступні дефініції: обмеження – це правова категорія, яка охоплює сукупність правових засобів, що полягають у встановленні максимально допустимої форми правовідносин і правових меж у варіантах дозволеної поведінки з метою попередження зловживання правом. Заборона – це правова категорія, яка охоплює сукупність правових засобів, що полягають у встановленні суб'єктивного юридичного обов'язку пасивного типу, відповідно до якого особа повинна утримуватись від визначених законодавством форм поведінки. До особливостей, які характеризують обмеження і заборони як правові категорії можна віднести наступні: визначаються у нормативно-правових актах; встановлюються задля запобігання можливим проявам зловживання правом; пов'язані зі «звуженням» правового статусу особи; передбачають специфічну модель поведінки (обмеження – активну, тобто вчиняти лише те, що визначено межами; заборони – пасивну, тобто утримуватись від вчинення заборонених дій); виконують охоронну і захисну функцію суспільних відносин; їх недотримання супроводжується негативною реакцією держави.

Література

1. Словник української мови в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 5, 1974. 840 с.
2. Словник української мови в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 3, 1972. 744 с.
3. Словник української мови: у 20 тт. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ: Наукова думка, 2010. Т. 5 / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; [уклад.: І.В. Шевченко та ін.; наук. ред. О.О. Тараненко]. 2014. 991 с. URL: <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=27644&page=925>.
4. Денисова А.М. Правові обмеження: поняття, види, функції. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 51–55.
5. Комзюк М.А. Поняття, зміст, види та форми обмеження особистої свободи громадян за адміністративним правом. *Європейські перспективи*. 2015. № 1. С. 52-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2015_1_11.
6. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве: теоретико-информационный аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 1995. 40 с.
7. Старилов Ю.Н. Служебное право: учебник. М.: БЕК, 1996. 698 с.

8. Левада О.В. Правові обмеження як засоби попередження зловживання правом (теоретико-правовий аспект). Вісник Національної академії правових наук України. 2017. № 1. С. 192-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2017_1_20.
9. Басов А.В. Поняття «обмеження» як юридична категорія: теоретичний аспект. Адміністративне право і процес. 2013. № 1(3). С. 27-33. URL: <http://law.univ.kiev.ua/images/stories/app/20133.pdf>.
10. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.
11. Петренко О.А. Поняття та сутність заборон у трудовому праві. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2015. Вип. 1(2). С. 213-220. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_pr_2015_1\(2\)__35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_pr_2015_1(2)__35).
12. Ягофорова И.Д. Право как мера ограничения свободы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Екатеринбург, 2004. 206 с.
13. Фаткуллин Ф.Н. Проблемы теории государства и права: курс лекций. Казань: Изд-во Казанского гос. ун-та, 1987. 336 с.
14. Платоненко О.С. Роль встановлення правових заборон та обмежень у забезпеченні верховенства права в Україні. URL: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=2075.
15. Братко А.Г. Запреты в советском праве. Саратов: Изд-во Саратовского ун- та, 1979. 90 с.

ДОПОВІДІ МАЙБУТНІХ НАУКОВЦІВ

«Механізм антикорупційних трансформацій публічного права» у відкритому суспільстві: визначення поняття

Аганін О.В., магістр

Науковий керівник:

Макаренков О.Л., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Порушена проблематика змін правових інститутів публічної влади задля їхнього добросовісного та, як наслідок, результативного й ефективного функціонування у практичній площині продовжує залишатися актуальною для України, де з 2014 р. відбуваються динамічні трансформації законодавства та суб'єктів правозастосування. За індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) Україна отримала 30 балів зі 100 можливих за 2017 рік і посіла 130 місце (зі 180 країн), майже жодним чином не покращуючи цей показник порівняно з попередніми роками, наприклад: 2016 р. – 29 балів, 2015 р. – 27 балів, 2014 р. – 26 балів, 2013 р. – 25 балів, 2012 р. – 26 балів, 2011 р. – 27 балів [1]. Відповідну реакцію спостерігаємо на теоретичному рівні, де вчені, а саме: Г. Богуш, Т. Коломоєць, В. Плиска, М. Хавронюк, С. Шатрава – у численних працях подають наукові розробки варіантів вирішення проблеми корупції, залишаючи проте низку питань, які потребують свого подальшого розкриття на рівні правової доктрини, зокрема й заявлені у темі питання.

Лексичні зв'язки використаних у назві теми цієї роботи слів дозволяють нам зарахувати їх до типу термінів: слів або їхнього стійкого поєднання, що слугує уточненням найменуванням поняття, специфічного для певної сфери знань, виробництва, культури, в нашому випадку теорії права, правосуддя та правоохоронної діяльності. Цей термін вжито спеціально для поєднання у межах нашої наукової роботи лексичних значень кількох ключових слів, зміст яких сукупно охоплює предметну сферу дослідження. Оскільки специфіка терміна, як особливого виду слова, полягає перш за все в особливостях його семантичної структури, то для характеристики терміну «механізм антикорупційних трансформацій публічного права» стає важливим підкреслити те, що він є терміном-словосполученням з 5 лексем, багатокомпонентним або ж концептуальним об'єднанням слів [2, с. 12], де кожен компонент має семантично чітко окреслені власні прямі та номінативні значення. Потреба у використанні таких термінів поряд із одиничними термінами все ж таки очевидна, якщо багатокомпонентний термін відповідає універсальним вимогам терміносистеми (однозначності, нормативності, економічності та ін.) [2, 14],

Слово «механізм» у досліджуваному понятті означає, що ми конструємо більшість теоретичних схем протидії корупції не за рахунок схематизації досвіду (через емпіричний досвід, приклади, життєві ілюстрації тощо), а методом трансляції абстрактних об'єктів, які запозичуються з раніше сформованих областей знання і з'єднуються з новою «сіткою зв'язків». Через механізм забезпечуємо обґрунтування ознак абстрактних об'єктів гіпотетичних моделей і перетворення їх в теоретичні схеми взаємодій у всіх вразливих до корупції областях, у першу чергу у публічно-правовій. Як слушно підкреслив О. Карагодін, що суб'єкт управління, (наприклад, НАЗК або інші органи державної виконавчої влади), що орієнтується на інтуїцію, стає заручником випадковості, і з погляду статистики його шанси на правильний вибір не досить високі. В основі рішень, заснованих на судженнях, лежать знання й осмислений досвід минулого, а саме: з поправкою на актуальну ситуацію, вибирається той апробований теоретичний варіант, що приніс найбільший успіх у схожій ситуації за старих часів; додаються методи економічних аналізу, обґрунтування й оптимізації [3, с. 88-89]. Наприклад, математичний метод в економічних розрахунках втрат від корупції в Україні за наслідками господарювання у 2017 р. на рівні 2% від ВВП (2 млрд дол. США) дозволяє ухвалювати низку тактичних та стратегічних рішень щодо розробки та ухвалення

нових антикорупційних правил, економічної доцільності проведення відповідних наукових досліджень, динаміки зростання виробництва та добробуту громадян.

Найбільш поширеним для правників стало використання охарактеризованого слова у складі поняття «механізм правового регулювання». У теорії держави та права під ним розуміють: взяті в єдності систему правових засобів (норми права, суб'єктивні права і юридичні обов'язки, рішення судів тощо, об'єктивовані в правових актах), способів (дозволяння, зобов'язування, заборона) і форм (використання, виконання, додержання, застосування), за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок («належне» в праві стає «сущим») [4, с. 498]; порядок упорядкування суспільних взаємозв'язків, коли в результаті правового впливу учасники соціальних відносин набувають взаємозумовлених прав та обов'язків [5, с. 95]. Звісно механізми правового регулювання розщеплюються на різновиди за галузями права і доповнюють інші механізми реформування/трансформацій суспільного життя, зокрема адміністративні, економічні, інформаційні, моральні та інші інструменти, що сукупно забезпечує потрібні ефекти.

Деривації понять як «механізму», так й «механізм правового регулювання», «механізм ухвалення управлінських рішень» численні й часто зумовлені необхідністю номінації динаміки руху у конкретній сфері життя, в нашому випадку правового, антикорупційного. В цьому контексті варіації зумовлені концептуальним цілепокладанням номінації та розкриття змісту ключових елементів досліджуваного явища: корупції – деструктивної по відношенню до діючих на даній території суспільних норм і пануючої моралі система соціальних зв'язків, які характеризуються використанням посадових повноважень для одержання матеріальної і (або) нематеріальної вигоди [6, с. 10]. Протидія цьому явищу передбачає вживання слова корупція з приставкою «анти-», у поєднаному вигляді стає дескриптором усього терміну і специфіки змісту досліджуваного поняття. Це поняття характеризує наскрізний характер правових засобів (норми права, права і обов'язки, акти правозастосування), способи і форми, які застосовуються суб'єктами права задля переведення нормативності права у добросовісну упорядкованість суспільних відносин, що покликане задовольнити публічні і приватні інтереси учасників цих відносин, забезпечити правопорядок. Державно-правовий механізм протидії корупції визначають як сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють його структуру, спрямовані на досягнення основної мети його функціонування – уповільнення темпів зростання корупції, зменшення її обсягів, установлення й припинення її виявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь. Вважається, що він має структури з наступних елементів: 1) мету й завдання протидії корупції; 2) принципи протидії корупції; 3) об'єкти й рівні протидії корупції; 4) суб'єкти корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією; 5) органи протидії корупції; 6) заходи й засоби протидії корупції; 7) напрями протидії корупції; 8) систему забезпечення протидії корупції [7, с. 42–43, 38].

Слово «трансформації» (зміни, реформи, ефекти, структурні зрушення [3, с. 105] тощо) у цьому понятті додає ознаку динамічності у статичне по суті поняття «механізм правового регулювання». Ним маркуємо основні ситуації, що характеризують процес розвитку норм публічного права на основі відображення відомостей правової доктрини щодо взаємодії картини світу і досвідчених фактів, формування первинних теоретичних схем і законів, становлення розвинутої теорії (в класичному і сучасному варіантах) з питань добросовісності, непідкупності, совісті, правової культури. Соціальний фон, з яким антикорупційна система перебуває у нерозривному зв'язку, рухливий. Він сприяє можливості виявлення механізмів соціальної динаміки (організації і самоорганізації). Соціальний контекст надає праву нестійкого суперечливого характеру, власне конфліктну природу процесу функціонування правових системних утворень, обумовлюючи існування необхідних умов для самоорганізації у сферах правотворення й правореалізації [8, с. 129], у т. ч. правозастосування владних публічних суб'єктів, і регуляторну діяльність приватних

суб'єктів, що використовують право [9, с. 20], що обумовлює характер співвідношення організаційного й самоорганізаційного механізмів у процесі впровадження антикорупційних реформ публічно-правової сфери суспільних відносин.

Звуження змісту/обсягу поняття «механізм антикорупційних трансформацій» відбувається в межах нашої роботи через додавання до нього сфери публічно-правових суспільних відносин. Виключаючи приватно-правові норми для цих відносини, застосуванню підлягає підсистема права, яка регулює відносини, пов'язані з діяльністю публічної влади традиційно у сферах її формування й здійснення, зокрема у сфері кримінальних та інших юрисдикційних (примусових) проваджень. Отримуємо, що пропонуване нами поняття охоплює антикорупційні зміни публічно-правових відносин, які пов'язані з реалізацією органами публічної влади (в силу їхнього спеціального правового статусу; у т.ч. через примус) загального антикорупційного інтересу суспільства, який спирається на підтримку і захист права (публічного інтересу) [10, с. 145; 11, с. 185-187], врегульованого нормами конституційного, адміністративного, кримінального галузей права.

Отже, позначуване багатокомпонентним терміном «механізм антикорупційних трансформацій публічного права» у відкритому суспільстві поняття означає систему інструментів (засобів) та діяльності суб'єктів, які через низку відповідних операцій, в межах стадій конструктивного створення на рівні теорії і подальшого практичного впровадження розроблених об'єктів (ідей, норм, концепцій, теорій тощо) попереджають корупцію і забезпечують сталу доброчесність у сфері публічно-правових відносин, що зумовлює відкритість суспільства для впровадження прогресивних ідей у реальне життя. Дескриптором виступає слово «антикорупційний». Ця дефініція складова множини понять антикорупційної терміносистеми. Нині в антикорупційному законодавстві можна спостерігати тенденцію до збільшення багатокомпонентних словосполук, якими позначаються нові правові поняття високого і дуже високого рівня абстрактного мислення. У цьому зв'язку насторожує також некритичне використання зарубіжного досвіду та його прийнятність для України.

Література

1. Сприйняття корупції 2017-2011. URL: https://ti-ukraine.org/ti_format/doslidzhennya/cpi/
2. Вербенец М.Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2004. 20 с.
3. Карагодін О.В. Розвиток механізмів прийняття та реалізації управлінських рішень в системі державного управління: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Маріуполь, 2015. 219 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
5. Табарин И.В. Современная теория права: новый научный курс: монография. М.: Издание автора, 2008. 624 с.
6. Гевелинг Л.В. Клептократия. Социально-политическое измерение коррупции и негативной экономики. Борьба африканского государства с деструктивными формами организации власти. М.: Изд-во «Гуманитарий» Академии гуманитарных исследований, 2001. 592 с.
7. Бездольний М.Ю. Державно-правовий механізм протидії корупції. Форум права. 2009. № 2. С. 38–43.
8. Кривцова І.С. Методологічна роль синергетики у порівняльно-правовому пізнанні: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01. Одеса, 2008. 233 с.
9. Ивнева Е.В. Практика использования права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нижний Новгород, 2006. 28 с.
10. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваїте, 2015. 392 с.
11. Банчук О.А. Проблема розмежування публічного і приватного права у правовій думці України ХІХ – початку ХХ століття: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 214 с.

Моніторинг способу життя осіб уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування: інноваційний інструмент у боротьбі із корупцією

Анохін В.П., магістр

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Закон України «Про запобігання корупції», прийнятий 14 жовтня 2014 р. передбачає введення ряду інноваційних інструментів для протидії корупції в країні. У розділі VII «Фінансовий контроль» Закону передбачено заходи, що дозволяють порівняти спосіб життя державного службовця з задекларованими статками. Один із них – «моніторинг способу життя», що його передбачено статтею 51 Закону, яка передбачає, що Національне агентство здійснює вибіркового моніторинг способу життя суб'єктів декларування з метою встановлення відповідності їх рівня життя наявним у них та членів їх сім'ї майну і одержаним ними доходам згідно з декларацією особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що подається відповідно до цього Закону. Моніторинг способу життя здійснюється із додержанням законодавства про захист персональних даних та не повинен передбачати надмірного втручання у право на недоторканність особистого і сімейного життя особи. Встановлення невідповідності рівня життя суб'єкта декларування задекларованим ним майну і доходам є підставою для здійснення повної перевірки його декларації. У разі встановлення невідповідності рівня життя Національним агентством надається можливість суб'єкту декларування протягом десяти робочих днів надати письмове пояснення за таким фактом. У разі виявлення за результатами моніторингу способу життя ознак корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, Національне агентство інформує про них спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції [1]. Ураховуючи, що визначення особливостей застосування цього інструмента залишено на розсуд Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), зупинимось на найбільш актуальних питаннях щодо процедурних питань, пов'язаних із організацією, проведенням та підвищенням ефективності перевірки способу життя публічних службовців, на які неодноразово звертали увагу у дослідженнях, присвячених антикорупційному фінансовому контролю вчені-юристи (роботи Д. Стародубова, М. Кучерявенка, Ю. Федчишина, Д. Ковриженка, О. Резніка та ін.)

Одним із ключових питань у зазначеній процедурі є визначення поняття «моніторинг способу життя», який, як цілком справедливо зазначають автори аналітичного огляду «Моніторинг способу життя: огляд міжнародної практики, можливість застосування в Україні» [2, с. 7-8] багатогранний термін, який може означати широкий спектр методів роботи антикорупційних інституцій: від поглибленої перевірки відомостей, наведених у декларації про майно, до «польового», прихованого спостереження за посадовими особами, підозрюваними у незаконному збагаченні. Втім, якщо моніторинг тлумачиться саме як візуальні спостереження чи приховані операції, право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8 ЄКПЛ) встановлює певні обмеження на дії державних органів. Навіть у разі проведення камеральної перевірки можуть існувати такі обмеження (хоча, очевидно, під час проведення перевірки лише на підставі документів рівень втручання у приватне життя особи є мінімальним). В такому разі, кожний матеріальний та процесуальний аспект застосування моніторингу потребуватиме детальної правової бази. Для кожного випадку моніторингу доведеться документально обґрунтовувати, що моніторинг є доречним для отримання переконливих доказів, що менш інтрузивні заходи застосувати неможливо, а також що існує обґрунтована підозра. У разі тлумачення моніторингу як прихованої операції спостереження, доведеться також вживати заходів для захисту сторонніх осіб, які можуть опинитися у полі зору моніторингу [2, с. 7-8]. Термін «моніторинг способу життя» («аудит способу життя», «перевірка способу життя») вживається у зарубіжному антикорупційному законодавстві у наступних значеннях: 1) кабінетне дослідження із метою перевірки інформації, наведеної у

деклараціях про майно, а також із метою розгляду отриманих із відкритих джерел фактів, які свідчать про протиріччя у способі життя, що спостерігається, та задекларованих статків [3]; 2) спостереження на місці («польове дослідження») з метою встановити, чи має державний службовець або близька особа майно та (або) спосіб життя, що суперечать офіційним задекларованим статкам [4].

Враховуючи те, що ст. 51 Закону України «Про запобігання корупції», моніторинг способу життя суб'єктів декларування здійснюється на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також із засобів масової інформації та інших відкритих джерел інформації, яка містить відомості про невідповідність рівня життя суб'єктів декларування задекларованим ними майну і доходам, НАЗК може використовувати його як канал для прийняття інформації від громадян, ОГС, засобів масової інформації чи будь-яких інших джерел, для проведення попередньої аналітичної роботи та ініціювання повної перевірки декларацій про майно чи звернення про проведення додаткових розслідувань іншими відповідними установами, зокрема спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції.

У відповідності до Стратегії розвитку Національного агентства з питань запобігання корупції на 2017-2020 роки та планів її реалізації, затвердженої Рішенням НАЗК від 22.06.2017 р. [5] було визначено та затверджено Порядок проведення моніторингу способу життя [6], в якому термін «спосіб життя» означає типові форми поведінки суб'єкта декларування чи членів його сім'ї, що відображають рівень їх життя і включають володіння, користування або розпорядження ними майном, майновими правами, грошовими активами тощо, зокрема, набуття у власність чи користування нерухомого майна, цінного рухомого майна, у тому числі транспортних засобів, а також видатки для придбання робіт чи послуг, фінансові зобов'язання.

Під час здійснення моніторингу уповноважена особа Національного агентства:

1) отримує відомості, необхідні для здійснення Моніторингу, з інформаційних баз даних, реєстрів державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також за письмовими запитами від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та їх посадових, службових осіб, громадян та їх об'єднань стосовно суб'єктів декларування;

2) здійснює аналіз Інформації, а також відомостей, отриманих з інформаційних баз даних, реєстрів державних органів, відповідей на письмові запити тощо,

та порівнює їх з відомостями, зазначеними суб'єктом декларування у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, з метою з'ясування відповідності рівня життя суб'єкта декларування із задекларованими ним майном та доходами;

3) надає суб'єкту декларування можливість подати письмові пояснення протягом десяти робочих днів з дня отримання ним повідомлення Національного агентства про виявлення невідповідності рівня життя суб'єкта декларування задекларованим ним майну і доходам. Повідомлення надсилається за місцем реєстрації суб'єкта декларування або за допомогою програмних засобів Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або за місцем роботи суб'єкта декларування. Неподання суб'єктом декларування у встановлені строки письмових пояснень не перешкоджає оформленню результатів Моніторингу.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що Україна зробила важливий крок у сфері боротьби з корупцією, використовуючи позитивний досвід європейських країн в аспекті моніторингу способу життя публічних службовців, який дійсно є реальним інструментом, здатним протидіяти корупції в нашій державі.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>.

2. Моніторинг способу життя: огляд міжнародної практики, можливість застосування в Україні. Київ, 2016. 36 с.
3. Greco Eval I Rep (2001) 13E Final (Romania) [Звіт Групи держав проти корупції (GRECO) щодо Румунії, 2001 р.] URL: http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/monitoring_lifestyle_ukr.html
4. Niven R. Canlapan, Investigative Practice in Immigration Corruption Cases in the Philippines [Нівен Р. Канлапан, Слідча практика у справах із корупції в сфері імміграції на Філіппінах], с. 2 URL: https://www.unafei.or.jp/english/pdf/PDF_GG7_Seminar/
5. Стратегія розвитку Національного агентства з питань запобігання корупції на 2017-2020 роки та плани її реалізації: Рішення НАЗК від 22.06.2017 р. № 234 URL: https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2018/rozyasnennya_02.02.2018.pdf
6. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу способу життя особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Рішення НАЗК від 18.04.2017 р. URL: https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2018/rozyasnennya_02.02.2018.pdf

Парламентська опозиція як втілення контрольної функції парламенту

Артюшенко Г.І., студентка

Науковий керівник:

Журавльова Г.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Важливою складовою системи стримувань і противаг у структурі «владної горизонталі» у сучасних демократичних суспільствах є парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади.

У сучасній науковій літературі відсутній комплексний аналіз парламентської опозиції як інституту, через який реалізуються контрольні функції парламенту. Але варто відзначити праці Совгирі О., Шляхтуна В., Павленко Р., Романюка А., Якушика В., Михальченко М., в яких розглянуто деякі питання діяльності парламентської опозиції.

Парламентська опозиція – це парламентська (депутатська) група/фракція представленої у парламенті політичної партії або коаліція партій, які не згодні з політичним курсом виконавчої влади та/або глави держави й виступають проти діяльності уряду/глави держави з принципових питань державної політики [1].

Визначаючи сутність поняття "парламентська опозиція", необхідно наголосити на тому, що її суб'єкти можуть не погоджуватись як із політичним курсом уряду, так і з курсом глави держави. Позиція парламентської опозиційності не передбачає представництва у виконавчих структурах та участі у формуванні уряду. Отже, діяльність парламентської опозиції спрямована на контроль за діяльністю уряду та/або глави держави.

Основними завданнями (цілями) парламентської опозиції є: обстоювання та захист інтересів суб'єктів опозиційної діяльності шляхом забезпечення участі у здійсненні парламентського контролю; критичний аналіз дій правлячої більшості; виявлення та викриття недоліків у державній політиці; оприлюднення та обґрунтування критичних оцінок діяльності глави держави /або уряду; вироблення альтернативи офіційному політичному курсу; розроблення і внесення на розгляд парламенту (або його палат) альтернативних рішень щодо соціально-економічного та політичного життя суспільства; забезпечення стабільності соціальних відносин через виявлення та відстоювання інтересів тієї частини виборців, що знаходиться у меншості.

Відповідно до вказаних цілей можна виділити такі функції парламентської опозиції:

- 1) розроблення альтернатив політиці правлячих сил з метою забезпечення балансу влади;
- 2) здійснення контролю над урядом і керованими ним органами управління;
- 3) критика урядової програми;

4) формування "тіньового кабінету" на випадок заміни уряду чи інших відповідних політичних структур;

5) мобілізація на свій бік громадської думки певних прошарків населення; інформування виборців про свою діяльність і перебіг політичного процесу; підготовка та добір кадрів, їх презентація у парламенті [2, 53].

Визначальним правом парламентської опозиції є право на формування опозиційного "Тіньового уряду (Кабінету Міністрів)" – утворення, що складається з депутатів, які мають протистояти своїм "візаві" – міністрам від партії парламентської більшості і в перспективі за результатами можливої перемоги на виборах, посідають їхні місця [2, 61].

Зауважу, що утворення "тіньового Кабінету Міністрів" є ефективним у країнах з парламентською формою правління, де уряд формується парламентом і є чіткий поділ парламенту на правлячу більшість та опозицію. У країнах із президентською або президентсько-парламентською формою правління для опозиції є сенс лише у боротьбі за посаду президента країни, оскільки саме він визначає діяльність виконавчої гілки влади [3].

Так, за умов парламентської або парламентсько-президентської форми правління, коли уряд формується фракціями, що мають більшість у парламенті, парламентська опозиція здійснює функції критики та контролю за діяльністю виконавчої влади. Найбільша партія, яка виступає проти правлячої партії, називається "офіційною", або "лояльною" опозицією. Її основна мета – контролювати уряд та пропонувати програмні альтернативи політиці партії влади. "Офіційна" парламентська опозиція створює альтернативний "тіньовий" уряд, до складу якого входять вищі посадові особи опозиційної партії, які дублюють кожного окремого члена урядового кабінету. "Тіньовий кабінет" критикує дії чинного уряду та його законодавчі ініціативи, пропонує поправки до законодавства. Керівник "тіньового кабінету", який найчастіше очолює найбільшу опозиційну партію, вважається альтернативним прем'єр-міністром. У такому статусі він обіймає офіційну посаду у парламенті та отримує заробітну плату із бюджету [4].

Україна має певний досвід функціонування опозиції та діяльності «опозиційних урядів». Перший опозиційний уряд в історії України був створений у 1997 р. після відставки П. Лазаренка з посади Прем'єр-Міністра України на основі партії «Громада». «Тіньовим» Прем'єр-Міністром стала Ю.В. Тимошенко. Тим не менш, інститут парламентської опозиції в Україні ще знаходиться у процесі становлення. Його функціонування істотно ускладнюється через відсутність нормативно-правового забезпечення. Окремі аспекти діяльності парламентської опозиції регулюються на рівні міжнародно-правових актів, Конституції України, Регламенту Верховної Ради України, законів України "Про статус народного депутата України", "Про політичні партії України". В Україні було представлено на розгляд кілька законопроектів про політичну опозицію, однак жоден із них не був прийнятий [5].

Тож, через функціонування парламентської опозиції та сформований нею опозиційний уряд реалізується функція парламентського контролю. Незважаючи на різний політико-правовий статус, характер впливу на уряд, рівень формальної інституціоналізації та рівень законодавчого впливу, парламентська опозиція забезпечує демократичний розвиток суспільства, стабільність політичної системи, сприяє ефективному функціонуванню представницьких та виконавчих інституцій. Для ефективної діяльності парламентської опозиції в Україні вкрай необхідне законодавче закріплення її правового статусу та гарантій функціонування. Впровадження зарубіжного досвіду функціонування парламентської опозиції необхідно здійснювати тільки з урахуванням особливостей історичного розвитку політико-правової системи України та специфіки сучасної вітчизняної партійної системи.

Література

1. Політична наука: Словник: категорії, поняття і терміни / Б. Кухта, А. Романюк, Л. Старецька, Л. Угрин, О. Красівський, Г. Ткаченко; за ред. Б. Кухти. Львів: Кальварія, 2003. 500 с
2. Совгіря О.В. Правовий статус парламентської опозиції: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 264 с.

3. Шляхтун П.П. Парламентаризм: словник-довідник. К.: Парламентське вид-во, 2003.
4. Статус опозиції в Україні: зміст та межі правового регулювання: матеріали до круглого столу (м. Київ, 26 вересня 2006 р.). К.: Лабораторія законодавчих ініціатив, 2006.
5. Про парламентську опозицію: Проект закону України №5101-1 від 28.02.2000 р. URL: [http // www. rada. kiev. ua/ zakon /PR1/ TXT1/5100/p5101/htm](http://www.rada.kiev.ua/zakon/PR1/TXT1/5100/p5101/htm).

Оподаткування операцій з продажу об'єктів нерухомого майна фізичною особою-резидентом та фізичною особою-нерезидентом: особливості правового регулювання

Блажко К.А., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Не буде перебільшенням сказати, що кожний громадянин України в своєму житті стикається з правовідносинами, пов'язаними з реалізацією свого права на відчуження належного йому майна. Однак, наряду з правом на отримання доходу від відчуження майна, у особи перед державою виникає і обов'язок сплати податку. Саме питанням щодо оподаткування доходу, отриманого платником податку (фізичною особою-резидентом та фізичною особою-нерезидентом) від продажу (обміну) нерухомого майна, процедури сплати, умов і, взагалі, особливостей оподаткування від операції з об'єктами нерухомості і присвячена дана стаття.

Дослідженням різних аспектів цієї теми займалися багато вітчизняних вчених, серед яких Андрущенко В.Л., Воронова Л.К., Воротіна Н.В., Гузар Б. С., Долга Г.В., Козирін О.М., Кравчун А.С., Лісовий А.В., Пацурківський П.С., Скаун Ю.В. та багатьох інших. Однак, податкове законодавство постійно спіткає велика кількість змін, тому і питання, що висвітлюються в даній статті, не втрачають своєї актуальності.

Підпункт 14.1.122. пункту 14.1 статті 14 Податкового Кодексу України встановлює, що нерезиденти – це: а) іноземні компанії, організації, утворені відповідно до законодавства інших держав, їх зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України; б) дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва інших держав і міжнародних організацій в Україні; в) фізичні особи, які не є резидентами України. У свою чергу, резидентами є: а) юридичні особи та їх відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами; б) дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет; в) фізична особа-резидент – фізична особа, яка має місце проживання в Україні, відповідно до підпункту 14.1.213. пункту 14.1 статті 14 Податкового Кодексу України. В аспекті даної роботи нас цікавлять саме фізичні особи-резиденти та фізичні особи-нерезиденти [1].

Крім того, цей же нормативний акт закріплює умови, при дотриманні яких особа вважається резидентом, серед них: якщо фізична особа має місце проживання також в іноземній державі, але місце постійного проживання має в Україні; якщо особа має місце постійного проживання також в іноземній державі, але при цьому має більш тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні; якщо державу, в якій фізична особа має центр життєвих інтересів, не можна визначити, або якщо фізична особа не має місця постійного проживання у жодній з держав, вона вважається резидентом, якщо перебуває в Україні не менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року. Достатньою (але не виключною) умовою визначення місця знаходження центру життєвих інтересів фізичної особи є місце постійного проживання членів її сім'ї або її реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності. Достатньою

підставою для визначення особи резидентом є самостійне визначення нею основного місця проживання на території України у порядку, встановленому Податковим Кодексом України, або її реєстрація як самозайнятої особи. Також Податковий кодекс України передбачив ситуацію, коли фізична особо-громадянин всупереч закону має також громадянство іншої країни. У такому випадку за приписами цього Кодексу з метою оподаткування така особа вважається громадянином України, який не має права на залік податків, сплачених за кордоном, передбаченого цим Кодексом або нормами міжнародних угод України. Вважаю, що віднесення таких осіб (які набули іноземного громадянства, але громадянства України не припинили) до резидентів України відповідає положенням ст. 25 Конституції України та ст. 2 Закону України «Про громадянство України».

Оскільки нотаріус є особою, відповідальною за перевірку правильності сплати податку фізичною особою – іноземцем, то обов'язок визначення статусу резидента України у платника податку – іноземця покладається на нотаріуса, який посвідчує, серед усього іншого, договори купівлі-продажу майна.

Порядок оподаткування операцій з продажу об'єктів нерухомого майна регламентується статтею 172 Податкового кодексу України. Дохід, отриманий платником податку від продажу не частіше одного разу протягом звітного податкового року житлового будинку, квартири або їх частини, кімнати, садового (дачного) будинку (включаючи земельну ділянку, на якій розташовані такі об'єкти, а також господарсько-побутові споруди та будівлі, розташовані на такій земельній ділянці), а також земельної ділянки, що не перевищує норми безоплатної передачі, визначеної статтею 121 Земельного кодексу України залежно від її призначення, та за умови перебування такого майна у власності платника податку понад три роки, не оподатковується. Слід зазначити, що умова щодо перебування такого майна у власності платника податку понад три роки не розповсюджується на майно, отримане таким платником у спадщину [2].

Дохід, отриманий платником податку від продажу протягом звітного податкового року більш як одного з об'єктів нерухомості, зазначених вище, або від продажу об'єкта нерухомості, не переліченого вище, підлягає оподаткуванню за ставкою податку у розмірі 5 відсотків бази оподаткування.

Щодо визначення доходу від продажу об'єкта нерухомості, то такий визначається виходячи з ціни, зазначеної в договорі купівлі-продажу, але не нижче оціночної вартості такого об'єкта, розрахованої органом, уповноваженим здійснювати таку оцінку відповідно до закону, та зареєстрованої в єдиній базі даних звітів про оцінку.

Під час проведення операцій з продажу об'єктів нерухомості між фізичними особами нотаріус посвідчує відповідний договір за наявності оціночної вартості такого нерухомого майна та документа про сплату податку до бюджету стороною (сторонами) договору та щокварталу подає до контролюючого органу за місцем розташування державної нотаріальної контори або робочого місця приватного нотаріуса інформацію про такий договір, включаючи інформацію про його вартість та суму сплаченого податку [3].

Сума податку визначається та самостійно сплачується через банківські установи: а) особою, яка продає або обмінює з іншою фізичною особою нерухомість, – до нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу, міні; б) особою, у власності якої перебував об'єкт нерухомості, відчужений за рішенням суду про зміну власника та перехід права власності на таке майно. Фізична особа зобов'язана відобразити дохід від такого відчуження у річній податковій декларації [4].

Дохід від операцій з продажу об'єктів нерухомості, що здійснюються фізичними особами – нерезидентами, оподатковується згідно із цією статтею в порядку, встановленому для резидентів, за ставкою 18 відсотків бази оподаткування.

Крім того, п. 16¹ підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України тимчасово, до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України, встановлений військовий збір. Об'єктом оподаткування військовим збором є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід, до якого, зокрема, включається і

частина доходу від операцій з нерухомим майном. Платниками військового збору є, зокрема, фізичні особи-резиденти та фізичні особи-нерезиденти. Ставка збору становить 1,5 відсотка від об'єкта оподаткування.

За приписами п. 1.7. пункту 16¹ підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України звільняються від оподаткування збором доходи, що не включаються до загального оподатковуваного доходу фізичних осіб (не підлягають оподаткуванню, оподатковуються за нульовою ставкою). Таким чином, правила оподаткування, визначені ст. 172 Кодексу, дійсні і для оподаткування військовим збором. При цьому умова перебування проданої нерухомості у власності платника податку не розповсюджується на майно, отримане у спадщину.

На практиці громадянин України при продажі належної йому на праві власності квартири вартістю 500 000 гривень (за умови належності йому майна менше 3 років та у разі, якщо це майно не отримано ним у спадок) має сплатити 25000 гривень податку на доходи фізичних осіб та 7500 гривень військового збору. За статистичними даними Міністерства фінансів України середня заробітна плата в Запорізькій області становить 8945 гривень. Для фізичної особи-нерезидента, відповідно, ця цифра збільшиться майже в три рази. За таких умов, вважаю, що ця сума є зовеликою з огляду на середній розмір доходу пересічного громадянина та доцільно було б в передбаченому законодавством порядку знизити ставки податку на доходи фізичних осіб та військового збору.

Література

1. Податковий кодекс України від 02.10.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 25.09.2018).
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 25.09.2018).
3. Про затвердження форми Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку (форма № 1ДФ) та Порядку заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку: Наказ від 13.01.2015 р. № 4. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-15> (дата звернення: 25.09.2018).
4. Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи: Наказ від 02.10.2015 р. № 859. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-15> (дата звернення: 25.09.2018).

Порядок подання декларації про майновий стан, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру кандидатом на посаду державної служби

Блищук Е.С., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

З 1 січня 2017 року набула чинності низка законодавчих актів, які дозволяють допускати до конкурсу на державні посади лише тих, хто подав електронну декларацію, в якій мають бути внесені відомості про статки особи за попередній рік. Тому питання щодо порядку заповнення та подання декларації кандидатом на посаду державної служби на сьогоднішній день є досить актуальним і розглядається такими відомими вченими у галузі права, як: П.Т. Гега, І.І. Дьяков, В.П. Косарчук, М.П. Кучерявенко, Я.В. Литвиненко, Т. Рябченко, А. Стеблянюк та ін.

З метою добору осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки, проводиться конкурс на зайняття вакантної посади державної служби. В Законі України "Про державну службу" встановлений вичерпний перелік документів, які повинна подати до конкурсної комісії

особа, яка виявила бажання взяти участь у конкурсі. Згідно зазначеного переліку одним з документів, який особа повинна надати до конкурсної комісії є декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік.

Законодавством можуть передбачатися особливості щодо процедури відбору кандидатів на зайняття вакантних посад суб'єктів декларування. Наприклад, Закон України "Про державну службу" передбачає подання двох декларацій в процесі такого відбору: перша декларація подається особою, яка бажає взяти участь у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби, разом з іншими документами для участі в конкурсі; друга декларація подається зазначеною особою, якщо вона перемогла в конкурсі, перед її призначенням на посаду [1].

В обох випадках декларація подається за минулий рік. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому особа подала заяву на зайняття посади (участь у конкурсі), якщо інше не передбачено законодавством, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року. При цьому період, який охоплюється відповідними деклараціями, залежить від часу їх подання: наприклад, якщо документи для участі в конкурсі були подані у грудні 2016 року, то перша декларація повинна охоплювати попередній 2015 рік; при цьому, якщо рішення про перемогу в конкурсі було ухвалено вже в 2017 році (наприклад, у січні), то друга декларація повинна охоплювати попередній 2016 рік.

З 01 січня 2017 року усі кандидати на посади державної служби повинні подавати електронні декларації. Декларація складається з 18 розділів і подається шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань корупції декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством [2].

Тобто, суб'єкти декларування подають до Єдиного державного реєстру декларацій через мережу Інтернет з використанням програмних засобів Реєстру у власному персональному електронному кабінеті після реєстрації шляхом заповнення електронних форм відповідних документів на веб-сайті Реєстру відповідно до технічних вимог до форм.

Подання документа до Реєстру підтверджується шляхом надсилання повідомлення суб'єкту декларування на адресу його електронної пошти, вказану під час реєстрації в Реєстрі, та до персонального електронного кабінету суб'єкта декларування. Усі документи, які подав суб'єкт декларування, зберігаються в Реєстрі і автоматично оприлюднюються (за винятком конфіденційної інформації) у публічній частині Реєстру. Упродовж семи днів після подання декларації суб'єкт декларування має право подати виправлену декларацію. У разі створення виправленого документа первинний документ, до якого вносяться виправлення, не видаляється і зберігається в Реєстрі.

Національне агентство забезпечує відкритий цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій на офіційному веб-сайті Національного агентства, який надається шляхом можливості перегляду, копіювання та роздруковування інформації, а також у вигляді набору даних (електронного документа), організованого у форматі, що дозволяє його автоматизоване оброблення електронними засобами (машинозчитування) з метою повторного використання.

Зазначені у декларації відомості щодо реєстраційного номера облікової картки платника податків або серії та номера паспорта громадянина України, місця проживання, дати народження фізичних осіб, щодо яких зазначається інформація в декларації, місцезнаходження об'єктів, які наводяться в декларації (крім області, району, населеного пункту, де знаходиться об'єкт), є інформацією з обмеженим доступом та не підлягають відображенню у відкритому доступі.

Документи, які суб'єкт декларування подав до Реєстру, зберігаються у ньому упродовж всього часу виконання цією особою функцій держави або місцевого самоврядування, а також упродовж п'яти років після припинення виконання нею зазначених функцій, крім останньої поданої такою особою декларації, яка зберігається безстроково.

Отже, подання кандидатом на посаду в державному органі декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування особою є першою і обов'язковою умовою для участі у конкурсі на зайняття вакантної посади державної служби.

Література

1. Про Державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 2475. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 13.10.2018).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 2462. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 13.10.2018).
3. Про функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 10.06.2016 р. № 3. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-16> (дата звернення: 13.10.2018)

Впровадження електронного декларування (у контексті антикорупційної реформи в Україні)

Богдановський Д.Р., студент

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Однією із головних причин складного економічного становища в Україні є процвітання корупції. На думку українців, до найбільш корумпованих інституцій державної влади належать судді, державні службовці, правоохоронні органи, парламент, тобто саме ті інституції, які покликані боротися з корупцією та попереджати її виникнення. Про високий рівень корупції в нашій країні також свідчить індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), відповідно до якого Україна за результатом 2017 року зайняла 130-е місце серед 180 країн світу [1].

Але у свою чергу, слід наголосити на тому, що у 2014 році Україна зайняла 142-е місце серед 174 країн світу за даним індексом [1]. Відповідно результат 2017 року яскраво демонструє те, що на сьогодні розпочалася та ведеться активна боротьба з корупцією в нашій державі.

Так, саме у 2014 році розпочалася так звана «антикорупційна реформа», у результаті якої було прийнято пакет антикорупційних законів, що був розроблений за участі міжнародних неурядових організацій та громадськості. У результаті починаючи з 2014 року було повністю оновлено антикорупційне законодавство та прийнято наступні нормативно-правові акти у вказаній сфері, до яких зокрема належать:

- Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки, затверджена Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки»;
- Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції»;
- Закон України від 18 лютого 2016 року № 1019 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації»;
- Закон України від 10 листопада 2015 року № 3040 «Про Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»;
- Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII «Про Державне бюро розслідувань»;

- Закон України від 8 жовтня 2015 року № 731-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції»;
- Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу»;
- Закон України від 3 листопада 2015 року № 743-VIII «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань».

Повне оновлення антикорупційного законодавства, було зумовлено тим, що попередня влада намагалась реформувати окремі структури чи процеси, не намагаючись змінити та оновити загальну ситуацію, що панувала у суспільстві, та органах державної влади. Нажаль недовіра суспільства до усіх трьох гілок влади, у тому числі і до антикорупційних органів, була настільки високою, що без прийняття нового антикорупційного законодавства та утворення нових антикорупційних органів, ця реформа не мала би жодного успіху.

У зв'язку з чим відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» було утворено центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику – Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) [2].

Також слід наголосити на тому, що одним із головних здобутків антикорупційної реформи було запровадження електронного декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. В даному випадку декларування виступає як новітній інструмент боротьби з корупцією, що покликаний попереджувати корупційні діяння осіб, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та членів їх сім'ї. Використання декларування в якості інструменту боротьби з корупцією є досить розповсюдженою практикою у більшості розвинутих країн світу.

Загалом електронне декларування є досить новим для нашої країни явищем. Історично воно виникло зі звичайного паперового декларування майнового стану державних службовців. Таке декларування виникло ще в 1965 році у Сполучених Штатах Америки (далі – США) завдяки президенту Джонсону. Проте реальний відлік історії його розвитку починається з 1978 року. Ще однією країною, яка зробила перші схожі кроки у сфері протидії корупції, стала Великобританія. Розвиток декларування розпочинається з кінця 1970-х років. Міжнародні стандарти у сфері декларування беруть свій початок із 1990-х років у Північній Америці. У 2003 році вони стали невід'ємною частиною Конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) щодо боротьби з корупцією [3, 161].

Стосовно нашої держави, то перша хвиля електронного декларування була започаткована у 2016 році, в якому понад 100 тисяч високо посадовців задекларували свої статки. Другий етап провадження системи електронного декларування розпочався 1 січня 2017 року, майже 1 мільйон посадовців усіх рівнів внесли докладну інформацію про свої прибутки в цю систему. Відтепер усі державні службовці повинні щорічно декларувати свої доходи та активи у електронному реєстрі, що знаменує важливу віху на шляху до прозорості та доброчесності в країні [4].

Отже, основне завдання впровадження електронного декларування вбачається у забезпеченні прозорості у діяльності усіх інститутів державної влади, підвищення рівня довіри громадскості до діяльності органів державної влади та службовців.

Література

1. Corruption Perceptions Index. URL : <https://www.transparency.org/research/cpi>.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII Дата оновлення: 31.08.2018. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 14.10.2018).
3. Стеблянюк А.В., Резнік О.М. Електронне декларування як форма контролю за діяльністю працівників правоохоронних органів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2017. Вип.44. С. 160–164.
4. Великий крок вперед для українців: країна відзначає першу річницю електронного декларування. URL : <http://www.ua.undp.org>.

Світовий досвід застосування тримання під вартою

Бойко Є.Ю., студентка

Науковий керівник:

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Відповідно до Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи від 9 квітня 1965 року № 11 «Взяття під варту» і Рекомендації R 11 від 27 червня 1980 року «Про взяття під варту до суду» потрібно дотримуватися таких засад під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту: 1) цей запобіжний захід: – не повинен бути таким, що застосовується в обов’язковому порядку, судовий орган має приймати рішення з урахуванням всіх обставин справи; – повинен розглядатись як винятковий захід; – повинен застосовуватися чи продовжуватися лише у випадках суворої необхідності та не застосовуватися з метою покарання; 2) будь-яке рішення про взяття під варту повинно формулювати докладніше і точніше зміст обвинувачення, а також підстави на користь тримання під вартою; воно повинно бути негайно доведене до відома особи, взятої під варту; 3) особа, взята під варту, має бути поінформована про свої права і порядок їх реалізації.

Відповідно до загальних правил підозрюваний може бути взятий під варту лише після повідомлення про підозру та допиту як підозрюваного. Отже, фактичних підстав для арешту зазвичай більше, ніж підстав для підозри, оскільки до них додаються показання підозрюваного. Після отримання і перевірки цих показань слідчий може відмовитися від наміру взяти підозрюваного під варту.

Підозрюваного має право знати, на якій підставі його взяли під варту, тому його необхідно ознайомити з постановою про обрання цього запобіжного заходу.

Для порівняння зазначимо, що відповідно до розділу 9 ст. 1 Конституції США кожен громадянин, який піддався арешту, має право безперешкодно звернутися до суду з клопотанням про перевірку законності, обґрунтованості і правильності позбавлення його волі (затримання, арешту). Якщо суддя встановить, що арешт було проведено без достатніх підстав або з порушенням установлених законом правил, він зобов’язаний негайно звільнити громадянина. Проте особливість американського варіанта наказу habeas corpus і відповідно обсягу судового захисту особи від незаконних і необґрунтованих арештів полягає в тому, що клопотання про видання habeas corpus може бути заявлене на будь-якій стадії кримінального процесу. Теоретично навіть засуджений за допомогою цієї процедури може добитися закриття справи та звільнення від відбування покарання, якщо переконає суд у неправомірності або необґрунтованості свого арешту, через що суд повинен буде визнати і засудження особи незаконним. І хоча на практиці судами задовольняється незначна кількість клопотань, передбачена Конституцією США процедура habeas corpus є важливою гарантією відновлення справедливості та судового захисту особи.

Як найважливіша гарантія недоторканності особи і захисту її свободи, що зобов’язана своїм походженням судовій практиці англосаксонської системи загального права, процедура habeas corpus набула згодом широкого розповсюдження і закріплення майже в усіх країнах континентальної Європи. В Австрії, наприклад, вона була закріплена в спеціальному Законі про захист особистої свободи 1862 року, аз 1991 року діє в редакції Федерального конституційного закону про захист особистої свободи, прийнятого в 1987 році. Відповідно до ст. 6 цього Закону будь-який затриманий має право вимагати, щоб його доправили до слідчого, судді або в інший незалежний орган, який повинен вирішити, чи є законні підстави для подальшого тримання під вартою. Якщо таких немає, особа негайно повинна бути звільнена. Рішення має бути ухвалене впродовж одного тижня. Як гарантія суб’єктивного права особи на недоторканність ця норма отримала закріплення в конституціях і законодавстві Німеччини, Італії, Іспанії та інших країн. Відповідні норми містяться також у спеціальних законах про відшкодування державою матеріального і морального збитку за

незаконний арешт. Так, в Австрії 1972 року було прийнято Закон про відшкодування збитків у разі протиправного арешту.

Оскільки праву на судову перевірку законності арешту, втіленому в процедурі habeas corpus, надається величезне значення як вивірених і закріплених у практиці правосуддя нормі, це право отримало закріплення в багатьох Міжнародних пактах і регіональних конвенціях з прав людини. Так, у п. 4 ст. 5 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод зазначається, що кожному, хто позбавлений волі внаслідок арешту або тримання під вартою, належить право на розгляд його справи, у результаті чого суд в терміновому порядку виносить ухвалу щодо законності його затримання і розпоряджається про його звільнення, якщо затримання незаконне. І далі в п. 5 цієї статті передбачається, що кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Слідчому, прокурору, суду також не варто нехтувати тим, що громадянин має право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в разі незаконного арешту, а це право виникає в тому випадку, коли після розслідування злочину у справі винесено виправдувальний вирок, постанову про її закриття за відсутністю події або складу злочину, або не доведено участі обвинуваченого в його вчиненні.

Зазначимо, що при взятті під варту слідчому необхідно дотримуватися засад законності, тобто максимально забезпечити охорону прав і свобод людини, громадянина та суспільства від злочинних посягань (ст. 1 Кримінального кодексу України) засобами, визначеними лише кримінальним процесуальним законодавством; засад індивідуалізації, що обумовлює визначення та застосування заходів і засобів охорони особи та суспільства від злочинних посягань з урахуванням особистісних та інших індивідуальних якостей та рис особи, яка підозрюється у вчиненні цих посягань та притягається за це до кримінальної відповідальності; засад індивідуальної правової доцільності та гуманізації кримінального процесу.

Таким чином, усунення зазначених вище прогалин, урахування світового досвіду щодо захисту прав підозрюваного та обвинуваченого, на нашу думку, стане одним із очікуваних кроків демократичного розвитку кримінально-процесуального законодавства України.

Слід зазначити, що ізоляція людини від суспільства майже повністю виключає можливість її втечі, учинення нею нового злочину і перешкоджання пошукам істини в кримінальній справі. Разом із тим вкрай важливо, якою ціною досягається така мета. А ціна досить висока – позбавлення людини волі, що призводить до ряду інших суттєвих обмежень. Не можна порівнювати запобіжні заходи, зважаючи лише на міру запобігання небажаних поведінці обвинуваченого. Необхідно користуватися ширшим поняттям оптимальності запобіжних заходів, що справді передбачають потребу в обранні саме цього виду запобіжного заходу. Застава, інші запобіжні заходи не забезпечують стовідсоткового досягнення мети запобіжних заходів, проте зазначене зовсім не доводить, що інші запобіжні заходи є неоптимальними порівняно з взяттям під варту. Адже вони набагато менше пов'язані з обмеженням такої важливої соціальної цінності, як право особи на свободу та особисту недоторканність, і водночас забезпечують належну поведінку переважної більшості обвинувачених.

Література

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навчальний посібник. К.:Baite, 2014. 280 с.

5. Маклаков В.В. Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский союз, Соединенные Штаты Америки, Япония: учеб. пособие. 8-е изд., исправл. и доп. М.: Издательство БЕК. 2012. 640 с.

Особливості оподаткування адвокатської діяльності в Україні

Бойко Л.Л., слухач магістратури

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

В сучасний етап розвитку державності України оподаткування займає одне із головних місць. Адвокатська діяльність є однією із розвинених і затребуваних видів діяльності і насамперед варто зазначити яким чином оподатковується даний вид діяльності відповідно до чинного законодавства України.

Слід зазначити, що проблематику оподаткування адвокатської діяльності досліджували такі вчені: Р.Качановський, А.Пономаренко, В.Гвоздій, І.Кальницька, Н.Матвійчук та інші

Відповідно до п.1,ч.1,ст.1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені законодавством України [1]. Оскільки в результаті своєї діяльності адвокат отримує гонорар (форма винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту), то у відповідності до чинного законодавства він зобов'язаний сплачувати податки до державного бюджету України. Відповідно до податкового законодавства діяльність адвоката визначається як діяльність замозайнятої особи згідно з п.14.1.226 п.14.1 ст.14 ПКУ самозайнята особа – платник податку, який є фізичною особою-підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником у межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності [2].

Незалежна професійна діяльність – участь фізичної особи в науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб.

Взяття на облік фізичних осіб, які не є підприємцями та здійснюють незалежну професійну діяльність, умовою ведення якої згідно із законом є державна реєстрація такої діяльності у відповідному уповноваженому органі та отримання свідоцтва про реєстрацію чи іншого документа (дозволу, сертифіката тощо), що підтверджує право фізичної особи на ведення незалежної професійної діяльності здійснюється за місцем постійного проживання [3].

Адвокати, які провадять незалежну професійну діяльність, подають податкову декларацію за результатами звітного року у строки, передбачені для платників податку на доходи фізичних осіб.

Адвокатська діяльність може оподатковуватись за спрощеною системою оподаткування. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених п.297.1 ст.297 ПКУ, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених ПКУ, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності, п.291.3 ст.291 ПКУ визначено, що юридична особа може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, встановленим главою 1 розділу XIV ПКУ, та реєструється платником єдиного податку в порядку, визначеному ПКУ [2].

Згідно з абзацом першим п.298.1.4, п.298.1 ст.298 ПКУ суб'єкт господарювання, який є платником інших податків і зборів відповідно до норм Кодексу, може прийняти рішення про перехід на спрощену систему оподаткування шляхом подання заяви до контролюючого органу не пізніше ніж за 15 календарних днів до початку наступного календарного кварталу. Такий суб'єкт господарювання може здійснити перехід на спрощену систему оподаткування один раз протягом календарного року [2].

Перехід на спрощену систему оподаткування суб'єкта господарювання, зазначеного в абзаці першому п.298.1.4, п.298.1 ст.298 ПКУ, може бути здійснено за умови, якщо протягом календарного року, що передує періоду переходу на спрощену систему оподаткування, суб'єктом господарювання дотримано вимоги, встановлені п.291.4 ст.291 ПКУ.

Здійснення адвокатської діяльності в організаційно-правовій формі адвокатського бюро або адвокатського об'єднання обумовлює можливість вибору спрощеної системи оподаткування зі сплатою єдиного податку за умови відповідності вимогам, встановленим главою 1 розділу XIV ПКУ.

Отже, враховуючи все вищевикладене можна зробити такий висновок, що адвокатська діяльність оподатковується відповідно до закону на загальних підставах і також може обрати спрощену систему оподаткування своєї діяльності.

Література

1. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Качановський Р.Є. Оподаткування адвокатської діяльності. Юридична дискусія. Юр-Вак № 5 2018 р. URL: https://protocol.ua/ua/opodatkovannya_advokatskoi_diyalnosti_chi_mogliviy_ediniy_podatok/.

Контроль громадянського суспільства за діяльністю судової влади: інформаційно-правове забезпечення

Бойко Ю.Ю., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький Національний Університет

В Україні відбувається процес загальної інформатизації суспільства, збільшення чисельності інформації та швидкість її передачі, актуалізують дослідження інформаційного забезпечення. Питання інформаційно-правового забезпечення інститутів громадянського суспільства у контролі за діяльністю судової влади стало предметом дослідження у працях: С. Алфьорова, С. Вітвіцького, Г. Палія та ін.

Згідно зі ст. 34 Конституції України, інформаційна діяльність має бути здійснена з дотриманням громадянами права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб. Обмеження цих прав передбачено п.3 ст. 34 Конституції України: законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1].

Під інформаційно-правовим забезпеченням інститутів громадянського суспільства у контролі за діяльністю судової влади, слід розуміти комплекс заходів пошуку, збирання, зберігання, розповсюдження інформації, призначеної для задоволення інформаційних потреб суб'єктів, що реалізують право громадського контролю за діяльністю органів судової влади з

використанням сучасних інформаційних технологій та технічних засобів. В Україні до інститутів громадянського суспільства відносяться: громадські організації, благодійні організації, професійні спілки, об'єднання професійних спілок, творчі спілки, асоціації організації роботодавців, недержавні засоби масової інформації, інші невідповідальницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства України [2].

Розвиток інформаційного суспільства залежить від подолання вирішення таких проблем як:

- ефективність прийняття рішень органами судової влади;
- контроль за виконанням судових рішень;
- подолання корупції;
- підвищення довіри до держави;
- якість судових послуг [3].

Правовою основою інформаційного забезпечення громадянського контролю за діяльністю органів судової влади є: Конституція України (ст. ст. 34, 50); Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII; Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI; Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР та інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які деталізують положення базового законодавства у цій сфері. Також досить важливим для інститутів громадянського суспільства є дотримання і міжнародно-правових актів, серед яких: Загальна декларація з прав людини від 10 грудня 1948 р., Конвенція про захист прав і свобод людини від 4 листопада 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р., Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25 червня 1998 р. та ін.

Особливе значення у здійсненні громадянського контролю за діяльністю органів судової влади має право на доступ до публічної інформації. Це право закріплено Конвенцією «Про захист прав людини і основоположних свобод» Згідно зі ст. 10 цієї Конвенції: кожен має право на свободу вираження поглядів. Дане право регулює свободу дотримання своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію без втручання органів державної влади [4].

Значний вплив на розвиток інститутів громадянського суспільства у здійсненні контролю за діяльністю органів судової влади відіграють: можливість доступу до інформації про діяльність органів судової влади, отримання необхідних даних та обмін інформацією. Проблемам інформаційно-правового забезпечення інститутів громадянського суспільства у контролі за діяльністю судової влади присвятили увагу такі науковці: С. Алфьоров та С. Вітвіцький. Серед проблем вони виокремили відсутність владних повноважень у громадянського суспільства, недостатня ефективність роботи засобів масової інформації, адже ЗМІ мають велике значення у забезпеченні громадянського контролю та недосконалість національного законодавства у сфері громадянського контролю [5].

Виходячи з вищенаведеного, розвиток інституту громадянського суспільства необхідний, але існує недосконалість в законодавстві та необхідність в підвищенні ефективності отримання і розповсюдження достовірної інформації, що впливає на здійснення інформаційної діяльності інститутом громадянського суспільства. На законодавчому рівні досить важливим є закріплення напрямів і форм надання інформації інститутам громадянського суспільства про діяльність суб'єктів владних повноважень. Розвиток інформаційного суспільства, підвищення рівня законності та прозорість діяльності органів судової влади, перетворює кожного громадянина на повноцінного суб'єкта громадського контролю.

Література

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 1996. 96 с. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 7.10.2018).

2. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.11.2010 р. № 996 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п> (дата звернення: 7.10.2018).
3. Латинін М. Стратегічні пріоритети розбудови інформаційного суспільства в Україні. К: Публічне управління: теорія та практика, 2011. 191 с.
4. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 11.09.1997 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 7.10.2018).
5. Алфьоров С. Громадський контроль в умовах формування громадянського суспільства. К: Бюлетень Міністерства юстиції України, 2014. 108 с.

Спеціально-юридичні засоби техніки творення нормативно-правового договору

Желонкин С.С., слухач магістратури

Науковий керівник:

Єрмоленко Д.О., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Техніка творення нормативно-правового договору – це складне поняття, окремі елементи якого (правила, засоби, прийоми та процедури) є самостійним об'єктом інших, неюридичних наук.

Вимоги до техніки творення нормативно-правового договору доцільно поділяти на змістовні та формальні, а також в окрему групу слід виділити вимоги застосування спеціальних засобів юридичної техніки. Ці вимоги різняться залежно від виду специфічних засобів юридичної техніки. Перелік спеціально-юридичних засобів є широким. Вітчизняні науковці до таких засобів відносять: правові презумпції, правові аксіоми, правові застереження, правові фікції, правові символи, правові примітки та правові класифікації.

Є.В. Максимова поділяє спеціально-юридичні засоби на дві групи: засоби конструювання норми права та засоби оформлення тексту закону. До перших відносяться: юридична термінологія, дефініції, юридичні конструкції, правові презумпції, правові фікції, правові аксіоми, правові символи, правові преюдиції, а до числа другої групи автор зараховує примітки, додатки та посилання [1, с. 40].

Дещо різниться перелік спеціальних юридико-технічних засобів, запропонований Б.В. Чигидиним. Він виділяє юридичні конструкції, правові презумпції, правові фікції, правові посилання, правові застереження та примітки [2, с. 21]. Охарактеризуємо стисло окремі з цих засобів.

Суттєвою ознакою правової презумпції є ймовірнісний (гіпотетичний) характер юридичних фактів, на які вона вказує. Причому сторони нормативно-правового договору можуть допустити використання у ньому як спростовних, так і неспростовних презумпцій.

До числа специфічних юридичних засобів деякі вчені відносять правові аксіоми. На думку Л.А. Луць, правова аксіома – це очевидні положення, що не потребують доведення [3, с. 192]. Прикладом правової аксіоми є положення про те, що не може бути суддею у справі особа, яка виступає стороною цього спору. Основною рисою правової аксіоми є те, що вона, на відміну від правової презумпції, не є припущенням про наявність або відсутність певних юридичних фактів, а формується на основі певної довготривалої соціальної практики та констатує деякі безспірні юридичні факти, що не можуть бути спростовані на відповідному рівні розвитку суспільства (до слова, відмінність правової аксіоми від неспростовної презумпції, на наш погляд, полягає в тому, що остання не може бути спростована внаслідок формально обов'язкових юридичних обмежень, встановлених у законодавстві; натомість, правова аксіома не є неспростовним припущенням, а є загальновизнаним на рівні конкретних суспільств або їх груп твердженням, що не підлягає спростуванню внаслідок наявності суспільного консенсусу щодо його безспірності).

Правова фікція виступає ще одним специфічним засобом юридичної техніки. Вона застосовується з метою моделювання певної умовної реальності. Говорячи про застосування

правової фікції як засобу юридичної техніки творення нормативно-правових договорів, слід брати до уваги, що істинність правових фікцій може бути підтверджена (встановлена) правозастосовною (зокрема, судовою) практикою.

Такий засіб юридичної техніки як правове застереження активно використовується у міжнародній договірній правотворчості. Правове застереження у науковій літературі розглядається як умова, що частково змінює зміст чи обсяг норми права, є формою узгодження інтересів суб'єктів правотворчості, створює новий правовий режим і породжує специфічні юридичні наслідки [3, с. 192]. Часто правові застереження супроводжуються словами «як правило», «за винятком», «у такому випадку», «незалежно від», «крім випадків». Однак, для правових застережень у нормативно-правовому договорі можуть відводитися й окремі структурні його частини. Особливості застосування деяких правових застережень будуть детальніше охарактеризовані при розгляді юридичної техніки творення міжнародних нормативно-правових договорів.

Юридичні конструкції складають окрему групу спеціально-юридичних засобів. С.С. Алексєєв розглядав юридичну конструкцію як специфічний засіб юридичної техніки, що забезпечує єдність права із його зовнішньою формою, його внутрішню структурну організацію [4, с. 275]. Завдяки використанню юридичних конструкцій текст нормативно-правового договору набуває формалізованого змісту.

Ще одним особливим видом спеціально-юридичних засобів юридичної техніки виступає юридична термінологія. У текстах джерел права за визначенням Є.В. Максимової використовуються три види термінів:

- загальноприйняті, тобто такі, що вживаються у побутовій мові та їх зміст зрозумілий невизначеному колу осіб (наприклад, «праця», «життя», «відпочинок»);
- спеціально-технічні – ті, які вживають у певній науковій сфері, зокрема, в медицині, економіці тощо (наприклад, «депозит», «промислова продукція»);
- спеціально-юридичні, тобто такі, які позначають певне правове поняття (наприклад, «застава», «судовий процес») [1, с. 40–41].

Використання юридичної термінології при конструюванні норми права передбачає дотримання відповідних вимог. Так, Л.В. Савченко пропонує віднести до таких вимог [5, с. 28]:

- єдність юридичної термінології, тобто один і той самий юридичний термін повинен вживатись в одному і тому ж значенні в одному джерелі права;
- загальноновживаність (терміни, що використовуються, не мають бути наслідком новаторства правотворця);
- стабільність, що означає стійкість використання термінів та стійкість їх змісту;
- доступність (незважаючи на складність юридичної термінології, слова та вирази джерела права повинні в цілому формувати правильне уявлення адресата про юридичну норму).

В основному вимоги до спеціально-юридичних засобів техніки творення нормативно-правових договорів співпадають з вимогами до техніки творення нормативно-правових актів. Як було зазначено раніше, юридична техніка творення нормативно-правових договорів передбачає відповідну процедуру. Така процедура не достатньо юридично регламентована (за винятком міжнародних нормативно-правових договорів і колективних договорів та угод).

Література

1. Максимова Е.В. Юридическая техника как средство повышения эффективности нормативных правовых актов федеральных органов исполнительной власти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Уфа, 2009. 202 с.
2. Чигидин Б.В. Юридическая техника российского законодательства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2002. 193 с.
3. Луць Л.А. Загальна теорія держави і права : навчально-методологічний посібник (за кредитно-модульною системою). К. : Атіка, 2008. 412 с.
4. Алексєєв С.С. Общая теория права : в 2-х т. М. : Юр. лит., 1982. Т. 2. 360 с.

5. Савченко Л.В. Юридическая техника в правотворчестве субъектов Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2004. 180 с.

Загальне поняття компетенції підрозділів внутрішньої безпеки МВС України

*Замура Д.О., слухач магістратури
Науковий керівник:*

*Мельковський О.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується наявністю явища деструктивного характеру – високий рівень злочинності, що представляє небезпеку для держави в цілому. Це негативне явище обумовлене кризою в економіці та політичній сфері і ставить під загрозу безпеку життєдіяльності суспільства.

Важливу роль у створенні умов розвитку безпечного середовища життєдіяльності, як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої безпеки, як чинника стримування подальшого поширення російської агресії відіграє Міністерство внутрішніх справ України [1].

Звісно, що така складна ситуація потребує реалізації чіткої стратегії протидії злочинності. Але цей процес уповільнюється в наслідок того, що представники правоохоронних органів, користуючись владою наданою їм державою, допускають порушення закону, які негативно відображаються на можливості громадян реалізувати свої права.

Тому, ми вважаємо, що назріла необхідність докорінного, комплексного реформування системи органів внутрішніх справ України. І певні шляхи в цьому напрямку робляться – триває судова реформа, створено нові правоохоронні органи (наприклад, Національне антикорупційне бюро, Державне бюро розслідувань); реформовані традиційні підрозділи та служби Національної поліції (патрульна служба, ДАІ, УБОЗ, транспортна міліція, спецпідрозділи).

Значним фактором успішності реформування є створення ефективного механізму, який має забезпечувати належну поведінку працівників правоохоронних органів, в тому числі Національної поліції. Саме з цією метою створено і функціонує підрозділ, який має вказану компетенцію.

Підрозділи внутрішньої безпеки в Міністерстві внутрішніх справ України були створені на початку 90-х років. Підставою для цього кроку стало те, що на превеликий жаль, є випадки коли в органи внутрішніх справ приймають на службу випадкових, нечистих на руку осіб, що своєю поведінкою ганьблять високе звання працівника поліції, зловживають службовим становищем, скоюють злочини. Саме тому, за ініціативою Міністерства внутрішніх справ України, 4 липня 1992 року рішенням Кабінету Міністрів у структурі кримінальної міліції МВС України було створено Управління внутрішньої безпеки (наказ МВС України від 31.07.1992 №452). Згідно цього наказу Служба внутрішньої безпеки МВС України безпосередньо була підпорядкована Міністру внутрішніх справ України [2].

Сьогодні відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Про утворення територіального органу Національної поліції» від 28 жовтня 2015 року було створено Департамент внутрішньої безпеки як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції.

Основним завданням підрозділів Департаменту внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ України є виявлення, попередження, припинення правопорушень серед особового складу ОВС, встановлення причетних до них осіб й оперативно-розшукове супроводження кримінальних проваджень у рамках сприяння органам досудового слідства, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Внутрішня безпека займається як розслідуванням злочинів, які вчиняються працівниками правоохоронних органів, так і справ, які дискредитують поліцейських.

У 2017 році за матеріалами Департаменту внутрішньої безпеки було розпочато 1 904 кримінальних провадження, за якими оголошено 354 підозри працівникам поліції. Про це повідомляє прес-служба МВС із посиланням на заявив очільника ДВБ Євгена Ковалю.

За його словами, в рамках захисту працівників поліції, фігурантам оголошено 264 підозри [3].

Але, перш ніж докладно вивчати елементи компетенції підрозділів внутрішньої безпеки, слід дослідити поняття та сутність компетенції, як правового феномену.

Окремі питання компетенції правоохоронних органів досліджувалися у роботах учених Ю.П. Аленіна, О.М. Бандурки, О.В. Бауліна, Ю.М. Грошевого, В.Г. Гончаренка, А.Я. Дубинського, І.В. Єни, В.С. Зеленецького, З.З. Зинатулліна, О.В. Капліної, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренка, О.В. Мельковського, О.Р. Михайленка, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, М.С. Салахова, О.А. Солдатенко, С.М. Стахівського, В.М. Тертишникатошю.

Поняття «компетенція» походить від латинської «competentia» та перекладається, як домагаюся, відповідаю, взаємно прагну, та означає коло повноважень якоїсь установи чи особи, або коло питань, в яких ця особа володіє знаннями чи досвідом [4, с. 191].

У тлумачному словнику Ожегова С.І. під компетенцією розуміється коло повноважень будь-якої установи чи особи [5, с. 545].

Поняття «компетенція» досить давно закріпилось в юридичній літературі, та на сучасному етапі застосовується у законодавстві України. Однак, у науковій літературі відсутнє чітке визначення поняття «компетенція», яке б включало всі його особливості та елементи. Законодавство також не додає розуміння цього поняття.

В більшості випадків під компетенцією розуміють коло проблем, які повинні вирішувати державні органи у своїй специфічній сфері. Для вирішення цих проблем та реалізації своїх функцій, орган наділяється повноваженнями.

На жаль відсутність чіткого визначення поняття компетенція викликає складності ускладнює розуміння і застосування законодавства на практиці.

На основі аналізу досліджень, які присвячені компетенції різних органів, ми можемо запропонувати таке визначення компетенції підрозділів внутрішньої безпеки МВС України – це встановлений обсяг державної діяльності покладений на підрозділи, який реалізується під час виконання своїх напрямків діяльності.

Л.М. Лобойко, до числа структурних елементів кримінальної процесуальної компетенції включав:

1) кримінальну процесуальну функцію

2) предмет відання;

3) владні повноваження та зроблено висновок про нерозривний зв'язок між трьома зазначеними елементами кримінальної процесуальної компетенції прокурора у досудовому провадженні [6, 191].

Таким чином, саме на сучасному етапі реформування правоохоронних органів і органів Національної поліції питання визначення та функціонального призначення підрозділів внутрішньої безпеки набуває особливої актуальності, оскільки зазнає суттєвих змін у визначенні завдань, функцій, повноважень.

Література

1. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm (Дата звернення: 28.10.2018).
2. Служба внутрішньої безпеки МВС України її функції та завдання. URL: <http://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/sluzhba-vnutrishnoji-bezpeki-mvs-ukrajini-jiji-funksiji-ta-zavdannya>.
3. У МВС назвали кількість працівників поліції, що стали фігурантами кримінальних справ у 2017 році. URL: <http://tyzhden.ua/News/208512>.
4. Краткий словарь иностранных слов. Москва: Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1952. 488 с.
5. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. Москва: Наука, 1996. 354 с.

6. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальна компетенція: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. 188 с.

Правова та наукова обґрунтованість як принципи нормотворчої діяльності органів внутрішніх справ

Зубрик Д.В., слухач магістратури

Науковий керівник:

Єрмоленко Д.О., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Розбудова державності України, звернення суспільства до основ справедливості та гуманізму, спрямування на демократичний розвиток виокремлює наповнення та використання основних, демократичних за змістом, принципів нормотворчої діяльності ОВС відповідно до виконання завдань щодо гарантування внутрішньої безпеки держави.

В загальному розумінні, принципи – це керівні ідеї, вихідні положення, провідні істини, до якими керується людина в житті, в різних сферах діяльності. Отже, під положеннями нормотворчої діяльності ОВС слід розуміти керівні ідеї, вихідні положення, що є першоджерелами функціонування цих органів у даній галузі. Втілені у форму правових норм, принципи являють собою загальні положення, з допомогою яких здійснюється діяльність ОВС. У цій якості принципи мають значення правових вимог, обов'язкових до виконання і дотримання. Без визначення головних положень нормотворчої діяльності ОВС не можна отримати будь-якого позитивного результату у сфері гарантування безпеки держави, суспільства і громадян.

Щодо принципів діяльності ОВС, – вони закріплені в Конституції та інших законодавчих актах України, які містять сформовані досвідом основоположні, першоджерела, на яких ґрунтується діяльність цих органів щодо організації внутрішньої безпеки держави, суспільства і громадянина. Визначаючи принципи нормотворчої діяльності ОВС у цій сфері, доцільно спиратися на законодавство не лише нашої країни, а й інших держав. Зрозуміло, що кожна країна самостійно визначається з цих питань, але все ж таки у практиці багатьох сучасних держав організація та діяльність органів поліції щодо гарантування внутрішньої безпеки країни базується на одних і тих самих принципах.

Важливою умовою ефективної діяльності ОВС є принцип правової обґрунтованості нормотворчих ініціатив ОВС України. В його основі лежить вимога адекватного відображення у нормативно-правових актах правової природи суспільних відносин у сфері гарантування внутрішньої безпеки держави і суспільства. Обґрунтованість цього принципу стосується фактичної основи застосування адміністративно-правової норми. Це значить, що нормотворчі ініціативи ОВС повинні готуватись на основі правдивої інформації про необхідність підготовки того чи іншого нормативно-правового акту. Сумнівна чи неперевірена інформація не може бути покладена в основу розробки таких актів і не повинна братися до уваги.

Принцип правової обґрунтованості нормотворчих ініціатив ОВС вимагає проводити аналіз підготовлених нових нормативних актів і виявляти прогалини в них й намічати шляхи їх усунення та вдосконалення запропонованих юридичних норм. Для вирішення питань, які пов'язані з обґрунтованістю ініціатив нормотворчої дії, Указом Президента України від 9 лютого 1999 р. «Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади» було передбачено, що КМУ має запроваджувати механізм єдиної системи планування, організації, мотивації та контролю за нормотворчою дією виконавчих органів влади і, зокрема, ОВС.

Відповідно до даного принципу Міністерство юстиції України має можливість відмовити ОВС України у реєстрації правового акта, якщо він:

- суперечить Конституції України;
- виходить за рамки компетенції органу, що його прийняв;

- обмежує свободи та права людини, передбачені законодавством;
- не відповідає повноваженням, які надаються органу, що видав акт;
- не погоджений із зацікавленими відомствами та міністерствами, якщо таке погодження згідно з чинним законодавством є обов'язковим.

Відповідно, гарантування даних вимог буде сприяти зниженню кількості незаконних законодавчих актів ОВС та удосконаленню підготовки проектів актів.

Отже, як справедливо зазначає Н.В. Лазнюк, нормативно-правові принципи які забезпечують правову обґрунтованість нормотворчих ініціатив ОВС, вимагають строго закріпити формальну процедуру розроблення та видання законодавчих актів та прописати наслідки щодо їх порушень [1, с.161-162]. Важливо перевіряти весь відомчий нормативно-правовий матеріал не тільки щодо відповідності чинному законодавству, а й щодо внутрішньої узгодженості норм, які б відповідали всім правилам здійснення основних функцій ОВС.

Необхідно також запровадити нормативно-правові акти щодо питань, згідно з якими регулювання ще не здійснене, насамперед це стосується питань діяльності підрозділів ОВС, які створюються, або здійснюють свої функції на нижчому рівні, ніж це необхідно.

Ініціативна нормотворчість ОВС повинна сприяти утворенню законодавчої бази для реалізації завдань, які стоять перед цими органами у сфері гарантування внутрішньої безпеки країни. На думку М.Ф. Криштановича, напрямом для покращення принципів нормативно-правового гарантування діяльності ОВС у цій сфері є надання їм сучасної соціальної ролі, яка має відповідати правилам демократичної та правової держави [2, с.268].

Суттєве значення для виконання завдань внутрішньої безпеки держави і суспільства має принцип науковості, наукової обґрунтованості діяльності ОВС. Сутність цього принципу полягає в тому, щоб увесь інструментарій легітимізації гарантування безпеки органами внутрішніх справ базувався на теперішніх здобутках науки і практики, використанні наукової системної методології, теоріях, міжнародному досвіді щодо реалізації правоохоронних питань у цій сфері.

Науковість в управлінській, виконавчій діяльності ОВС, підкреслює В.Л. Ортинський, полягає у використанні наукових методів збору, аналізу та синтезу інформації щодо стану гарантування внутрішньої безпеки держави, суспільства і громадян [3]. Це передбачає: вияв актуальних питань, прогнозування їх щодо подальшого розвитку, розроблення оптимальних різновидів для вирішення даних проблем, вибір найефективніших шляхів і способів реалізації програм, системний, комплексний підхід до вирішення визначених проблем.

Принцип науковості й наукової обґрунтованості в діяльності ОВС полягає в тому, що під час розроблення стратегії і тактики боротьби зі злочинністю слід враховувати об'єктивні закономірності та фактичний стан справи, тобто реальні можливості, які забезпечують досягнення максимально можливих результатів. Зокрема, у розпорядженні КМУ «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року» від 30 листопада 2011 р. безпосередньо наголошувалося, що запровадження принципів нормативно-правового гарантування діяльності ОВС щодо протидії злочинності в Україні є обов'язковою враховуючи результати вітчизняних наукових досліджень та досвіду міжнародних країн щодо запобігання різним видам злочинності.

Очевидно, що виконання такого складного та багатоаспектного державного завдання, яке забезпечує охорону громадського порядку та боротьбу з правовими порушеннями в Україні, неможливе без комплексного підходу щодо вдосконалення загальної системи взаємодії у даній галузі суспільного життя. Цей підхід означає, що робота з удосконалення управління захистом громадського порядку, попередження злочинності має базуватися не лише на внесенні окремих пропозицій, а й на планомірній та цілеспрямованій організації на теоретичній основі найкращого формування і діяльності в масштабах усієї країни та органів державної влади і, зокрема, ОВС.

Принцип науковості і наукової обґрунтованості діяльності ОВС свідчить, що для покращення ефективної дієвості структурних підрозділів внутрішніх справ у сфері

виконання завдань внутрішньої безпеки держави необхідно систематично здійснювати науковий аналіз, підсумовувати взаємодію підрозділів ОВС і на цій основі розробляти відповідні практичні рекомендації.

Література

1. Лазнюк Н.В. Регулятивні особливості нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України. *Вісн. нац. ун-ту внутрішніх справ*. 2001. № 14. С. 158-162.
2. Криштанович М.Ф. Державне регулювання нормативно-правових засад діяльності ОВС у сфері забезпечення національної безпеки України. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр.* 2014. Вип.1 (45). С. 262-269.
3. Ортинський В.Л. Національній безпеці України – належне наукове підґрунтя. *Психологічні аспекти національної безпеки* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(Львів, 22–23 березня 2007 року). Львів, 2007. С.9-10.

Захист прав людини – пріоритетне завдання судової реформи в Україні

Іваненко Н.Г., студент

Науковий керівник:

Пелех І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Протягом останніх років наша країна перебуває на шляху реформування органів державної влади. Оскільки судова гілка влади покликана забезпечувати захист прав людини і громадянина, розробка та впровадження судової реформи у 2016 році – один із головних кроків, за допомогою якого суди в Україні повинні забезпечувати захист прав людини.

До початку реформування судової влади, рівень довіри громадян України стосовно справедливості та неупередженості діяльності суддів був мізерним, українці перестали сприймати суди у нашій державі, як орган, покликаний забезпечувати захист прав і свобод людини.

Відповідно до даних Європейського соціального дослідження 2013 р. рівень довіри до судової системи в Україні за 5-бальною шкалою складав 2,1 бали. Загальний рівень довіри до суду в 2013 р. в Україні, за даними Програми сталого розвитку ООН, оприлюдненими у 2016 р., складав не більше 16 %, що становив один із найнижчих показників у світі. Національні опитування надають судовій гілці влади ще нижчий кредит довіри, що склав у цифрових значеннях 10 % у 2016 р. [1].

Про рівень недовіри громадян стосовно справедливості та неупередженості діяльності суддів свідчить також статистика звернень громадян нашої держави до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Хоча цей суд не належить до судової системи України, українці сприймають цей суд як виключну інстанцію, яка зможе захистити їх права.

Так, за даними видання «Українська правда», у 2016 р. наша країна опинилася на другому місці після Італії за кількістю поданих заяв і скарг. Протягом 2016 р. Євросуд виніс 70 рішень, в яких Україна визнається винною у порушенні принаймні однієї зі статей конвенції, що не є найвищим показником (щодо Росії винесено 222 таких рішення, щодо Туреччини – 77, Румунії – 71). В частині з цих рішень об'єднані справи кількох заявників. Натомість, у значно більшій кількості випадків Україна визнала свою вину і виплатила запитувану заявником суму у відповідності до механізму односторонньої декларації. За рік таким чином вирішено 482 скарги, що є вкрай високим показником.

Також Україна активно використовувала механізм дружнього вирішення суперечки, в рамках якого Київ узгоджує із заявником іншу суму компенсації, а заявник – знімає претензії до держави. Цей механізм також застосовується лише у випадках, коли держава знає, що порушила конвенцію і точно програє справу, однак юридично – не визнає порушення. Виплати від України за скаргами, поданими раніше до ЄСПЛ, у 2016 році мають отримати більше 1000 українських заявників[1].

Дійсно, саме судова реформа покликана виконати ряд завдань, які принципово важливі для формування європейського і світового майбутнього України. Мова йде про створення суду, який, за словами вченого-конституціоналіста М. Савчина, повинен відповідати критеріям незалежності, безсторонності та поважання гідності і прав людини. Адже тільки такий суд зможе:

- а) утвердити верховенство права в державному і суспільному житті;
- б) забезпечити проведення реформ — економічних, політичних, соціальних;
- в) подолати корупцію тощо [2].

Загалом правові наслідки судової реформи мають важливе значення для:

- а) розвитку відповідного законодавства;
- б) захисту гідності та прав людини;
- в) оновлення судово-правової доктрини;
- г) вдосконалення правозастосовної практики [2].

Отже, судова реформа передбачає, що захист прав людини в Україні можливий виключно при існуванні незалежного та справедливого суду, що здатний підвищити рівень довіри громадськості до судової влади. Оскільки при здійсненні правосуддя вагоме значення належить людському чиннику, правосуддя повинно здійснюватись виключно професійними та неупередженими суддями, головним завданням яких повинен бути захист прав людини.

Література

1. Проблеми забезпечення права на справедливий суд. URL : <https://helsinki.org.ua>.
2. Реформа-2016: правові наслідки конституціоналізації та деконституціоналізації. URL : <https://sud.ua>.

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики протидії законній господарській діяльності

Калашник О.О., студент

Науковий керівник:

Ларкін М.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Особа злочинця є центральним елементом криміналістичної характеристики протидії законній господарській діяльності. Це пов'язано з тим, що дослідження даного елементу надає змогу висунути слідчі версії та обирати тактичні прийоми проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування.

На сьогодні не існує єдиного визначення поняття «особа злочинця», одні вчені розуміють під цим поняттям сукупність соціально значущих якостей особистості людини, що впливає в сукупності із зовнішніми умовами (ситуацією) на злочинну поведінку [1]. На думку інших, особа злочинця – це поняття, що виражає сутність особи, яка вчинила злочин, а до системи ознак особи злочинця включають дані демографічного характеру, деякі моральні властивості і психологічні особливості [2, 278–279].

Так, проаналізувавши вище наведені визначення «особи злочинця», можна зробити висновок, що особі злочинця притаманні певні ознаки, властивості та показники, які у свою чергу поділяються на певні групи.

До першої групи належать соціально – демографічні ознаки, а саме стать, вік, освіта, сімейний стан, рід занять, соціальний стан та інші. Так, за статистичними даними вік осіб, що вчиняють протидію законній господарській діяльності понад 30 років, у більшості випадків вони мають вищу економічну або юридичну освіту. Обумовлено це тим, що ці особи вже мають певний стаж роботи (понад 5 років), активно просуваються по кар'єрним сходинкам та займають відповідальні посади.

До таких зокрема належать посади, що пов'язані з розпорядженням або управлінням майном, керівництвом діяльністю учасників корпоративних відносин (мають вплив на

організацію і планування роботи, здійснення операцій, висновки контрактів від імені організації, встановлення порядку реалізації майна, облік і контроль за витратою матеріальних цінностей, підбір і розстановку кадрів, їх звільнення, дачу вказівок і контроль за їх виконання), тобто виконують організаційно-розпорядчі функції і адміністративно-господарські обов'язки в межах цієї юридичної особи (члени ради директорів, директори, керівники, голови управлінь керівників організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів, начальники планово-виробничих, фінансових служб) [3].

До другої групи належать психологічні ознаки особи злочинця, що у свою чергу включають в себе інтелектуальні, емоційні та вольові риси. Так, більшість осіб, що скоїли протидію законній господарській діяльності, характеризуються досить високим рівнем загальноосвітніх знань, вони мають широкий світогляд, цим особам притаманна наявність комунікативних та організаційних якостей, вони добре орієнтуються у законних та незаконних шляхах ведення господарської діяльності. До емоційних рис можна віднести стриманість та обдуманість своїх вчинків наперед, в той же час ці особи схильні ризикувати та йти у ва-банк, якщо вони розуміють, що отримана вигода виправдає всі ризики. Ці люди досить егоїстичні, вони намагаються створити образ кар'єриста, що працює виключно на благо організації в якій працює, приховуючи виключно свої меркантильні інтереси задовольнити які можна незаконними методами. Що ж стосується вольових якостей, слід зазначити, що цим особам притаманна цілеспрямованість, рішучість, вони досить швидко адаптуються до будь-яких змін та ситуацій.

Стосовно осіб, що скоїли протидію законній господарській діяльності більшість пояснювали свої дії бажанням одержати особисту матеріальну вигоду. Даний злочин вчиняється як одноособово так і групою осіб. Більшість осіб раніше не мали судимості і були притягнуті до кримінальної відповідальності вперше.

Якщо розглядати злочинні групи, то вони, як правило, мають такі підрозділи (звісно, ці «підрозділи» не формалізовані, вони існують суто функціонально):

«Центр» – осередок прийняття стратегічних рішень та забезпечення найбільш серйозної владної підтримки, що координує діяльність інших підрозділів та контактує із замовниками (якщо сам не є замовником).

Юридичний підрозділ – розробляє та втілює юридичний сценарій загарбання згідно з прийнятими стратегічними рішеннями.

Силовий підрозділ – забезпечує безпосереднє заволодіння об'єктом. До цього підрозділу належать колишні працівники МВС, інституціолізовані як підконтрольна охоронна фірма.

Інформаційний підрозділ – забезпечує бажане висвітлення поглинання та негативне сприйняття суспільством керівництва та акціонерів товариства – об'єкта нападу – через публікацію низки замовлених матеріалів у місцевих та центральних ЗМІ [3].

Проаналізувавши усі вище наведені ознаки, слід зазначити, що до осіб, які скоїли даний злочин належать досить інтелектуально розвинуті особи, які займають керівні посади, активно просуваються по кар'єрних сходинках, розташовуючи та викликаючи до себе довіру з боку керівництва. Вони націлені виключно на задоволення своїх корисливих мотивів шляхом використання незаконних дій та рішень. Відповідно аналіз особи злочинця як елементу криміналістичної характеристики протидії законній господарській діяльності має вагоме значення при розслідуванні даного злочину та подальшої їх профілактики.

Література

1. Сміян Л.С., Нікітін Ю.В. Кримінологія: підручник. Київ: Національна академія управління, 2010. 496 с.
2. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. Криміналістика: підручник. Харків: Право, 2011. 464 с.
3. Батюк О.В., Благута Р.І., Гумін О.М. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посіб. Львів, 2011. 323 с.

Особливості правового регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення

Канакі А.В., слухач магістратури

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

За даними громадської організації «Ла-Страда Україна» тільки за 2017 рік в Національну поліцію України надійшло близько 150 тис. заяв про домашнє насильство, що становить не більше 10% від загальної кількості постраждалих. Щороку в Україні від домашнього насильства гине близько 600 дівчат, а кожен день поліція фіксує 348 фактів домашнього насильства, причому в 80% випадків жертвами стають саме жінки [2].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), насильство над жінками – світова проблема. Третина опитаних заявили, що вони піддавалися насильству з боку їх чоловіків. Найвищий показник аналітики зафіксували в країнах Південно-Східної Азії (37,7%). Однак і в ЄС 23% опитаних жінок говорять про те ж. Мова йде не просто про жорстоке поводження – статистика ВООЗ свідчить: 38% вбивств жінок в світі – справа рук їх партнерів. Серед європейських і північно-американських держав Україна за рівнем гендерного насильства знаходиться в другій – більш позитивній частини списку [6], що актуалізує подальші дослідження проблеми домашнього насильства.

Тому, перш за все, зупинимось на аналізі поняття «насильство» як філософсько-правового та окреслимо специфіку його закріплення в чинному вітчизняному законодавстві.

У філософсько-правовій науці, такими науковцями як: І.Н. Сорокотягин, І.Н. Мосечкін, В.Є. Круковський, поняття «насильство» розглядається як застосування тим чи іншим класом (соціальною групою) різних, аж до озброєного впливу, форм примусу щодо інших класів (соціальних груп) з метою придбання або збереження економічного і політичного панування, завоювання тих чи інших прав або привілеїв [4, с. 218].

У кримінально-правовій науці розглядають насильство як фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу, що порушує право громадян на особисту недоторканність (у фізичному і духовному сенсі) [1, с. 112].

Аналіз різноманітних існуючих підходів до поняття насильства дозволяє визначити найбільш істотні його ознаки: 1) насильство здійснюється проти або поза волею потерпілого; 2) насильство пов'язане з фізичним та/або психічним впливом на потерпілого; 3) застосування насильства може заподіяти шкоду потерпілому; 4) насильство може бути як засобом досягнення мети, так і метою [3].

Спираючись на Сімейний кодекс України ст. 3 – сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік, у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Права члена сім'ї має одинока особа. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [9].

Слід зазначити, що домашнє насильство – одна зі складових насилля і тому починаючи від 15.11.2001 р., № 2789-III діяв Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», який передбачав заходи та повноваження органів державної влади у запобіганні та реагуванні на факти застосування фізичної сили в родинах [8].

Проте, цей нормативно-правовий акт не був позбавлений ряду недоліків, найважливішим з яких було те, що домашнє насильство зводилось тільки до фізичного насилля, що суттєво обмежувало підхід до даного явища. Тому, в Україні набув чинності

новий закон, в якому запропоновано новий підхід (із використанням європейських стандартів) до боротьби з цим негативним явищем у суспільстві.

Закон України від 07.01.2018 р., № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому удосконалено дефініцію «домашнє насильство», до якого відноситься: будь-яка дія фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, а також погрози вчинення таких діянь. Постраждалими визнаються особи, незалежно від того, чи проживають вони спільно зі своїми кривдниками, чи ні (наречені, подружжя, колишнє подружжя, мати, батько, діти, їх батьки, брати, сестри, нерідні батьки, опікуни, піклувальники, їхні діти, прийомні діти, діти-вихованці, інші родичі до двоюрідного ступеню зв'язку, особи, які спільно проживали або проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі, їх діти та батьки) та особи, які проживають разом (будь-які інші родичі, люди, які пов'язані спільним побутом, мають спільні права та обов'язки). Постраждалою дитиною визнається не лише та, яка зазнала домашнього насильства, а й свідок (очевидець) такого насильства. Акцентуємо увагу на позитивних аспектах зазначеного нормативно-правового акту: цей закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [7].

Реалізація зазначеного нормативно-правового акту дозволить імплементувати міжнародні стандарти протидії насильству, забезпечити комплексний підхід до запобігання будь-яких його форм, його профілактику, розширює коло осіб, які підпадають під дію чинного законодавства, вводить додаткові заходи, спрямовані на створення заходів і захисних механізмів боротьби з усіма формами насильства, передбачає вдосконалення роботи служб підтримки постраждалих від насильства, в тому числі державних телефонних "гарячих ліній", і збору упорядкованих за категоріями відповідних статистичних даних. З 11 січня 2019 року наберуть чинності зміни, які передбачає інший прийнятий Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами» [5].

Отже, дослідивши проблему домашнього насильства слід сказати, що у новому законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству» є недоліки, серед яких: напрям роботи з жертвами домашнього насильства та кривдниками. Тому, пропонуємо доповнити зазначений нормативно-правовий акт дефініцією щодо обов'язкового проходження психологічного курсу реабілітації кривдників, що у подальшому дозволить мінімізувати випадки домашнього насильства.

Література

1. Базаров Р. В. Кримінально-правова характеристика насильства. Проблеми забезпечення особистої безпеки громадян: навч. посіб. Москва : Академія МВС, 1995. 112 с.
2. Все, що потрібно знати сьогодні: домашнє насильство в Україні, скільки в країні жертв і що загрожує кривдникам. URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/domashnee-nasilie-v-ukraine-kto-stanovitsya-zhertvami-i-chto-grozit-obidchikam-1099013.html> (дата звернення: 05.10.2018).
3. Ігнатов О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину : поняття та сутність. *Форум права*, 2010. № 3. С. 144–151. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10iomptc.pdf> (дата звернення: 05.10.2018).
4. Іллєчов Л. М. Філософський енциклопедичний словник. навч. посіб. Москва : Радянська енциклопедія, 1983. 218 с.
5. Інститут релігійної свободи: вступили в силу закони проти домашнього насильства. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1873%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=ru (дата звернення: 05.10.2018).

6. Інформаційне агентство Уніан: щорічно в Україні від домашнього насильства гинуть 600 жінок. URL: <https://www.unian.net/society/2233769-ejegovno-v-ukraine-ot-domashnego-nasiliya-pogibayut-600-jenschin-infografika.html> (дата звернення: 05.10.2018).

7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 05.10.2018).

8. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14> (дата звернення: 05.10.2018).

9. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст.3.

Медіація, як спосіб вирішення публічно-правових спорів: вітчизняний та міжнародно-правовий аспекти

Касьянова Ю.І., студентка

Науковий керівник

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

Запорізький національний університет

Медіація здобула сьогодні широкого розповсюдження у світі як альтернативний спосіб вирішення публічно-правових спорів. Загальна суть медіації полягає в залученні до вирішення спору третьої незалежної особи, яка допомагає сторонам налагодити конструктивний діалог, визначити справжні цілі та інтереси, розв'язати конфлікт і вже на цій основі знайти взаємоприйнятне рішення.

Впровадження в Україні інституту медіації є одним із заходів децентралізації судової влади, який надає громадянам можливість з урахуванням позитивного досвіду розвинених демократичних країн і вимог Європейського Союзу, обирати не судові засоби для вирішення їх конфліктів із збереження судової влади як основного механізму вирішення спорів між суб'єктами права.

Наукові дослідження в цій сфері здійснюються Ю. Розман, Г. Гончаровою, Н. Бондаренко-Зелінською, О. Кармазою, М. Лазаренко, С. Кузьменко, Н. Мазаракі, Ю. Притикою, Н. Турман, М. Мамич та іншими вітчизняними науковцями.

На теперішньому етапі розвитку людства існують різні методи або підходи до вирішення спорів, які умовно можна розділити на дві групи: традиційні, тобто вирішення спорів з позиції права шляхом застосування законодавчих приписів та норм у спеціально створених судах та нетрадиційні – так звані «альтернативні» способи розв'язання конфліктів – вирішення спорів із позиції інтересів шляхом пошуку компромісних рішень та досягнення згоди між конфліктуючими сторонами завдяки зусиллям третьої, незалежної сторони [1, с. 247].

На сьогоднішній день довіра до судів зменшилась, це пов'язано з істотними недоліками у системі правосуддя, а саме: значні судові витрати, які починаються зі сплати судового збору, і в кращому випадку, закінчуються витратами на юриста чи адвоката; завантаженість судової системи з постійними переносами судових розглядів; недосконала дія принципів змагальності, рівності сторін, справедливості [2, с. 92].

В усьому світі існує практика застосування способів альтернативного вирішення правових конфліктів, які використовуються не тільки як альтернатива офіційному правосуддю, а й як складовий елемент судового провадження [3, с. 182]. На відміну від судового розгляду, який є суворо врегульованим, формалізованим та зосередженим на суті позову, медіація дає змогу гнучкого підходу до вирішення спору, врахування всіх аспектів спірної ситуації, незалежно від їх юридичного чи правового значення.

У 2014 році Україна підписала Угоду про Асоціацію з Європейським Союзом. Згідно зі статтю 1 Угоди Україна і ЄС мають посилювати співпрацю у сфері правосуддя, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і

основоположних свобод. Країни Європейського Союзу погодилися, що забезпечення верховенства права та кращого доступу до правосуддя повинно включати доступ як до судових, так у позасудових методів врегулювання спорів. Європейська Рада на своєму засіданні в Тампері 15.10.1999 р. закликала держави – члени до запровадження альтернативних позасудових процедур, серед яких медіація є основним методом.

Актуальним питанням для України залишається нормативне врегулювання інституту медіації.

Законодавче закріплення інституту медіації можливе шляхом прийняття спеціального закону про медіацію або шляхом детальнішої регламентації в процесуальних кодексах процедури примирення сторін.

У багатьох країнах з'явилося законодавство, що регулює процедуру медіації. Закони про медіацію прийняті в таких країнах як США, Австрія, Велика Британія, Німеччина, Франція, Росія, Болгарія, Румунія тощо. У загальному галузевому законодавстві медіація врегульована у Польщі, Італії та Словенії.

Аналіз іноземного законодавства у сфері медіації свідчить про те, що, наприклад, у країнах Європи закони про медіацію було прийнято наприкінці XX – XXI ст. Зокрема, в Румунії прийнято Закон «Про медіацію та організацію професії медіатора», у Литві – Закон «Про медіацію в цивільних спорах», у Німеччині – Закон «Про підтримку медіації у та інших форм позасудового врегулювання конфліктів», у Болгарії, Білорусі та Казахстані – Закони про медіацію [4, с. 24].

Важливим кроком до запровадження медіації в Україні є прийняття Верховною Радою України проекту закону України «Про медіацію».

Прийнятий за основу проект Закону України про медіацію визначає поняття медіації, сторін медіаційної процедури, принципи медіації, порядок проведення процедури медіації, статус медіатора. Проект Закону України про медіацію широко визначає сферу застосування медіації.

Відповідно до статті 3 проекту медіація може застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у кримінальних провадженнях та справах щодо адміністративних правопорушень [5].

Як зазначають деякі дослідники, набрання чинності та введення в дію Закону України «Про медіацію» сприятиме підвищенню довіри громадян до медіації. Нормативне закріплення сфери застосування цієї процедури в Україні, статусу медіатора, засад проведення процедури медіації дасть можливість становлення та розвитку національної практики застосування інституту медіації.

Таким чином, процес розвитку і становлення медіації є необхідною та невід'ємною складовою процесу гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу, і це питання потребує належної уваги юридичної спільноти [4, с. 28].

Література

1. Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць. Одеса: Фенікс, 2013. № 49. 247 с.
2. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. 2016. С. 92-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_1_11. (дата звернення 29.10.2018).
3. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейський досвід для України. Київ: 2011. 182 с.
4. Кармаз О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 24–28.
5. Про медіацію : проект Закону України від 17 грудня 2015 р. № 3665. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463 (дата звернення: 29.10.2018).

Види відомих нормативних актів за зовнішньою формою акту

Клочкова К.О., слухач магістратури

Науковий керівник:

Єрмоленко Д.О., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день в українській юридичній науці в цілому поки що не сформовано єдиних підходів щодо класифікації підзаконних нормативно правових актів, що значною мірою є наслідком складності, багатогранності відповідного масиву джерел права, нещодавнього оновлення системи державного управління внаслідок змін у принципах формування та функціонування апарату органів держави.

Тому питання про класифікаційну характеристику відомих нормативно-правових актів для вітчизняного правознавства є не менш складним та важливим питанням, а отже має не аби яке науково-практичне значення. З науково-теоретичної точки зору існування усталеної характеристики таких актів сприятиме всебічному розумінню їхньої сутності, уточненню ролі та місця відомих актів в системі підзаконних нормативно-правових актів, вдосконаленню теоретичних концептів щодо завдань, функцій та компетенції центральних органів виконавчої влади.

Слід зазначити, що в літературі, як правило, відомчі нормативні акти виокремлюються за зовнішньою формою акту. При цьому, кажучи про цей критерій, більшістю вчених поділяється усталені точки зору про такі види актів як: наказ, положення, інструкція, правила, статут, настанова. Так, використовуючи такий критерій І.А. Красюк розрізняє:

- Накази – розпорядчі документи оперативного характеру, якими, як правило, затверджуються або скасовуються інші підзаконні нормативно-правові акти або продовжується строк їхньої дії.

- Інструкції – встановлюють порядок застосування чинного законодавства або порядок здійснення будь-якої діяльності.

- Положення, статuti, що закріплюють правове становище, структуру, функції й компетенцію певної державної організації, установи, підприємства [1].

Л.М. Горбунова також виокремлює:

- Статут, положення – це звід правових норм, який визначає організацію та правовий статус окремих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій загальнодержавного підпорядкування, їх службовців та інших осіб у певних сферах економічної, соціальної, культурної та іншої діяльності.

- Правила – це нормативний акт, що конкретизує норми права більш загального характеру, для того щоб упорядкувати, типізувати дії суб'єктів правовідносин в окремих галузях державного управління. Вони мають зазвичай процедурний характер. В якості прикладу можна навести Наказ Національного агентства з питань державної служби «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» від 05.08.2016 № 158, яким було затверджено загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, що є узагальненням стандартів етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх посадових обов'язків [2].

- Інструкцію – це нормативний документ, яким визначається порядок застосування закону чи іншого нормативно правового акта більшої юридичної сили і створюється механізм їх реалізації [3, с. 81].

- Наказ – це нормативно правовий акт функціонально галузевого характеру, який видається одноосібно керівником центрального органу виконавчої влади у межах повноважень цього органу влади. Із цього визначення можна виділити наступні ознаки наказу:

- 1) містить приписи загальнообов'язкового характеру;
- 2) видається міністром або головою іншого центрального органу виконавчої влади;
- 3) являє собою акт, який приймається в порядку єдиначальності.

Саме слово «наказ» говорить про те, що його приписи є обов'язковими до виконання [3, с. 83].

М.О. Босенко вказує про те, що наказ це обов'язковий для виконання правовий акт уповноважених владних суб'єктів, виданий у особливому порядку за спеціальною процедурою відповідно до правил юридичної техніки; може виражатись у письмовій, усній чи конклюдентній формі з метою вирішення нормативно визначених завдань та функцій органів державної влади. Таким чином уявляється можливим виділити найбільш суттєві ознаки наказу:

а) наказ – це правовий акт, тобто такий, що керується Конституцією України та спирається на чинне законодавство України; положення, зазначені у тексті наказу не повинні суперечити нормам Конституції України а також іншим офіційним актам, наприклад, Законам України;

б) наказ – це владний, обов'язковий для виконання підлеглими акт, тобто не допускається будь-яких протиріч під час виконання наказу адресатом;

в) видається уповноваженими суб'єктами органів державної влади;

г) виражається в письмовій формі;

д) приймається з метою вирішення нормативно-визначених завдань та функцій органів державної влади України;

і) наказ повинен підготовлюватись та видаватись згідно визначених правил юридичної техніки;

ї) під час виконання, наказ може забезпечуватись переконанням, державним примусом;

ж) накази можуть прийматись одноособово або колегіально спеціально-уповноваженими органами державної влади; загалом, для видання наказів характерна виключна одноособовість, але у випадку видання сумісного акту, тобто коли у процесі прийняття наказу беруть участь декілька органів (наприклад, МВС України та Служба Безпеки України) такий наказ видається колегіально [4, с. 32-33].

В юридичній літературі також виокремлюються такі властивості наказів як: а) вони є актами галузевої, спеціальної компетенції; б) завжди приймаються на основі та на виконання законів, відповідно до актів Глави держави та Уряду; в) відрізняються конкретністю своїх норм, їх адресатами виступає чітко визначене коло осіб, організацій; г) ці акти можуть містити як правові норми, так і заходи індивідуального (разового) характеру, а також відображати інформацію про акти вищестоящих органів державної влади [3, с. 83].

Міністри та голови інших центральних органів виконавчої влади можуть видавати також і розпорядження. Однак у такій формі завжди вирішуються тільки персоніфіковані (ненормативні) питання діяльності органу, як то: призначення чи звільнення начальників окремих відділів, управлінь, надання обов'язкових вказівок підлеглим тощо. Накази також можуть бути індивідуальними, але цей їх різновид не можна відносити до підзаконних нормативно правових актів і називати джерелами права [3, с. 84].

Література

1. Красюк І.А. Конкретизація права в забезпеченні ієрархії нормативно-правових актів. URL : <http://www.apdp.in.ua/v70/19.pdf>
2. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 р. № 158 *Офіційний вісник України*. 2016. № 74. Ст. 2493.
3. Горбунова Л.М. Принцип законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади : монографія. К.: Юрінком Інтер, 2008. 240 с.

4. Босенко М.О. Поняття та ознаки наказу як різновиду правового акту в органах внутрішніх справ України. *Юридичний вісник*. 2011. № 3(20). С. 31-33.

Особливості електронного декларування доходів співробітників Національної поліції: зарубіжний досвід та перспективи його впровадження в Україні

Козлов М.О., студент

Науковий керівник

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності. За будь – яких підходів та оцінок однозначно одне – корупція є проблемою, розв’язання якої для багатьох країн є надзвичайно важливою справою. Корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, із аномалії поступово перетворюються у норму поведінки. Не обійшла корупція і Національну поліцію України.

Одним з найбільш ефективних методів профілактики корупції в правоохоронних органах є посилення заходів фінансового контролю осіб, уповноважених на виконання державних та інших, прирівняних до них функцій. Декларація про доходи та майно посадових осіб – це щорічна декларація, яка подається державними службовцями та іншими публічними посадовими особами в рамках законодавства діючого законодавства, де працівники Національної поліції не стали виключенням.

Введення декларацій про доходи та майно державних посадових осіб закріплено в Конвенції Організації Об’єднаних Націй проти корупції, найбільш змістовному міжнародному акті, спрямованому на запобігання та боротьбу з корупцією, як у світовому, так і національному масштабі, та в ряді документів Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку й інших міжнародних інститутів. Так, у ч. 5 ст. 8 Конвенції ООН проти корупції передбачено, що «кожна Держава-учасниця прагне, у належних випадках і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, запроваджувати заходи й системи, які зобов’язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, серед іншого, про поза службову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв’язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб». Починаючи з 2004 р., Конвенцію ратифікували мало не всі держави світу (Україна ратифікувала цей міжнародний акт Законом України «Про ратифікацію Конвенції ООН проти корупції» від 18 жовтня 2006 р.). Деякі з країн, як-от Росія, ухилилися від імплементації положень Конвенції щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, але такий підхід у цілому є винятком із загального правила.

Головне завдання декларацій полягає в підвищенні прозорості та довіри громадян до співробітників Національної поліції за допомогою оприлюднення інформації про активи поліцейських, щоб продемонструвати, що їм нема чого приховувати. Також однією з найважливіших цілей є моніторинг змін матеріального добробуту поліцейських, з тим щоб запобігти зловживанням з їхнього боку, захистити їх від несправедливих звинувачень і встановити повний масштаб неправомірного збагачення та іншої незаконної діяльності завдяки наданню додаткових відомостей [1].

Незважаючи на те що паперові форми подачі декларацій зберігаються в багатьох системах, все більше країн вимагають від державних посадових осіб заповнювати декларації саме в електронному вигляді. Серед переваг електронного декларування слід виділити можливість застосування автоматизованих систем обробки інформації. Публічне розкриття змісту декларацій може здійснюватися в різних формах, але найчастіше через Інтернет.

Проект Національного агентства запобігання корупції має на меті спростити подання публічними службовцями їх декларацій майнового стану, доступ до них та їх перевірку. Для цього система електронного декларування передбачає виконання таких задач:

- спрощення введення даних суб'єктом декларування;
- забезпечення захищеного протоколу аутентифікації для входу в систему електронного декларування;
- запобігання помилкам з боку суб'єкта декларування під час введення даних;
- виконання перехресної перевірки інформації з використанням баз даних інших державних органів;
- надання доступу до системи електронного декларування іншим державним базам даних;
- забезпечення захищеного зберігання введених даних;
- надання відкритого онлайн-доступу та засобів пошуку по відкритих даних, що містяться в деклараціях, і можливості їх завантаження;
- створення відкритого API для розробників для забезпечення захищеного доступу до відкритих даних із декларацій майнового стану та їх завантаження в різних форматах;
- оптимізація процедур обробки декларацій майнового стану персоналом НАЗК і створення ефективного бізнес-процесу перевірки декларацій[2].

Подібна практика існує в ряді країн Західної Європи – Німеччині, Сполученому Королівстві, у Скандинавських країнах тощо. Так, наприклад, у Польщі працівник поліції, щороку заповнює так звані «декларації власності», в яких оприлюднює відомості про свої доходи та майно.

Функції контролю та перевірки декларацій покладені на Національне агентство з питань запобігання корупції. Відповідно до Закону «Про запобігання корупції», агентство перевіряє своєчасність подання декларації, правильність і повноту її заповнення і здійснює логічний і арифметичний контроль. Крім того, воно проводить повну перевірку декларацій, яка передбачає встановлення достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірку наявності конфлікту інтересів і ознак незаконного збагачення, і може здійснюватися в період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності.

Особливо хотілося б зупинитися на наявності в Національного агентства з питань запобігання корупції можливості моніторингу способу життя суб'єктів декларування, що робиться на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також зі ЗМІ та інших відкритих джерел інформації, що містить відомості про невідповідність рівня життя таких суб'єктів задекларованим ними майну і доходам. Якщо такий факт встановлено, суб'єкт має право подати протягом 10 днів письмове пояснення за цим фактом.

Слід зазначити, що стосовно порушень, пов'язаних з відображенням в декларації завідомо недостовірних відомостей щодо майна чи іншого об'єкта декларування, законодавець встановлює як адміністративну, так і кримінальну відповідальність. Однак її застосування залежить від «ступеня тяжкості» порушення.

Підводячи підсумок слід зазначити, що електронне декларування стало значним кроком в боротьбі з корупцією в органах Національної поліції України.

Література

1. Методи профілактики корупції. URL:http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2051:vprovadzhennya-elektronnoho-deklaruvannya-dokhodiv-derzhposadovtsiv&catid=8&Itemid=350
2. Проект Національного агентства запобігання корупції. URL:<https://public.nazk.gov.ua/>

**Електронне декларування як форма контролю за діяльністю осіб,
уповноважених на виконання функцій місцевого самоврядування в Україні:
базові питання правозастосування**

Мельничук Н.В., слухач магістратури

Науковий керівник:

*Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор
Запорізький національний університет*

Приведення національного законодавства у відповідність до визнаних європейських стандартів сприяє його гармонізації з нормами міжнародного права, уніфікації та реалізації на внутрішньодержавному рівні. Водночас, за оцінками провідних вітчизняних і зарубіжних експертів, навіть за наявності помітних позитивних зрушень Україна все ще залишається державою з досить високими корупційними ризиками [1, с. 6-7]. 1 січня 2018 року було розпочато новий етап подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за 2017 рік, що і призвело до актуалізації питань, пов'язаних із деякими ключовими моментами у зазначеному процесі. Електронне декларування являє собою оприлюднення інформації про свої доходи, майно, цінні папери, активи, інші корпоративні права, фінансові зобов'язання, видатки, правочини тощо, його правове регулювання здійснюється Законом України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції», який визначає правові й організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [2]. Суб'єкти декларування зобов'язані кожного року до 1 квітня подавати декларацію за попередній рік за формою, що визначається Національним агентством з питань запобігання корупції, шляхом заповнення такої декларації на офіційному веб-сайті вказаного органу. Особи, які припиняють або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, повинні подати декларацію особи, уповноваженої на виконання вищевказаних функцій, за період, не охоплений раніше поданими деклараціями, або зобов'язані наступного року після припинення діяльності подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання таких самих функцій за минулий рік, відповідно. І хоча Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) регулярно оприлюднює з цього приводу роз'яснення та навчальні відео, питань у потенційних суб'єктів декларування не зменшується. Тому зупинимось на найбільш актуальних питаннях щодо подання е-деклараций особами, уповноваженими на виконання функцій місцевого самоврядування, на які неодноразово звертали увагу у дослідженнях, присвячених антикорупційному фінансовому контролю вчені-юристи (роботи Д. Стародубова, М. Кучерявенка, Ю. Федчишина, Д. Ковриженка, О.Резніка та ін.)

Одним з ключових пояснювальних документів щодо специфіки декларування доходів та видатків осіб, уповноважених на виконання функцій місцевого самоврядування є Рішення НАЗК від 11.08.16 р. № 3 «Про затвердження Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового характеру» зі змінами та доповненнями (далі – Роз'яснення НАЗК) [3].

Згідно зі ст. 3, ч. 1 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» серед осіб, які відносяться до місцевого самоврядування, щорічну декларацію мають подати: депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови, посадові особи місцевого самоврядування, посадові особи окремих унітарних юридичних осіб комунальної форми власності або юридичних осіб змішаної форми власності, де місцева рада є одним із учасників товариства чи організації та володіє більше, ніж 50 % часток (акцій). Враховуючи зазначене, акцентуємо увагу на деяких принципових питаннях. Так, по-перше, щодо останньої категорії суб'єктів декларування слід враховувати перелік комунальних юридичних осіб (закладів, установ, організацій), посадові особи яких звільнені від обов'язку подавати е-декларации (абз. 1 ч. 5 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції»), оскільки їх основна діяльність знаходиться у

сферах: соціального обслуговування населення, соціальної та професійної реабілітації інвалідів і дітей-інвалідів, соціального захисту ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, охорони здоров'я (крім керівників закладів охорони здоров'я центрального, обласного, районного, міського (міст обласного значення) рівня), освіти (крім керівників вищих навчальних закладів та їх заступників), науки (усіх рівнів, засновником яких може бути ОМС), культури, мистецтв, відновлення та збереження національної пам'яті, фізичної культури, спорту; національно-патріотичного виховання. Отже, якщо основна діяльність комунальної особи, засновником якої є певна місцева рада, полягає у іншій сфері, то її посадовим особам треба подавати щорічну е-декларацію.

По-друге, слід зупинитися на особливостях подання е-декларації особою, яка припинила виконувати спеціальні функції, оскільки до п. 2 Роз'яснень НАЗК у 2016 році було внесено суттєві зміни. У випадках, коли суб'єкт декларування звільняється або іншим чином припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, до подання ним щорічної декларації за попередній рік (наприклад, 2 лютого 2018 року), НАЗК рекомендує подавати щорічну декларацію за попередній рік (у нашому випадку – 2017 рік) та окрему декларацію з 1 січня 2018 року до 02 лютого 2018 року включно. Тобто період, який не був охоплений раніше поданими деклараціями. НАЗК обґрунтовує зазначене тим, що за різний звітний період застосовуються різні розміри прожиткового мінімуму. Слід зауважити, що окреслене є рекомендацією НАЗК. Закон дозволяє подати одну декларацію за увесь період, який має бути охоплений декларантом У абз. 2 п. 2 Порядку перевірки факту подання суб'єктами декларування декларацій відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та повідомлення Національного агентства з питань запобігання корупції про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій, затвердженому рішенням НАЗК від 06.09.2016 р. № 19 (далі – Порядок № 19) днем припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, названо день видачі трудової книжки суб'єкту декларування, що не є коректним стосовно депутатів місцевих рад, оскільки датою припинення функцій держави або місцевого самоврядування буде день припинення повноважень депутата відповідної ради, який визначається залежно від конкретних обставин справи у відповідності до спеціальних законів.

По-третє, зауважимо на процедурі виправлення помилок у вже поданій декларації. Протягом семи календарних днів з моменту відправлення заповненої та підписаної е-декларації на сайт НАЗК, суб'єкт декларування може вносити виправлення самостійно (ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції»). Однак, якщо суб'єкт декларування виявляє помилки після закінчення строку самостійного виправлення, слід звернутися із відповідними листами до НАЗК, деталізовано описуючи зміст помилки та суть необхідних виправлень як через електронний кабінет, так і продублювати відповідне звернення у паперовому варіанті, цінним листом з описом вкладення.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що Україна зробила важливий крок у сфері боротьби з корупцією, в тому числі й у сфері місцевого самоврядування, використовуючи позитивний досвід європейських країн. Система електронного декларування є інструментом, який здатний підвищити ефективність і керованість нашої держави, оскільки завдяки його реалізації українське суспільство матиме дієвий контроль за діяльністю посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Література

1. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.(Київ, 9 груд. 2016 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 476 с.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>.
3. Про затвердження Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового характеру: Рішення НАЗК від 11.08.16 р. № 3. URL: https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2018/rozyasnennya_02.02.2018.pdf

Захисник у кримінальному процесі: поняття, правові підстави його участі

Міхлевська А.І., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні, гарантується та закріплене у ст. 59 Конституції України [1]. Таке конституційне право на професійну правову допомогу у жодному разі не може бути обмеженим. Захисником у кримінальному процесі є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, користуючись процесуальними правами особи, яку він захищає.

Організаційними, процесуальними проблемами захисту адвокатом прав підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, були предметом дослідження таких вчених, як: Т.В. Варфоломєєва, В.В. Бубир, О.П. Брунь, В.П. Корж, Ю.П. Гармаєв, С.Я. Фурса, Я.П. Зейкан, Т.В. Корчева, П.М. Маланчук, Н.М. Обрізан, В.О. Попелюшко, А.М. Тітов, О.О. Чепурний, О.Г. Шнягін, Ю.П. Янович та інші.

Одним з найважливіших питань є розгляд правової діяльності адвоката в кримінальному процесі.

Відповідно до Конституції України кожна особа має право на професійну правову допомогу, вільним у виборі захисника, а також на безоплатну правову допомогу передбачену законом. Право на юридичну допомогу гарантується державою, яка спрямована на реалізацію через систему правоохоронних органів відповідно до міжнародно-правових вимог, зокрема відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.

Правова допомога найчастіше виражається у вигляді консультацій та роз'яснень з юридичних питань, усних і письмових довідок щодо законодавства; складанні заяв, скарг та інших документів правового характеру, посвідченні копій відповідних документів, здійсненні представництва в суді, інших державних органах перед громадянами та юридичними особами, правовому забезпеченні підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності громадян, виконанні обов'язків відповідно до кримінально-процесуального та цивільно-процесуального законодавства тощо [2].

У відповідності до ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ст. 45 КПК України визначено, що – одним із видів адвокатської діяльності є забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [2]. Тому доцільно звернутися до аналізу доктринальних підходів до визначення поняття «захист», так Т.В. Варфоломєєва виділяє таке поняття захист – систематична творчо-інтелектуальна кримінально-процесуальна діяльність, яка зумовлена наявністю звинувачення, що ґрунтуються на законі та здійснюється суб'єктами захисту щодо відстоювання власних прав та свобод під час кримінального провадження та шляхом повної реалізації своїх законних прав та повноважень, сприяє встановленню певних обставин, які унеможливають або спростовують обвинувачення [6, с. 104]. При цьому дослідження В.О. Попелюшко, охарактеризовує захист, як окрему процесуальну функцію, як регламентований законом напрямок діяльності суб'єктів захисту, які наділені правом використовувати усі наділені законом засоби та способи для виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного (обвинуваченого), пом'якшувальних обставин або таких, що взагалі виключають його відповідальність [5, с. 103]. Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала

присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Захисником не може бути адвокатом особа, яка:

- 1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі;
- 2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;
- 3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;
- 4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення [2].

Адвокат в своїй професійній діяльності може здійснювати захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), також має право представляти інтереси потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні, надавати правову допомогу свідкові у кримінальному процесі [7, с. 96-98].

Адвокат зобов'язаний неухильно дотримуватися вимог законодавства, використовувати виключно передбачені законом засоби захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб і не може використовувати свої повноваження на шкоду особі в інтересах якої діє, та відмовитись від прийнятого на себе захисту підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, розголошувати будь-яку інформацію та документи, які стали відомі адвокату.

До кримінального провадження згідно із законом може залучити слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд – постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представнику.

Таким чином діяльність адвоката відіграє важливу в захисті та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні та є одним із конституційним гарантом, і полягає в вільному виборі захисника та отримання професійної правової допомоги, та в передбаченому законом випадках безоплатну допомогу, згідно із Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Також, як зазначено в ст. 45ч. КПК України, що захисником в кримінальному процесі може бути виключно адвокат.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 *Відомості Верховної Ради України*. 2016. Ст 55, 59.
2. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України: від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. Ст. 6.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України* 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, 2018. Ст. 45. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про безоплатну правову допомогу: Закон України: від 2 червня 2011 року 3460-VI Ст. 13. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
5. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2009. С. 103-106.
6. Баженова Б. Адвокатська діяльність потребує законодавчого удосконалення. *Право України*. 2008. № 6. С. 104-107.
7. Рогатинська Н. Процесуальний статус захисника та його участь у кримінальному судочинстві. *Право України*. 2007. № 5. С. 96-98.

Адміністративний договір як форма діяльності суб'єктів публічної адміністрації: поняття, ознаки та види

Пакратова Д.О., студентка

Науковий керівник:

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

Запорізький національний університет

Діяльність публічної адміністрації реалізовується на практиці в конкретних формах і за допомогою конкретних методів. Формами діяльності останньої в теорії адміністративного права вважають зовні виражену дію суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється в межах їх компетенції на виконання визначених перед ними завдань, яка зумовлює настання певних наслідків. Однією з таких форм і є адміністративний договір [1, 88]. Адміністративний договір можна вважати одним із найбільш ефективних засобів регулювання діяльності суб'єктів публічної адміністрації, спрямованого на ефективне здійснення державного управління у різних сферах.

Питання про сутність та природу адміністративного договору є предметом дослідження таких вітчизняних науковців, як В.Б. Авер'янова, К.К. Афанасьєва, Д.М. Бахраха, А.І. Берлача, Ю.П. Битяка, С.В. Ківалова, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, О.В. Кузьменка, В.Г. Перепелюка, І.Л. Самсіна, С.С. Скворцова, М.І. Смоковича, В.С. Стефанюка, С.Г. Стеценка та інших. Проблема застосування адміністративного договору як правового засобу регулювання діяльності суб'єктів публічної адміністрації має актуальне значення у розвитку договірних стосунків системи публічно-правових зв'язків.

На сьогоднішній день серед науковців не склалося єдиного підходу щодо визначення поняття адміністративного договору. Так, на думку В.Б. Авер'янова, адміністративним договором є угода, укладена суб'єктами адміністративного права на підставі адміністративних норм у загальнодержавних та інших публічних інтересах, правовий режим якої визначається змістом владних повноважень, носієм яких є обов'язково одна із сторін [2, 291]. Ю.П. Битяк зазначає, що адміністративний договір – це різновид публічно-правового договору. Він посідає проміжне місце в системі публічно-правових зв'язків, знаходячись, з одного боку, між договором приватно-правового характеру, якому притаманна рівноправність сторін, а з другого – адміністративним актом, що виражає одностороннє владне волевиявлення органу державного управління [3, 150].

На думку Т.О. Коломоєць, адміністративний договір є визначена актами адміністративного права домовленість (правочин) сторін, одна з яких є носієм державно-владних повноважень щодо інших [4, 138]. В.К. Колпаков заперечує існування адміністративного договору як правового інституту, наголошуючи на тому, що договірні відносини характерні для цивільно-правових, а в державному управлінні переважає імперативний характер. Зокрема, дає таке визначення поняття адміністративного договору – це система взаємних зобов'язань між суб'єктами названими в акті управління, формулювання і виконання яких має за мету вирішення визначених державою завдань [5, 208]. С.В. Ківалов розглядає адміністративний договір як один із видів публічно-правових договорів, що являє собою засновану на підставі норм адміністративного права і добровільної згоди волі двох або більше суб'єктів адміністративного права, один із яких завжди є суб'єктом державної волі, угоду, яка започатковує, змінює й припиняє взаємні права й обов'язки його учасників [6, 64]. В.С. Стефанюка вважає, що адміністративним є договір, побудований на публічно-правових нормах, який регулює добровільне погодження волі двох (або більше) суб'єктів права, один з яких є суб'єктом управління, про встановлення взаємних адміністративних правовідносин [7, 146].

Проте, не дивлячись на невизначеність поняття та сутності адміністративного договору у науці адміністративного права, така дефініція є чітко визначеною у законодавстві. Так, за змістом п. 14 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України, адміністративний договір – дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та

обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди [8]. Саме цими процесуальними положеннями на законодавчому рівні запроваджено новий вид договору – адміністративний договір. Тому потребують подальшого дослідження та наукового обґрунтування проблемні аспекти застосування адміністративного договору як форми діяльності суб'єктів публічної адміністрації.

В теорії також існують розбіжності при розмежуванні публічно-правових та приватноправових договорів. Наприклад, І. Л. Самсін серед критеріїв розмежування виокремлює такі:

- 1) в адміністративному договорі волевиявлення сторін формалізоване та нормативно визначене, а в приватноправовому – вільне волевиявлення сторін на укладення договору;
- 2) в адміністративному договорі умови нормативно визначені та врегульовані, а в приватноправовому – умови договору встановлюються сторонами за взаємною згодою;
- 3) в адміністративному договорі існує юридична нерівність сторін договору, а в приватноправовому – юридична рівність учасників договору;
- 4) в адміністративному договорі метою договору є реалізація публічного інтересу, а в приватноправовому – реалізація приватних інтересів сторін договору або третьої особи (якщо договір укладено в інтересах третьої особи) або досягнення соціального ефекту;
- 5) в адміністративному договорі права та обов'язки сторін впливають з владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією зі сторін договору, а в приватноправовому – права та обов'язки сторін формуються з урахуванням рівності їх правового статусу та обумовлюється мета договору;
- 6) підставою укладення адміністративного договору є публічне законодавство, а приватного – приватне [9, 602].

Водночас, В. Г. Перепелюк вважає, що договір належить до категорії адміністративних договорів, якщо йому притаманні одночасно такі риси:

- 1) хоча б однією зі сторін договору є суб'єкт владних повноважень;
- 2) права та обов'язки сторін договору впливають із владних управлінських функцій такого суб'єкта;
- 3) договір укладається з метою задоволення публічних потреб;
- 4) складовою предмета договору є рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, які входять до змісту відповідної управлінської функції;
- 5) порядок укладення та виконання угоди за загальним правилом регулюється нормами публічного права із субсидіарним застосуванням в окремих випадках норм цивільного права. Для окремих категорій адміністративних договорів закон може передбачати як обов'язкові також інші, додаткові риси [10, 48].

Суттєвими ознаками, що характеризують зміст адміністративного договору, на думку Т. О. Коломоєць, є наступні:

- виникнення у сфері публічної влади у зв'язку з реалізацією владних повноважень суб'єктом публічної адміністрації;
- обов'язкова участь суб'єкта публічної адміністрації (відокремленість);
- цільова спрямованість на задоволення публічних інтересів;
- організуючий характер;
- підставою виникнення є правозастосовний акт;
- прийнятий суб'єктом публічної адміністрації;
- підвищені вимоги щодо форми і змісту;
- процедурні питання укладення, зміни та припинення регламентуються нормами адміністративного права;
- відсутність можливості односторонньої відмови від виконання;
- вирішення спірних питань з приводу укладення, зміни, припинення та виконання адміністративних договорів належить до юрисдикції адміністративних судів;
- багатосторонній суб'єктний склад;

- власне згода;
- формальна рівність;
- обов'язковість виконання [4, 138].

Юридична природа адміністративного договору полягає в тому, що він є правовим актом застосування норм права, унаслідок чого реалізовується компетенція публічної адміністрації. Специфіка цілей адміністративно-правового регулювання полягає в необхідності, з одного боку, реалізувати публічний інтерес, а з іншого – забезпечити захист і реалізацію приватних інтересів. Адміністративно-договірне регулювання може слугувати найбільш прийнятним способом подолання суперечностей між публічними та приватними інтересами, тому адміністративний договір дає змогу забезпечити баланс інтересів усередині діяльності публічної адміністрації [2, 91].

Зважаючи на значну різноманітність адміністративних договорів, їх можна класифікувати за певними критеріями:

1) залежно від предмета доцільно виокремити:

- договори про компетенцію (розмежування або делегування повноважень і предметів відання);
- договори у сфері управління державною власністю;
- договори, що забезпечують державні потреби (державне замовлення, державні контракти);
- контракти з державними службовцями;
- фінансові та податкові угоди;
- договори про взаємодію, співпрацю;
- концесії та інвестиційні угоди;
- договори про надання деяких послуг приватним особам (наприклад охорона громадського порядку та майна).

2) з огляду на суб'єкт, договори можуть бути укладені:

- між суб'єктами публічної адміністрації;
- між публічною адміністрацією та недержавними організаціями;
- між публічною адміністрацією та громадянами.

3) залежно від характеру відносин суб'єктів варто розрізняти:

- договори суб'єктів, які не наділені контрольними, наглядовими повноваженнями чи іншими спеціальними повноваженнями один відносно іншого;
- договори, у яких один із суб'єктів наділений будь-якими спеціальними повноваженнями щодо іншої сторони (сторін) [2, 94-95].

Т.О. Коломоець пропонує дещо іншу класифікацію адміністративних договорів. Так, за юридичним змістом адміністративні договори поділяються на нормативні, індивідуальні та змішані; за строком дії – безстрокові, строкові, тимчасові; за масштабом дії – загальнодержавні, місцеві, регіональні; за кількістю учасників – двосторонні та багатосторонні; за статусом суб'єктів – різностатусні та рівностатусні; за предметом дії (предметним критерієм) – про компетенцію (розмежування та делегування повноважень і предметів відання); у сфері управління державною власністю (концесійні); які забезпечують державні потреби (на основі державного замовлення); контракти; фінансові та податкові (з питань податкових зобов'язань); тарифні (із профспілками); про взаємодію і співробітництво (між галузевими суб'єктами публічної адміністрації); інвестиційні; про надання деяких послуг приватним особам (комунальних послуг, перевезення у громадському транспорті); за змістовним аспектом функцій публічної адміністрації: планові, прогностичні, організаційно-методичні, кадрові, фінансові, контрольні, облікові тощо; за зовнішнім оформленням, за спрямованістю правових зв'язків і за процедурою прийняття тощо [4, 138]. Перелік критеріїв класифікації адміністративних договорів є невичерпним, що дозволяє виділити й інші їх види.

Таким чином, можна зробити висновок, що адміністративний договір спрямований на врегулювання певних адміністративно-правових відносин, одночасно створює спеціальні адміністративні права та обов'язки для його учасників. Основними ознаками

адміністративного договору є його суб'єктний склад, обов'язковою стороною якого є суб'єкт владних повноважень; метою укладення є реалізація компетенції суб'єкта публічної адміністрації; спрямованість на задоволення публічних інтересів. Необхідною для визначення сутності адміністративних договорів є класифікація, спрямована на отримання найбільш повного уявлення про види адміністративних договорів, їх упорядкування, більш детальне ознайомлення зі змістом окремих договорів та укладання кожного з них.

Література

1. Струкова В.Д. Місце адміністративного договору в публічно-приватному партнерстві. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 86-100.
2. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 583 с.
3. Битяк Ю.П., Гаращук В.М., Богуцький В.В. Адміністративне право : підручник. Харків : Право, 2010. 624 с.
4. Коломоець Т.О. Адміністративне право України : підручник. Вид. 2, змін. і доп. Київ : Істина, 2012. 528 с.
5. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
6. Ківалов С.В. Адміністративне право України : підручник. Одеса : Юридична література, 2003. 896 с.
7. Стефанюк В.С. Судовий адміністративний процес. Харків : Консум, 2003. 473 с.
8. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
9. Самсін І.Л. Адміністративний акт та адміністративний договір. Їх класифікація та види. *Адміністративне судочинство України*. 2009. № 5. С. 599-611.
10. Перепелюк В.Г. Адміністративне судочинство : проблеми практики. Київ : Конус-Ю, 2011. 229 с.

Обмеження прав людини: шлях до вирішення державних конфліктів або тоталітаризація суспільства

*Пирожкова А.Є., студентка
Економіко-правничий коледж ЗНУ
Науковий керівник:
Войтович Є.М., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Сучасний рівень розвитку людської цивілізації значною мірою обумовлений тим, як розуміються, забезпечуються, дотримуються, захищаються і охороняються права людини і громадянина на внутрішньодержавному (національному) та міжнародному рівнях. Конституція України закріпила найважливіше положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи визначають зміст і спрямованість діяльності демократичної держави. В українській юридичній науці права найчастіше визначаються як «певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку у конкретно-історичних умовах, які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей» тощо. Питання правомірного обмеження окремих прав людини ґрунтовно досліджують Н. Безсмертна, Ю. Ірха, А. Самотуга, Н. Кушакова, О. Осинська, М. Савчин, Н. Савінова, М. Селівон, Б. Сидорець, С. Рабінович, В. Філатов, С. Шевчук та ін.

Ідея прав людини знаходить втілення в нормативних актах держав Європи і світу. Американська Декларація незалежності 1776 р. закріпила фундаментальний принцип, на якому заснована демократична форма правління: «Ми вважаємо самоочевидною істиною, що всі люди створені рівними, що вони наділені Творцем певними невід'ємними правами, серед

яких право на життя, свободу та прагнення до щастя». Французька Декларація прав людини і громадянина 26 серпня 1798 р. визначила «природні, невідчужувані і священні права людини». Положення про права людини, що містяться у статтях Статуту ООН (1945 р.), стали основою становлення нового інституту права – міжнародного захисту прав людини і основних свобод. 10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН затвердила Загальну декларацію прав людини, якою було проголошено базовий принцип концепції прав людини – визнання людської гідності кожної особи.

Одним з особливих ознак основних прав і свобод є їх нормативна закріпленість у конституції відповідної держави. Конституція України закріплює в Розділі II права і свободи людини і громадянина (статті 21-68), серед яких особисті права і свободи людини: право на життя (ст. 27); право на невтручання в особисте життя (ст. 32); право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34); право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35); політичні права і свободи: право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському і місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування (ст. 38), право збиратися без зброї і проводити збори, мітинги і демонстрації (ст. 39); економічні права: право володіти, користуватися і розпоряджатися приватною власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом (ст. 42); соціальні права: право на працю (ст. 43); право на відпочинок (ст. 45); право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування (ст. 49); екологічні та культурні права і свободи.

У теорії держави і права важливе місце займає проблема обмеження прав і свобод особи державою. Обмеження у всіх випадках повинні переслідувати мету – знайти розумний компроміс між суспільною необхідністю та інтересами власника права. Загальна декларація прав людини 1948 р. в п. 2 ст. 29 проголосила межі обмеження прав і свобод людини: при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнати тільки такі обмеження, які встановлені законом виключно з метою забезпечення відповідного визнання і поваги прав і свобод інших і задоволення справедливих потреб моралі, суспільного порядку і благополуччя у демократичному суспільстві» [1]. Наразі конституційне законодавство всіх держав світу, зокрема України, передбачає можливість обмеження прав і свобод людини на легітимних підставах. При цьому конституційно-правове регулювання обмеження прав людини має вичерпні правові параметри, які не можуть розширюватися в довільному порядку. Так, Основний закон України передбачає, що конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (в ч. 1 ст. 64 закріплюється обмеження основних прав в умовах воєнного або надзвичайного стану). Конкретизацію й деталізацію зазначена конституційна норма знаходить у Законах України від 16 березня 2000 року № **1550-III** «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № **389-VIII**, які встановлюють вичерпний перелік конкретних обмежень прав і свобод на період введення надзвичайного чи воєнного стану. До них відносяться: особливий режим в'їзду і виїзду; обмеження свободи пересування по території, де запроваджено надзвичайний стан; обмеження руху транспортних засобів і їх огляд; заборона проведення масових заходів, заборона страйків тощо. В найбільш небезпечних ситуаціях, у зв'язку з надзвичайними ситуаціями технічного чи природного характеру, можуть здійснюватися тимчасова чи безповоротна евакуація людей з місць, небезпечних для проживання; тимчасова заборона будівництва нових, розширення діючих підприємств і інших об'єктів, діяльність яких пов'язана з ліквідацією надзвичайної ситуації тощо. Таким чином, виходячи з положень статті 64 Конституції України, необхідно виділити дві важливих умови, щодо неприпустимості зловживання при обмеженні прав і свобод: 1) права і свободи можуть бути обмежені тільки Конституцією України і з метою: врятування життя людей та майна; запобігання злочинів чи його припинення; забезпечення інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, економічного добробуту; забезпечення охорони здоров'я і моральності населення, захисту репутації або прав і свобод інших людей; запобігання розголошенню

інформації, одержаної конфіденційно; 2) права і свободи можуть бути обмежені тільки із зазначенням терміну дії цих обмежень.

У правовій дійсності зустрічаються і негативні, необґрунтовані обмеження прав людини. Зазначений процес трансформації права та його функцій характерний для країн із тоталітарними політичними режимами (наприклад, комуністичні режими в СРСР, країнах Східної Європи і Азії, на Кубі), в яких обмеження прав людини, перш за все, було обґрунтоване принципом функціонування такої держави: «все у державі, нічого поза державою, нічого проти держави». Так, у фашистській Німеччині для захисту вищої арійської раси від «забруднення» було прийнято низку «євгенічних законів» про насильницьку стерилізацію та «гуманне» умертвіння (евтаназію) «менш цінних» представників народу: людей з психічними і спадковими захворюваннями, дітей інвалідів, невиліковно хворих.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що у будь-який час і за будь-якого політичного режиму обмеження прав людини – це розширення повноважень держави, органів державної влади та зменшення обсягу прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. І для того, щоб обмеження дійсно виконували свою функцію суспільного «бар'єру», були правомірним та необхідним елементом правового регулювання в сучасних демократичних державах, вони, як зазначено у Рішенні Конституційного Суду України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 [2] повинні ставити легітимну мету, бути зумовлені суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими.

Література

1. Віхров О.П., Віхрова І.О. Теорія держави і права : курс лекцій : навч. посіб. Чернівці: Десна Поліграф, 2015. 303 с. URL https://pidruchniki.com/84593/pravo/obmezheniya_prav_svobod
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 1712 Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15>.

До питання про кримінально-правову характеристику ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

Поліщук О.С., слухач магістратури

Науковий керівник:

Узунова О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Перехід до ринкової економіки, розвиток підприємництва, виникнення нових організаційних структур підприємств та різноманітність форм власності сприяє активному розвитку податкового законодавства і формування податкових правовідносин. Кримінальним законодавством з метою захисту прав та законних інтересів особи і держави здійснюється регулювання багатьох сфер життєдіяльності суспільства. Не є винятком і сфера оподаткування. Враховуючи специфіку цієї сфери, законодавець намагається захистити економіку країни шляхом введення в Кримінальний кодекс України (даді – КК України) статті, що передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) [1, 149].

Окремі аспекти проблем оподаткування в Україні, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) висвітлено в наукових працях П.П. Андрушка, М.Д. Андрущенко, Р.Р. Бідника, Л.П. Брич, С.Л. Василечко, В.М. Вересова, Т.К. Германчук, Д.І. Голосніченка, А.Є. Гутника, В.А. Дедекаєва, О.О. Дудорова, Я.М. Кураш, В.Р. Мойсика, І.М. Таранова, Ю.Ю. Якимчука та інших. Проте все ж існує нагальна потреба у проведенні

досліджень для вирішення нових перспективних питань щодо оподаткування, основних способів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Так, кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) встановлюється ст. 212 КК України «Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів», а саме умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах. У примітці до статті визначено, що під значним розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під великим розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які в три тисячі і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів, інших обов'язкових платежів, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян [2].

Однією з важливих характеристик розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), є правильна кримінально-правова характеристика злочину. Як слушно зазначає В. Олійниченко, надаючи кримінально-правову характеристику злочину, слід застосувати широкий підхід, розглядаючи в рамках обов'язкових ознак складу злочину також його факультативні ознаки. Зокрема, в рамках об'єкта злочину розглядати його предмет, у рамках об'єктивної сторони злочину – спосіб його вчинення, в рамках суб'єкта злочину – особу злочинця, а в рамках суб'єктивної сторони – мотив та мету. Першим елементом складу злочину є його об'єкт. Безпосереднім об'єктом ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є суспільні відносини, які складаються у сфері наповнення бюджетів та державних цільових фондів за рахунок оподаткування, тобто ті суспільні відносини, які виникають між державою і суб'єктами оподаткування на підставі податкових норм, що регулюють установлення, зміну та скасування внесків до бюджетів і державних цільових фондів [3, 194].

Наступним елементом кримінально-правової характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є предмет цього злочину. Він є невід'ємною частиною складу злочину, адже для настання кримінальної відповідальності, як було зазначено в Постанові Пленуму Верховного Суду України (далі – ПП ВСУ) «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів», особа має вчинити ухилення не від будь-яких платежів (комунальних, кредитних тощо), а саме від податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять до системи оподаткування, введених у встановленому законом порядку [4]. Отже, предметом злочину є податки, збори (обов'язкові платежі). Поняття податку та збору врегульовано Податковим кодексом України (далі – ПК України), а саме ст. 6, відповідно до якої податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до ПК України. Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій [5].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 212 КК України, на думку О.С. Задорожного, характеризується наявністю трьох обов'язкових ознак: 1) діянням, яке полягає в ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); 2) наслідками у виді фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах; 3) причинним зв'язком між зазначеним діянням і наслідками. Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у найбільш загальному вигляді може бути визначено як сукупність дій осіб (фізичних чи юридичних), які є чи не є суб'єктами підприємницької

діяльності, спрямованих на навмисну несплату податків, зборів (обов'язкових платежів) шляхом порушення норм чинного податкового законодавства [6, 16].

В юридичній літературі існують різні підходи до визначення критеріїв класифікації способів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Зокрема, М.Л. Купчанко вважає, що найбільш обґрунтованим є розподіл злочинних способів за видом податку, від сплати якого здійснюється ухилення, а саме: способи ухилення від усіх видів податків (несвоєчасне подання податкових декларацій та розрахунків за ними; навмисне відображення операцій пізніше звітного періоду тощо); спеціальні способи ухилення від окремих видів податків (ПДВ – завищення витрат на собівартість реалізації товарів, робіт, послуг; невключення до обсягу оподаткованого прибутку коштів тощо) [7, 149]. У п. 13 ПП ВСУ передбачені такі способи ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, як неподання документів, пов'язаних із їх обчисленням та сплатою до бюджетів чи державних цільових фондів (податкових декларацій, розрахунків, бухгалтерських звітів і балансів тощо); приховування об'єктів оподаткування; заниження цих об'єктів; заниження сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів; приховування факту втрати підстав для одержання пільг з оподаткування; подання неправдивих відомостей чи документів, що засвідчують право фізичної особи на податковий кредит або на податкову соціальну пільгу [4].

Злочин, передбачений ст. 212 КК України, є закінченим з моменту фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів, які мали бути сплачені у строки та в розмірах, передбачених законодавством з питань оподаткування, а саме – з наступного дня після настання строку, до якого мав бути сплачений податок, збір чи інший обов'язковий платіж, що вважається узгодженим і підлягає сплаті. Якщо закон пов'язує строк сплати з виконанням певної дії, то злочин вважається закінченим з моменту фактичного ухилення від сплати [4].

Суб'єкти злочину можуть бути об'єднані однією загальною категорією – «платник податків, зборів (обов'язкових платежів)». Згідно зі ст. 15 ПК України, платниками податків є фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їхні відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків і зборів [5]. У п. 7 ПП ВСУ передбачено, що суб'єктами ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, зокрема, можуть бути: 1) службові особи підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, їх філій, відділень, інших відокремлених підрозділів, що не мають статусу юридичної особи, на яких покладені обов'язки з ведення бухгалтерського обліку, подання податкових декларацій, бухгалтерських звітів, балансів, розрахунків та інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів (керівники; особи, котрі виконують їхні обов'язки; інші службові особи, яким у встановленому законом порядку надане право підпису фінансових документів); 2) особи, що займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; 3) будь-які особи, котрі зобов'язані утримувати та / або сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі, що входять у систему оподаткування і введені в установленому законом порядку, в тому числі податкові агенти – фізичні особи та службові особи податкових агентів – юридичних осіб при несплаті ними податку з доходів фізичних осіб [4].

Важливим елементом кримінально-правової характеристики є суб'єктивна сторона злочину. Оскільки у ст. 212 КК України передбачено кримінальну відповідальність не за сам факт несплати в установленний строк податків, зборів (обов'язкових платежів), а за умисне ухилення від їх сплати, суб'єктивна сторона цього складу злочину характеризується виною у виді прямого умислу, за якого винна особа усвідомлює суспільну небезпечність ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Здебільшого, вчиняючи кримінальне правопорушення, передбачене ст. 212 КК України, особа керується корисливим мотивом. Суспільно небезпечні наслідки цього злочину мають грошово-матеріальний характер, а факт того, що держава недоотримує певну суму коштів, кореспондує тому факту, що ці кошти залишаються або безпосередньо в особи, яка вчиняє таке ухилення, або в особи, в інтересах якої вчинені такі дії [3, 198].

КК України передбачено також звільнення від кримінальної відповідальності ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Так, відповідно до ч. 4 ст. 212 КК України, особа, яка вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою, або діяння, передбачені частиною третьою (якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах) цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня) [2]. Також необхідно розмежовувати ухилення від сплати обов'язкових платежів і несвоєчасну їх сплату за відсутності умислу на несплату. Особа, яка не мала наміру ухилитися від сплати зазначених платежів, а не сплатила їх з інших причин, може бути притягнута лише до встановленої законом відповідальності за порушення податкового законодавства, пов'язані з обчисленням і сплатою цих платежів. Відповідно до законодавства з питань оподаткування зазначене діяння є фінансовим (податковим) правопорушенням [4].

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є динамічним злочином, який може змінюватися під впливом зовнішніх факторів, що склалися у суспільстві. Так, У зв'язку із цим законодавець у формулюванні диспозиції ст. 212 КК України вирішив уникнути перерахування способів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Для зменшення чисельності такого виду злочину доцільно вдосконалити податкове законодавство; підвищити рівень податкової культури та податкової дисципліни тощо.

Література

1. Сукач І.В. Правові аспекти і криміналістична характеристика злочинів у сфері оподаткування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Число 1 (20). С. 149-153.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 06.10.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Олійниченко В. Кримінально-правова характеристика ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 193-200.
4. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: Постанова Пленуму Верховного суду України від 08.10.2004 р. № 15. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-04>.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI Дата оновлення: 04.10.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page59>
6. Задорожний О.С. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів та основні положення їх розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 21 с.
7. Купчанко М.Л. До питання про класифікацію способів ухилення від сплати податків. *Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю: матеріали наук.-практ. конф.* (Харків, 19 листопада 1997 р.). Харків: Право, 1998. С. 149-151.

Віктимна поведінка жінки – жертви корисливо-насильницьких злочинів

Попов В.М., студент

Науковий керівник:

Ларкін М.О., к.ю.н, доцент

Запорізький національний університет

Віктимна поведінка жертви є досить складною динамічною системою, на яку впливають зовнішні чинники, серед яких зокрема рівень безробіття, соціальна захищеність населення, розрив серед населення за рівнем доходу, урбанізація, міграційні процеси та ін.

Взагалі поняття віктимність (від лат. *victim* – жива істота, що принесена в жертву богу, жертва) – це підвищена здатність особи внаслідок певних духовних або фізичних властивостей, а також соціальної ролі або статусу ставати за певних жертвою злочину (Л.В. Франк) [1, с. 109].

У свою чергу, віктимна поведінка – це дії або бездіяльність особи, що зумовили вибір її у ролі жертви і стали приводом для вчинення злочину в конкретній життєвій ситуації [2, с. 45].

Українські вчені-кримінологи НАВС України розрізняють такі види поведінки жертви:

- провокуюча — образа, приниження, напад, знущання тощо;
- позитивна (не провокуюча);
- нейтральна щодо впливу на поведінку злочинця;
- пасивна — найхарактерніша для взаємодії близьких родичів.

А. Зелінський, класифікує віктимну поведінку за її характером:

– конфліктна, коли потерпілий створює конфліктну ситуацію або бере активну участь у конфлікті, що виник (є ініціатором бійки або вступає в бійку на боці однієї зі сторін). Особливими різновидами такої поведінки є необхідна оборона, затримання злочинця, правозахисна активність;

– провокуюча (демонстрування багатства, екстравагантна зовнішність, неправильна поведінка жінки, що створює уявлення про її доступність, тощо);

– легковажна (довірливість і наївність неповнолітніх та інших осіб, що неспроможні опиратися нападаючому, створення аварійних ситуацій на шляхах пішоходами й водіями тощо) [3].

Особливу увагу слід приділити розгляду віктимної поведінки жінки як жертви корисливо-насильницьких злочинів. Під корисливо-насильницькими злочинами слід розуміти антисоціальні суспільно-небезпечні діяння, що вчиняються з корисливою мотивацією шляхом застосування чи погрозою застосування насильства.

За даними відділу ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури протягом 2016 р., жінки частіше за все виступали жертвами грабежів (563 жінки), розбійних нападів (124 жінки), шахрайства (1687 жінки) [2, с. 95].

Всі жертви корисливо-насильницьких злочинів демонструють три основних види віктимної поведінки:

поведінка-поштовх або негативна поведінка – у цьому випадку поведінка жінки як жертви злочину є досить провокаційною, заохочує злочинця до вчинення злочину;

позитивна поведінка – у цьому випадку поведінка жінки як жертви злочину є обачною та не провокуючою до вчинення злочину;

нейтральна поведінка – у цьому випадку поведінка жінки як жертви злочину не впливає на вибір злочинцем варіанту поведінки та характеризується відсутністю будь-якої провокації з боку жертви.

За результатами наукового дослідження Є.М. Банного було виявлено, що:

- 6% – досліджених жертв провокували майбутнього злочинця своїми діями;
- 9% – сприяли заподіяння шкоди;
- 29% – чинили опір злочинцю;
- у момент вчинення злочину 37% досліджених потерпілих не чинили опору злочинцю;
- 4% – жертв не змогли правильно оцінити ситуацію перед учиненням щодо них злочину (некритичні жертви);
- не сприяли скоєнню посягання 15% жертв злочину [2, с. 96].

Проаналізувавши статистичні дані, слід підкреслити, що більшості жертвам корисливо-насильницьких злочинів була притаманна позитивна та нейтральна поведінки, і лише незначному відсотку жінкам була притаманна поведінка-поштовх, ознаками якої

можуть бути легковажність та стан сп'яніння. Також слід підкреслити, що більшість жертв нерідко були знайомі з злочинцем або навіть мали з ним родинні, любовні чи дружні стосунки. Слід підкреслити, що наукове дослідження віктимної поведінки жінок, на сьогодні, є досить актуальним та важливим при розробці превентивних заходів боротьби із злочинністю.

Література

1. Велика українська юридична енциклопедія / редкол.: В.Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2018. Т. 20. 951 с.
2. Голіна В.В., Головкін Б.М., Валуйська М.Ю. Віктимологія. Харків: Право, 2017. 308 с.
3. Віктимна поведінка і її види. Класифікація потерпілих від злочинів. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/3631>.

Соціальні заходи протидії домашньому насильству: досвід Німеччини

*Романов О.М., слухач магістратури
Науковий керівник:*

*Плутницька К.М., к.ю.н., ст. викладач
Запорізький національний університет*

Перетворення, які відбуваються в Україні в останні роки, загострили багато проблем, в тому числі і соціальні. До їх числа безсумнівно можна віднести і проблему зростання насильства в різних його формах в тому числі і домашнє насильство.

Так, у 2013 році обліковано 2247 таких кримінальних правопорушень, що становить 0,4% від усіх облікованих кримінальних правопорушень, у 2014 році – 918 (0,2%), у 2015 – 998 (0,2%), у 2016 – 1292 (0,2%), у 2017 – 1341 (0,2%) [1]. Безперечно, що наведені статистичні дані не відображують дійсний стан речей, адже домашнє насильство, за твердженнями дослідників, характеризується високим рівнем латентності [2, с. 43]. Тим не менше можна зазначити позитивну тенденцію щодо того, що майже за 92% цих кримінальних правопорушень, провадження направлені до суду з обвинувальним актом [3, с. 45].

Реакція держави на зазначену проблему була знаковою і відобразилась у прийнятті Верховною Радою України Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. Останнім нормативно-правовим актом передбачається доповнення Кримінального кодексу України статтею 126¹ «Домашнє насильство» [4, 5].

Не дивлячись на значний крок у напрямку подолання домашнього насильства на законодавчому рівні, доводиться констатувати той факт, що з практичного боку в Україні бракує досвіду щодо розробки та впровадження заходів протидії цьому явищу. Саме тому вважаємо доцільним вивчати досвід тих зарубіжних країн, які мають певні наробки у цій сфері. Однією з таких країн є Німеччина.

Під домашнім насильством в українському законодавстві розуміється діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [4].

Співробітники Координаційного центру Берліна «Interventionsprojekt gegen häusliche Gewalt» визначають домашнє насильство як форму насильства на гендерній основі: «Термін насильство в сім'ї включає в себе форми фізичного, сексуального, психологічного, соціального і емоційного насильства, що відбуваються між дорослими людьми, які знаходяться або знаходились в тісному зв'язку один з одним. Це, перш за все дорослі люди в шлюбних і позашлюбних стосунках, а також інших сімейних узах». Вбачається, що за своєю суттю зазначені визначенні дуже схожими, за винятком хіба, що форм у яких може полягати домашнє насильство. Так, український законодавець розширює межі домашнього насильства і включає до його форм економічне насильство [6].

В Німеччині для захисту жінок та дітей постраждалих від домашнього насильства широко використовуються жіночі притулки. Саме постраждала жінка повинна буде прийняти рішення про поселення у такому притулку. Треба зазначити, що поліція відіграє значну роль в даному процесі, починаючи з встановлення факту домашнього насильства. Окрім того поліцейська діяльність з протидії домашньому насильству має широку підтримку у громадськості, яка відіграє активну роль в підтримці громадського порядку.

Необхідно відзначити доволі ефективну організацію роботи самих притулків. З огляду на те, що постраждалі жінки перебувають у важкому психологічному стані співробітники притулків беруть на себе відповідальність за їх дітей, надають їм психологічну допомогу, супроводжують до школи, допомагають у виконанні домашніх завдань. Якщо материнські навички у жінки в її поточному стані через жорстоке поводження, змінено або якимось чином втрачено, то їй також надається допомога для відновлення таких навичок. Однак, як зазначають соціальні працівники, фінансове забезпечення їх діяльності є недостатнім, через що таку роботу вони мають змогу виконувати лише кілька хвилин на день [6]. Тим не менше, запровадження та застосування такого досвіду в Україні, вважаємо корисним.

Всі діти або підлітки, які потрапляють до притулку разом з матір'ю отримують детальну інформацію від співробітників притулку про те, де вони перебувають і з яких причин там знаходяться. Крім того, дітей відокремлюють від матерів і опитують фахівці щодо їх емоційного стану та запитують про можливі побажання щодо покращення умов перебування у притулку. Дітей розпитують, чи потрібні їм будь-які заходи захисту, і якщо так, вони ініціюються з наступним повідомленням в організацію по захисту неповнолітніх. Для таких дітей розроблюються захисти власної безпеки з наданням інструкцій про те, що і як вони мають роботи у випадку повторного потрапляння у ситуацію домашнього насильства [6].

Крім того у Німеччині активно проводяться гендерні дослідження за рахунок як неурядових так і урядових організацій. Регулярне оприлюднення результатів таких досліджень у засобах масової інформації сприяє поширенню думки серед населення про неприпустимість домашнього насильства.

Отже, прийняття в Україні нормативно-правових актів щодо протидії домашньому насильству є великим надбанням, але потребує розробки, впровадження і фінансування система заходів з підтримки та реабілітації жертв домашнього насильства. Німецький досвід з проведення соціальної роботи з такими жертвами може бути корисним для нашої країни.

Література

1. Єдині звіти Генеральної прокуратури про кримінальні правопорушення за 2013-2017 pp. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 02.05.2018).
2. Мірошниченко О.В., Михайліна Т.В. Насильство в сім'ї: соціально-правова сутність та засоби протидії. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету*. Вінниця, 2016. Вип. 8. Т. 2. С. 42-47.
3. Плутицька К. М. «Про доцільність доповнення Кримінального кодексу України ст. 126¹ «Домашнє насильство». *Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 18 травня 2018 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць*. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 45-47.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання

насилъству стосовно жінок і домашньому насилъству та боротьбу з цими явищами: Закон України Верховною від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 30.04.2018).

5. Про запобігання та протидію домашньому насилъству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 02.05.2018).

6. Alte ziele auf neuen wegen. Ein neuartiges projekt gegen männergewalt an frauen stellt sich vor: broschüre. Berlin: Berliner Interventionsprojekt gegen häusliche Gewalt. URL: <https://www.big-berlin.info/sites/default/files/medien/projektdokumentation.pdf> (дата звернення: 23.10.2018).

Деякі аспекти кримінально-правової характеристики складу злочину «Хуліганство»

Романовський Д.В., слухач магістратури

Науковий керівник:

Узунова О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Однією з необхідних і обов'язкових умов нормального функціонування будь-якої держави є громадський порядок, стан забезпеченої життєдіяльності суспільства, який охороняється, у тому числі державними інституціями, шляхом захисту конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, інтересів суспільства в межах, визначених правовими нормами, з урахуванням традицій, звичаїв, норм моралі. Найбільш небезпечним посяганням на громадський порядок, що порушує громадський спокій є кримінально-каране хуліганство [1, 3].

Хуліганство відзначається сталим інтересом фахівців. Зокрема, вивчення хуліганства було предметом кримінально-правових, криміналістичних та кримінологічних досліджень. На сучасному етапі розвитку науки цю проблему досліджували В.В. Бабаніна, М.М. Єфімов, О.А. Івахненко, В.О. Калашнік, В.В. Кузнецов, Л.О. Кузнецова, О.Г. Кулик, В.А. Ломако, В.О. Навроцький, В.В. Налуцишин, І.В. Наумова, Є.В. Фесенко та інші. Праці цих науковців стали основою для досліджень хуліганства, проте вплив глобалізаційних процесів на розвиток суспільства свідчить про те, що питання про аналіз цього виду злочину у структурі злочинності залишається дискусійним і потребує подальшого удосконалення.

Сьогодні, відповідно до ст. 296 Кримінального кодексу (далі – КК) України, хуліганство відноситься до злочинів проти громадського порядку та моральності, які виділені в окрему групу і ввійшли до розділу XII Особливої частини КК України [2]. Тобто, суспільна небезпека хуліганства полягає в тому, що заподіює або ставить під загрозу заподіяння шкоди громадському порядку та моральності.

Як зазначає Є.В. Фесенко, тенденція надто широкого тлумачення ознак складу злочину хуліганства спостерігається ще з часів дії попереднього КК України. Як і раніше, причини цього полягають у вадах чинного законодавства, недостатності теоретичних рекомендацій щодо його застосування, а в результаті і недоліках їх практичного втілення. Однак до вказаних факторів додалися і нові особливості: кон'юктурність, пристосовництво суб'єктів правозастосування до позиції провладних сил, наприклад, порушень кримінального провадження по факту демонстрації портрета колишнього державного високо посадовця, перевернутим до гори, запуск повітряних кульок з портретом інших осіб такого рангу тощо [3, 75].

Отже, для визначення сутності хуліганства як кримінально-караного діяння необхідним є визначення кримінально-правової характеристики, яка включає в себе об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкта та суб'єктивну сторону складу злочину. Так, диспозицією ч. 1 ст. 296 КК України визначено хуліганство як грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом [2].

На думку В.В. Артюхової, за родовим об'єктом злочинних посягань, який визначається передусім колом тотожних суспільних відносин (обов'язкова ознака об'єкта злочину), охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність та виокремлених у відповідних розділах, хуліганство належить до злочинів проти громадського порядку (розділ XII Особливої частини КК України) [4, 106-107]. Об'єктом хуліганства є громадський порядок, що включає комплекс суспільних відносин, які забезпечують спокійні умови життя людей у різних сферах суспільної діяльності, моральність, нормальний відпочинок і дотримання правил поведінки в суспільному житті та у побуті. Це основний безпосередній об'єкт хуліганства. Як додаткові об'єкти часто виступають особистість, здоров'я, навколишнє середовище, власність. При цьому, слід погодитися з думкою В. В. Левчук, що громадський порядок слід визначати основним безпосереднім об'єктом хуліганства, тому що проти нього, насамперед, спрямоване хуліганство, і він, головним чином, охороняється нормою, що передбачає кримінальну відповідальність за хуліганство [5, 473]. Такої ж думки і Є.В. Фесенко, який визначає безпосереднім об'єктом вказаного злочину громадський порядок, тобто встановлений уклад елементарного спілкування людей в сфері суспільно-корисної діяльності, побуту та відпочинку [3, 76].

Коментуючи об'єктивну сторону хуліганства, передбаченого ст. 296 КК України, В.А. Ломако зазначає, що з об'єктивної сторони хуліганство являє собою суспільно небезпечну дію, що грубо порушує громадський порядок. Діями, що грубо порушують громадський порядок, новий закон визнає тільки ті, що відрізняються особливою зухвалістю або винятковим цинізмом [6, 298]. Практично таку ж позицію має В.О. Навроцький, який зазначає, що аналіз диспозиції ст. 296 КК України свідчить, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є вчинення діяння. Саме діяння полягає в грубому порушенні громадського порядку, яке супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом [7, 836]. Так, особлива зухвалість і винятковий цинізм є основними і обов'язковими показниками грубого порушення громадського порядку. Відповідно до п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ПП ВСУ) «Про судову практику у справах про хуліганство» регламентовано, що за ознакою особливої зухвалості хуліганством може бути визнано таке грубе порушення громадського порядку, яке супроводжувалось, наприклад, насильством із завданням потерпілій особі побоїв або заподіянням тілесних ушкоджень, знущанням над нею, знищенням чи пошкодженням майна, зривом масового заходу, тимчасовим припиненням нормальної діяльності установи, підприємства чи організації, руху громадського транспорту тощо, або таке, яке особа тривалий час уперто не припиняла. А хуліганством, яке супроводжувалось винятковим цинізмом, можуть бути визнані дії, поєднані з демонстративною зневагою до загальноприйнятих норм моралі, наприклад, проявом безсоромності чи грубої непристойності, знущанням над хворим, дитиною, особою похилого віку або такою, яка перебувала у безпорадному стані та інше [8].

До групи динамічних ознак відносяться дії, злочинні наслідки, причинний зв'язок між ними. Отже, грубе порушення громадського порядку є не тільки обов'язковим, але й неминучим наслідком хуліганства. Між дією і наслідком є тільки такий необхідний причинний зв'язок, який передбачає невідворотність грубого порушення громадського порядку. Групу статичних ознак становлять місце, час, обстановка вчинення злочину. Поняттям обстановки охоплюється сукупність зовнішніх умов, за яких вчинюється хуліганська дія. Це так би мовити, зовнішнє оточення хуліганського прояву. Обстановка, як правило, включає два основних компоненти – публічність і подію. вплив на ситуацію справляє й час вчинення злочину. Роль часу в аспекті досліджуваних питань полягає не тільки у визначенні тривалості існування тієї або іншої ситуації, але й у впливі на її якісний зміст. Місце вчинення злочину також нерідко посилює стримуючі фактори ситуації. Так, громадське місце само по собі зумовлює безпосередню дію додаткових норм, що регламентують елементарну поведінку громадян у таких місцях [3, 77].

Що стосується особи-злочинця, то ч. 2 ст. 22 КК України передбачений знижений вік кримінальної відповідальності, відповідно до якого суб'єктом злочину є особа, що вчинила

злочин у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років [2]. За контингентом правопорушників хуліганство належить до злочинів, які здебільшого вчиняються: чоловіками (95,2% засуджених); молоддю, тобто особами віком від 14 до 35 років (80,2% засуджених, з яких кількість неповнолітніх хуліганів становить 11,2%); безробітними (60,9% засуджених); неодруженими (76,8% засуджених); особами, які в момент вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння (71,0% засуджених) [4, 111].

Хуліганські діяння характеризуються як такі, яким притаманна умисна форма вини, тобто вважається, що при вчиненні цих дій особа усвідомлює їх суспільно небезпечний характер, передбачає суспільно небезпечні наслідки і бажає або свідомо припускає настання наслідків. Так, коментуючи положення ст. 296 КК України, В.О. Навроцький зазначає, що хуліганство характеризується умисною виною, але не уточнює вид умислу [7, 836]. У п. 4 ПП ВСУ «Про судову практику у справах про хуліганство» зазначено, що дії, що супроводжуються погрозами вбивством, завданням побоїв, заподіянням тілесних ушкоджень, вчинені винним щодо членів сім'ї, родичів, знайомих і викликані особистими неприязними стосунками, неправильними діями потерпілих тощо, слід кваліфікувати за статтями КК України, що передбачають відповідальність за злочини проти особи. Як хуліганство зазначені дії кваліфікують лише у тих випадках, коли вони були поєднані з очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства та супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом [4, 111]. Отже, хуліганські діяння можуть вчинятися як з прямим, так і непрямим умислом.

На практиці складність при кваліфікації хуліганства як кримінально-караного діяння викликана наявністю у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП України) складу адміністративного правопорушення – «дрібне хуліганство», передбаченого ст. 173 КпАП України, а саме нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян [9]. Відтак, межа між адміністративним правопорушенням (проступком) і кримінально-караним діянням, є настільки розмитою, що її встановити практично не можливо. У ПП ВСУ «Про судову практику у справах про хуліганство» зазначається, що якщо таке порушення не супроводжувалось особливою зухвалістю або винятковим цинізмом, його необхідно кваліфікувати як дрібне хуліганство за ст. 173 КпАП України [8]. Проте і це положення не дає однозначної відповіді з якого моменту наступає кримінальна відповідальність за хуліганство, робиться акцент лише на менший ступінь зухвалості і цинізму за проступок. Визначити цей «поріг» неможливо, керуючись законом, тому межа буде визначатись внутрішнім переконанням посадових осіб з урахуванням рекомендацій ПП ВСУ.

Необхідною для встановлення ознак хуліганства є і криміналістична характеристика. Так, криміналістичну характеристику хуліганства М.М. Єфімов визначає як систему відомостей про криміналістично значущі ознаки хуліганства, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування. Зміст криміналістичної характеристики складають відомості, що становлять собою систематизовані дані, що належать до цього злочину, а безпосередньо систему елементів криміналістичної характеристики хуліганства – способи вчинення хуліганства, предмет злочинної діяльності, обстановка вчинення хуліганських дій, «слідова картина» вчинення хуліганства, особа потерпілого, особа злочинця (хулігана). Також М.М. Єфімов зазначає, що дані криміналістичної характеристики можуть лише вказувати на ймовірність наявності шуканих ознак у конкретному прояві хуліганства. Проаналізувавши особливості конкретного діяння та зіставивши встановлені дані про нього з даними криміналістичної характеристики, можна висунути відповідні слідчі версії [10, 171]. Отже, ці аргументи вказують на необхідність визначення елементів криміналістичної характеристики хуліганства, які є важливими для здійснення розслідування хуліганства і відмежування його від суміжних злочинів та інших правопорушень.

Таким чином, на основі вищезазначеного можна зробити висновок, що становлення і розвиток кримінальної відповідальності за хуліганство пов'язаний з різним ставленням

суспільної свідомості та законодавства до таких протиправних проявів. Необхідним вбачається як наукове, так і законодавче удосконалення та уточнення визначення поняття хуліганства та його ознак, які б його вирізняли серед інших злочинів. Особливо це стосується встановлення відмінностей між дрібним хуліганством. Разом із тим, дослідження хуліганства у системі злочинів має важливе значення, оскільки його результати є важливими для розуміння сутності даного виду злочину, які в подальшому будуть спрямовані на розроблення та підвищення ефективності заходів запобігання хуліганству.

Література

1. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.08. Київ, 2007. 14 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від. 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 06.10.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Фесенко Є.В. Надто широке тлумачення ознак складу злочину хуліганства неприпустиме. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Том 11. Число 2(30). С. 75-82.
4. Артюхова В.В. Хуліганство: характеристика за кримінально-правовими та кримінологічними критеріями. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 6 (33). С. 103-115.
5. Левчук В.В. Проблеми визначення об'єкта хуліганства та його значення при кваліфікації злочинів. *Держава і право*. 2008. № 40. С. 468-474.
6. Бажанов М.І., Тацій В.Я., Сташис В.В., Зінченко І.О. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер; Харків: Право, 2001. 496 с.
7. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., переробл. і допов. Київ: Юридична думка, 2009. 1236 с.
8. Про судову практику у справах про хуліганство: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 10. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06>.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від. 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 27.09.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
10. Єфімов М.М. Сутність та система криміналістичної характеристики хуліганства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 168-171.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у системі державної служби України: законодавство та реалії

Савчук О.В., студентка

Науковий керівник

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

Запорізький національний університет

Прагнення народу України до вступу до Європейського Союзу, утвердження європейських цінностей та здійснення відповідних змін у всіх сферах життя України не викликає сумнівів. Одним із важливих напрямків роботи на цьому шляху для України є подолання гендерної нерівності. Складовою проблеми гендерної нерівності є гендерна нерівність на ринку праці, яка виявляється у тому числі в значних перепонах для жінок на шляху до обіймання керівних посад, просування по службі та отримання гідної заробітної платні нарівні з чоловіками.

Дотримання гендерної рівності закріплено в українському законодавстві: статтею 24 Конституції України наголошується, що за ознаками статі не може бути привілеїв чи обмежень; 12 березня 1981 року була ратифікована Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Законом України від 8 вересня 2005 року N 2866-IV "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" визначені

заходи, спрямовані на дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах життя; Законом України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" від 6 вересня 2012 року № 5207-VI визначено поняття дискримінації та встановлені основні засади запобігання та протидії дискримінації. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікована із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014, статтею 419 та пунктом 1) статті 420 також закріплює посилення діалогу та співробітництва України та Європейського Союзу для досягнення цілі забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі прийняття рішень [1].

Статтею 16 Закону України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" закріплені засади забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування [2].

Не дивлячись на досить розвинену законодавчу базу, яка надає жінкам права та можливості для самореалізації у будь-якій сфері, в тому числі в управлінській, реальні статистичні показники свідчать про наявність порушень прав жінок на ринку праці та зокрема на державній службі.

За даними Державної служби статистики України, станом на 2012-2015 роки включно кількість жінок-держслужбовців складала близько 75 відсотків від загальної кількості держслужбовців. Але керівні посади першої, другої та третьої категорій переважно належали та належать чоловікам. [3] На 2015 рік кількість жінок-керівників, які займали посади першої категорії серед держслужбовців складала 18,7 відсотків, другої – 36,9 відсотків, третьої – 45,2 відсотки. [4] Статистика чітко вказує на те, що чим вища категорія посади державного службовця, тим менше жінок можуть її займати. Але варто зауважити, що за останні роки кількість жінок на керівних посадах першої категорії дещо зросла – з 2012 року на 5,2 відсотки.

Аналогічні закономірності, але у інших професіях, помітила та висвітлила Чуйкова О.В. у своїй роботі щодо гендерної нерівності в кар'єрі та потенціалу жінки як керівника. Чуйкова О.В. бачить причини гендерної нерівності в кар'єрі у таких явищах, як "скляна стеля", "липка підлога" та "скляний ескалатор" (терміни з теорії гендерних досліджень). "Скляна стеля" – це невидимий бар'єр, який ефективно перешкоджає просуванню людини по професійних сходах і зайнятті ним високих позицій у бізнесі або політиці. Такими працівниками, як правило, виявляються жінки. Якщо на скляну стелю часто «наштовхуються» жінки, працюючі в галузях, що вважаються чоловічими, то ескалатори «несуть» вверх молодих людей, що зробили ставку на кар'єру в тих професіях, в яких традиційно переважають жінки. «Скляна стеля» – це бар'єр до досягнення престижних посад. «Липка підлога» ж означає «приліпання» до посади з найнижчим рівнем доходу і престижу, без можливості просування по службі [5].

Воронько Л.О. зазначає про існування такого явища, як "гендерна сліпота" – під гендерною сліпотою слід розуміти ігнорування гендерних вимірів у процесі реалізації кадрової політики, під час розробки політичних і соціальних програм, у проведенні наукових досліджень, підготовці інформаційних матеріалів [6].

Вбачаємо існування таких явищ наслідком традиційного для України сприйняття жінки через призму гендерних стереотипів. Жінка в свідомості українців все ще невідривно прив'язана до сім'ї та розглядається як дружина, мати, берегиня сімейного вогнища, яка не мусить або не здатна керувати, приймати рішення, бути лідером тощо.

Вважаємо основним та найбільш продуктивним шляхом до подолання гендерної нерівності у кар'єрі та зокрема на державній службі повсюдне впровадження гендерної освіти з метою висвітлення гендерних проблем, недопущення існування гендерної сліпоти, подолання гендерних стереотипів та традиційного для України погляду на жінку. Тобто, існує потреба до впровадження в українському суспільстві культури гендерної рівності.

Позитивно вплинула б на вирішення проблеми наполеглива просвітницька праця в освітніх закладах, інформаційні кампанії у ЗМІ, проведення тренінгів, семінарів та круглих столів з гендерних питань для представників різних професій та зокрема держслужбовців,

представників влади. Такі заходи проводяться, але для кращої результативності вони повинні бути більш масштабними та широко висвітлюватися на всіх етапах проведення засобами масової інформації.

Крім того, існує потреба вдосконалити законодавство, яке стосується гендерної проблематики для забезпечення його дієвості. Зокрема, законодавчо закріпити норму паритетного, рівного представництва жінок та чоловіків на державній службі з урахуванням категорій посад службовців; у статті 16 Закону України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" законодавчо закріпити не "дозвіл", а обов'язок застосування позитивних дій з метою досягнення збалансованого представництва жінок і чоловіків на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування з урахуванням категорій посад службовців та конкретизувати, навести перелік позитивних дій, не обмежуючи його; законодавчо конкретизувати та закріпити у відповідних нормативно-правових актах відповідальність за порушення Закону України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків"; змінити закріплений у чинних нормативно-правових актах стереотип щодо прив'язаності до дитини апріорі жінки; у статті 179 Кодексу законів України про працю закріпити не право, а обов'язок визначений період часу для батька дитини перебувати у відпустці по догляду за дитиною.

Також існує потреба донесення окремо до депутатів Верховної Ради України як до законотворців важливості їх особистого вкладу у вирішення проблеми гендерної нерівності в Україні. Як констатували Блага А., Уварова О., підводячи підсумки щодо подій у сфері прав жінок в Україні у 2016 році, з ряду заходів, запланованих на 2016 рік спрямованих на захист прав жінок, значна частина залишилась нереалізованою у повній мірі, а розроблені проекти законодавчих актів так і не були прийняті [7].

Вважаємо, це пов'язано із «традиційною» для України низькою кількістю жінок-депутатів у парламенті України та недостатньою зацікавленістю чоловіків-депутатів у вирішенні проблем жінок. За даними офіційного сайту Верховної Ради України, станом на листопад 2018 року загальна кількість депутатів складає 423 особи, з них жінок – 50, що також є проблемою, яка потребує вирішення.

Постановою Кабінету міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 була затверджена Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року. Окремим завданням програми виступає зменшення гендерного дисбалансу у сфері державної служби та управління людськими ресурсами, для чого передбачається здійснення низки освітніх заходів [8].

Таким чином, в Україні дійсно наявні проблеми із забезпеченням дотримання прав жінок та гендерною рівністю на державній службі, що є відображенням таких проблем на ринку праці та у суспільстві взагалі. Подолання цих проблем можливе лише за зміни традиційного для України погляду на жінку. Вважаємо, що Україна впевнено, але повільно робить кроки до подолання проблеми гендерної нерівності у суспільстві та сприяння професійній реалізації жінок.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року N 2866-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
3. Жінки і чоловіки в Україні: статистичний збірник Державної служби статистики України, Київ, 2015 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/09/zb_jinku_13-14.zip.
4. Жінки і чоловіки в Україні: статистичний збірник Державної служби статистики України, Київ, 2017 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/09/zb_gch2016pdf.zip.

5. Чуйкова О. В. "Скляна стеля" і "липка підлога" як прояв гендерної нерівності в кар'єрі: нейробіологія про жіночий потенціал керівника. Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 109. С. 252-256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_109_66.
6. Воронько Л. О. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність. Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_10.
7. Блага А.Б., Уварова О.О. Права жінок. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-zhinok-blah-a-a-uvarova-o/>.
8. Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF>.

Реалізація державної політики в сфері відновлення платоспроможності

Самборський В.О., студент

Науковий керівник

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

Запорізький національний університет

Правильне формування державної політики є невід'ємною складовою розвитку сучасного суспільства. Міністерство юстиції України, як орган виконавчої влади, ставить перед собою цей напрям, як одну із найбільш пріоритетних цілей, адже держава і народ – невід'ємні складові, які взаємодоповнюють друг друга. Порядок розвитку державної політики повинен підкріплюватись адекватно діючим організаційно-правовим механізмом. Відновлення платоспроможності для фізичних, або юридичних осіб, на сьогодні – дуже важливий етап правильного функціонування економіки не тільки в нашій країні, а і у світі в цілому.

26 лютого 2018 року Верховною Радою було одержано подання проекту нового кодексу про банкрутство, яке передбачало собою подальшу оптимізацію процесу відновлення платоспроможності. При складанні даного проекту враховувався як вітчизняний, так і зарубіжний досвід.

Основним завданням діючого законодавства щодо регулювання процедури банкрутства підприємств в Україні, як і в більшості іноземних країн, є відновлення платоспроможності боржника, а не його ліквідація. Тому у багатьох розвинених країнах пріоритетними є саме санаційні (реорганізаційні) процедури, метою яких є збереження підприємства та відродження його потенціалу [1].

За першим читанням головне юридичне управління визнало проект таким, що має суттєві техніко-юридичні недоліки. Звертаємо увагу, що структура законопроекту залежить від його обсягу і змісту. Великі законопроекти поділяються на розділи (глави), нумерація яких є наскрізною відповідно до порядкового номера. Цей проект побудований на зразок структури Цивільного кодексу України, який складається з шести книг та відокремлених розділів у кожній з них. Але така структура Цивільного кодексу України зумовлена наявністю у ньому 1308 статей. Вважаємо, що проект Кодексу України з процедур банкрутства має громіздку структуру, а саме: містить чотири книги та відокремлені розділи і складається всього з 137 статей. Незрозумілим є нумерація всіх розділів «Прикінцевих та перехідних» положень, що потребує суттєвого доопрацювання.

Зазначені вади при підготовці мали б бути усунуті на підставі зауважень редакційного підрозділу, які не надані народним депутатам України на порушення вимог статті 117 Регламенту Верховної Ради України

З огляду на наведене та зважаючи на Рішення Конституційного Суду України № 7-р/2018 від 11 жовтня 2018 року, за яким окремі положення Бюджетного кодексу України є такими, що не відповідають Конституції України, в тому числі з підстав юридичної невизначеності та якості закону, вважаємо, що у разі прийняття проекту Кодексу як закону – він може стати предметом розгляду у Конституційному Суді України [2].

18.10.2018 під час читання Верховної Ради було прийнято 1297 правок до проекту «Кодекс України з процедур банкрутства № 8060». За результатами голосування більшість депутатів підтримали проект у другому читанні.

Метою даного проекту було, перш за все підвищення ефективності процедури банкрутства. Як зазначає Міністр юстиції Павло Петренко: «Цей захід стосується мільйонів українських підприємств, оскільки близько 3 млн. підприємців працюють в Україні. Він стосується питань майнового стану і врегулювання кризових проблем у житті громадянина через легальні інструменти, які держава надасть шляхом прийняття Кодексу». «Ця проблема не просто назріла, вона назріла протягом багатьох років. Є кілька показників, які вирізняють Україну стосовно інших цивілізованих країн. Якщо ми говоримо про середню тривалість процедур банкрутства, то в Україні згідно зі старим законодавством така тривалість близько трьох років. У нормальній цивілізованій країні, яка є учасником рейтингу «Doing Business», ця тривалість не перевищує півтора року» [3].

Однією із головних деталей у цьому проекті, є можливість фізичних осіб визнавати себе банкрутом. Раніше для початку процедури банкрутства треба було рішення комітету кредиторів. Справи про банкрутство фізичних осіб будуть розглядати господарські суди, як впливає з проекту кодексу. Причому обов'язково за участю арбітражного керуючого. Будуть доступні дві процедури – судова і досудова. Зокрема, в суді можна буде домовитися про реструктуризацію або задовольнити вимоги кредитора. При цьому не підлягають реструктуризації та списанню борги по кредитах, взятих боржником на відпочинок, розваги, покупку предметів розкоші.

Даний проект також поліпшить позицію України в рейтингу Світового банку «Doing Business». Беручи до уваги те, що за такими показниками, як наприклад, строки процедури банкрутства, наша держава займала одне з трьох найгірших місць, можна зробити висновки про те, що новий проект може покращити наші позиції на світовій фінансовій арені. Щодо юридичних осіб, кодекс загалом:

1) мінімізує можливість фіктивного банкрутства, що поза всяким сумнівом, позитивно впливає на захист прав кредиторів;

2) продаж майна підприємств-банкрутів буде проходити тільки через електронні аукціони.

В цілому, прийняття нового Кодексу дозволить вирішити наступні запитання: зниження витрат на повернення боргів та зниження вартості продажу проблемних активів; зменшення негативних зовнішніх факторів, які викликані неточною оцінкою ризиків; полегшення ведення економічної діяльності; максимізація економічної активності.

Література

1. Носань Н.С. Адаптація європейського досвіду функціонування механізму банкрутства підприємств у вітчизняній практиці. *Економічна наука*. 2016. № 18. С. 56-58.
2. Зауваження головного юридичного управління 17.10.2018 р. до Проекту Закону від 26.02.2018 р. № 8060. URL: http://rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518.
3. Петренко П. Реформування системи банкрутства. URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=206&v=BqN-qAI4KCI.

Тактична операція як один із засобів криміналістичної тактики

Саприкіна А.Є., студентка

Науковий керівник:

Шеховцова Л.І., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Уперше в 1972 році А.В. Дулов сформував та висунув ідею тактичної операції як комплексу тактичних прийомів та слідчих дій. У подальшому його концепцію підтримали та розвивали В.І. Шиканов та Л.Я. Драпкін.

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» за редакцією В.Т. Бусела надає наступне визначення поняттю «операція» (латин. operatio, дія): «ряд дій або окрема дія в ряді інших, що з них складається робота окремої людини або групи людей, машини, механізму і т. ін., або як яка-небудь дія або ряд дій, об'єднаних спільною метою» (розм.) [1, 672-673].

«Велика українська юридична енциклопедія» розкриває поняття «тактична операція», під якої розуміється «найбільш доцільний комплекс слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та організаційних (чи організаційно-технічних) заходів» [2, 560].

Використання тактичних операцій у розслідуванні злочинів:

а) дозволяє ефективно використовувати мобільність, маневреність і гнучкість оперативних можливостей органів дізнання, що в поєднанні з процесуальними можливостями слідчих органів забезпечує оптимальне виконання різноманітних тактичних завдань;

б) стимулює широке використання криміналістичної й оперативної техніки;

в) ефективно в ситуаціях, коли для перевірки тієї або іншої версії доцільно використовувати прямий експеримент, що дозволяє одержати й надалі надати суду наочні й переконливі докази, безпосередньо свідчить про злочинні дії конкретних осіб і в такий спосіб викриває їх;

г) дозволяє уникнути дублювання в зборі й обробці фактичних даних, використовуваних слідчим і органом дізнання;

д) найповніше відповідає принципам наукової організації праці [3, 32].

Важливою ознакою тактичної операції є те, що вона виконує свою основну функцію саме у проміжних (локальних) завданнях розслідування. Так, шляхом поєднання слідчих (розшукових) дій виокремлюють наступні види тактичних операцій, що мають наступні умовні позначення:

- «розшук злочинця»;
- «атрибуція трупа»;
- «встановлення особи жертви»;
- «особа злочинця»;
- «ідентифікація невпізаного трупа»;
- «розшук злочинця по гарячих слідах»;
- «забезпечення матеріальних збитків»;
- «нейтралізація протидії розслідуванню»;
- «захист доказів»;
- «документ»;
- «пошук майна»;
- «затримання» [2, 560].

Так, тактична операція використовується з метою вирішення конкретного проміжного (локального) завдання кожного етапу розслідування злочину у порівняно стислий строк.

Обравши один із видів тактичної операції, слід здійснити підготовку для її проведення. Проведення тактичної операції складається з таких елементів:

- визначення мети операції;
- прийняття рішення про проведення операції;
- розробки моделі та планування тактичних операцій;
- безпосередньої організації сил і засобів проведення операції. Розроблення моделі та планування тактичної операції здійснюється із дотриманням таких умов:

– оперативність при одержанні інформації;

– конспіративність збирання інформації;

– постійна перевірка достовірності та надійності інформації;

– забезпечення збирання інформації з використанням найменшої кількості технічних засобів і тактичних прийомів;

– обов'язковий синтез усіх фактів і відомостей стосовно них в єдиній системі інформації про об'єкти, процеси, явища [4].

Отже, тактична операція як засіб криміналістичної тактики, являє собою процесуальний засіб, розроблений на основі досягнень науки та узагальнень матеріалів слідчої практики, спрямований головним чином допомогти слідчому у стислий проміжок часу провести певні слідчі (розшукові) дії під час розслідування злочинів.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / редкол.: Т.В. Бусел та ін. Київ: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія / редкол.: В.Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2018. Т. 20. 951 с.
3. Дулов А.В. Основы расследования преступлений, совершенных должностными лицами. Мн.: Университетское изд-во, 1985. 235 с.
4. Поняття, принципи і види тактичних операцій. URL: https://pidruchniki.com/11800912/pravo/ponyattya_printsipy_vidi_taktichnih_operatsiy.

Право на свободу пересування: охорона, реалізація та захист

Саричев А.М., слухач магістратури

Науковий керівник:

Самойленко Г.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

В Україні тема закріплення, охорони, реалізації та захисту права на свободу пересування та вибір місця проживання є актуальною. Так склалося історично, що за останнє століття право на свободу пересування, не дивлячись на своє нормативне закріплення, піддавалася ряду законодавчих обмежень, які істотним чином впливали на ступінь (зміст та об'єм) можливої реалізації права особи на свободу пересування.

Умовно можна говорити про декілька хвиль в цій сфері. Така класифікація є умовною, авторською, що дозволяє виокремлювати подібні хвилі за будь-якими критеріями. Ми ж говоримо про ступені усвідомлення міри дозволеного і відповідного нормативного закріплення розширення цих меж.

Перша – пострадянська, характеризується розширенням меж свободи, меж усвідомлення змісту права особи на свободу пересування, здійснення кроків у законодавстві, спрямованих на розширення міри дозволеної поведінки людини і громадянина України.

Друга хвиля може характеризуватися відходом від радянського минулого, закріплення права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в ст. 33 Конституції, - кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Третя хвиля - усвідомлення інституту прописки як «поліцейського» засобу обмеження права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання особи. Формально, начебто обмеження як такі вже не існували. Можна було вільно пересуватися в межах території України, однак, що стосується вибору постійного місця проживання, воно було пов'язане з пропискою, технічне здійснення якої полягало в реєстрації місця проживання особи паспортними столами, які входили в систему МВС, здійснювали контроль прописки і виписки громадян.

Зміни настали після прийняття відповідного Рішення Конституційним Судом України, коли суд у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 4

Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України (справа щодо прописки №1-31/2001) [1].

Суд визнав інститут прописки неконституційним, аргументувавши, що прописка має дозвільний характер і здійснюється переважно на підставі відомчих актів, в тому числі Тимчасової інструкції про порядок документування і прописки (реєстрації) громадян, яка свого часу була затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 3 лютого 1992 року, яка встановлює необхідність отримання дозволу органів внутрішніх справ на прописку (виписку) в усіх без винятку населених пунктах України. Відтак, порядок, згідно якого вибір особою місця проживання залежить від рішення паспортної служби органів внутрішніх справ, обмежує право особи на вільний вибір місця проживання. Таке положення речей суперечило ч.1 ст. 33 Конституції України.

Четверта хвиля – вільна реалізація громадянами України свого конституційного права на основі Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 р. [2].

Загалом, прогресивним у цьому законі стало не лише закріплення міри дозволеної поведінки особи, шляхом закріплення її права на свободу пересування, вирішення питань реєстрації місця проживання, але й вирішення питання, що обмеження даного права можливі, але на основі відповідного закону України. Сам закон в ст. 12 передбачив законні підстави та об'єм обмеження права людини на свободу пересування. Згідно змісту даної статті свобода пересування може бути обмежена: у прикордонній смузі; на територіях військових об'єктів; у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом; на приватних земельних ділянках; на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; на окремих територіях і в населених пунктах, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; на тимчасово окупованих територіях.

Як видно із змісту означеної статті, режим перетину умовного кордону з територією тимчасової окупації було регламентовано. Тому громадяни України, перетинаючи цю межу, кордон, мають дотримуватися режиму перетину цього кордону.

Подібні підстави для обмежень права особи на свободу вільного вибору місця проживання передбачені ст. 13 відповідного закону.

Та як не дивно, з цього питання продовжуються пошуки міри свободи громадянина і міри контролю з боку держави, пошук допустимого ступеня втручання в межі реалізації права особи на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Саме тому має місце п'ята, і, мабуть, не остання хвиля (етап) з цього питання. Саме тому має місце розроблений в Міністерстві економічного розвитку законопроект «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання», який передбачає більш спрощену процедуру реєстрації осіб за місцем проживання. Нагадаємо, що наразі *дозволено* людині, яка знялася з реєстрації за попереднім місцем проживання, зареєструватися протягом 30 календарних днів, а не 10 як раніше.

Неоднозначною, на наш погляд є пропозиція в законопроекті з метою попередження зловживань запровадити процедуру перевірки місця проживання особи. Однією з таких підстав є звернення розпорядника житла про те, що особа, яка зареєстрована, не проживає за вказаною адресою та ін.

На перший погляд підстави для перевірки місця проживання особи є доречними, а з іншого боку, такі формальні підстави можуть стати формальним приводом для першого кроку до неконституційного обмеження права на свободу пересування в Україні.

Література

1. Рішення Конституційним Судом України, коли суд у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України (справа щодо прописки №1-31/2001 від 14.11.2001 р.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-01>

2. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст.232.

Проблеми розвитку фінансової діяльності органів самоорганізації населення

Скользяєва В.В., студентка

Науковий керівник

Верлос Н.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У стабілізації політичної системи в Україні громадянська самоорганізація відіграє дуже важливу роль. Органи самоорганізації населення (ОСН) є однією з перспективних форм демократії в Україні. Вони мають достатній досвід участі у вирішенні місцевих проблем населення та співпраці з органами місцевої влади. Водночас питання створення, удосконалення організації та діяльності ОСН залишаються доволі дискусійними. Безперечно, органи самоорганізації населення у впровадженні своєї діяльності стикаються із потребою фінансування.

Актуальність проблеми полягає у недостатній законодавчій урегульованості фінансування діяльності органів самоорганізації населення через що є певна невирішеність місцевих проблем та відсутність розвитку цих органів у своїй діяльності.

Законодавством визначений перелік доходів, які можуть залучати органи самоорганізації населення. Практики її залучення в Україні є дуже різноманітними. Для одних органів самоорганізації населення переважають залучення коштів у вигляді добровільних пожертвувань, спонсорських внесків, для інших – фінансування із місцевих бюджетів.

В Україні значна кількість науковців присвятили свою роботу дослідженню сутності місцевих фінансів. Так, наприклад, В. Вегнер, С.Я. Кондратюк, Л.І. Лачкова, В.І. Малько, В.М. Опарін, та інші.

Згідно із статтею 16 Закону України “Про органи самоорганізації населення”, фінансовою основою діяльності органу самоорганізації є [1]:

- кошти відповідного місцевого бюджету, які надають йому сільською, селищною, міською, районною у місті (у разі її створення) радою для здійснення наданих органу самоорганізації населення повноважень;
- добровільні внески фізичних і юридичних осіб;
- інші надходження, не заборонені законодавством.

Згідно із статтею 17 цього Закону, матеріальною основою діяльності органу самоорганізації населення є майно, передане йому радою в оперативне управління. Також органи самоорганізації населення можуть набути власне майно [1].

Так, перша проблема розвитку фінансової діяльності органів самоорганізації населення полягає в тому, що фінансова діяльність цих органів передбачена лише вищезазначеним Законом України “Про органи самоорганізації населення” [1]. Фінансові відносини органів місцевого самоврядування з органами самоорганізації населення не регламентовані Бюджетним кодексом України та іншими законодавчими та підзаконними нормативними актами. Це ускладнює розробку й ухвалення місцевих рішень щодо порядку надання суспільних благ жителям територіальних громад через посередництво органів місцевого самоврядування. На регіональному рівні органи місцевого самоврядування взагалі не створюються.

Розвиток фінансової діяльності органів самоорганізації населення гальмується такими проблемами [2]:

- незадовільно низький обсяг суспільних благ, які надаються органами самоорганізації населення, відповідно, вкрай низька частка видатків місцевих бюджетів, що направляються на діяльність органів самоорганізації населення;

- намагання органів місцевого самоврядування максимально регламентувати діяльність органів самоорганізації населення, що зменшує ступінь їхньої фінансової свободи, перетворює їх на бюрократичний придаток;
- низька фінансова інформованість населення про діяльність органів самоорганізації населення;
- відсутність механізму забезпечення бюджетними ресурсами виконання видаткових повноважень органами самоорганізації населення;
- відсутність ініціативи як з боку органів самоорганізації населення, так з боку органів місцевого самоврядування щодо передачі повноважень органами самоорганізації населення;
- відсутність ініціатив як з боку органів самоорганізації населення, так з боку органів місцевого самоврядування щодо передачі повноважень з надання суспільних благ органам самоорганізації [2].

Серед перспектив вирішення вищевикладених проблем є такі:

Розвиток фінансової діяльності органів самоорганізації населення має відбуватися за такими напрямками: передача органами місцевого самоврядування власних видаткових повноважень органам самоорганізації населення; спрощення механізму витрачання фінансових ресурсів органами самоорганізації населення; створення механізму забезпечення фінансовими ресурсами органів самоорганізації населення; максимально можливе залучення населення до вирішення місцевих і регіональних справ через органи самоорганізації населення. Також автором запропоновано принципи розвитку фінансової діяльності органів самоорганізації населення [3, с. 305].

Розроблені перспективи розвитку фінансової діяльності органів самоорганізації населення дозволяють вчасно й ефективно вирішувати місцеві проблеми, додатково залучати фінансові ресурси жителів територіальних громад та юридичних осіб з метою надання суспільних благ, зекономити на контрольних заходах за фінансовими потоками органів самоорганізації населення [3, с. 305].

Отже, враховуючи застарілу і слабку нормативну регламентацію функціонування органів самоорганізації населення в Україні, було б правильно закріпити наявні джерела додаткового фінансування із визначеним порядком їх отримання у профільному законі або з посиланням на інші акти, які регулюють ці питання. Це допомогло би органам самоорганізації населення залучити всі можливі джерела фінансування і виключило би можливі порушення і зловживання з боку їх керівництва, посадових осіб, та інших зацікавлених суб'єктів, які причетні до процесу надання такого забезпечення.

Література

1. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 №2625-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001.
2. Лагунов Ю.Е. Аналіз регламентації діяльності органів самоорганізації населення на локальному рівні. URL: sd.net.ua. (дата звернення 02.11.2018).
3. Венгер В.В. Фінанси: навч. пос. студ. вищ. навч. закл. К.: Центр навчальної літератури, 2009. 432 с.

Реалізація Урядом права законодавчої ініціативи (на прикладі Республіки Казахстан)

Сокол Т.І., слухач магістратури

Науковий керівник:

Єрмоленко Д.О., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Нормотворча діяльність Кабінету Міністрів України виявляється у трьох формах. По-перше, ординарне провадження, яке являє собою саме безпосередню діяльність Кабінету Міністрів зі створення особистих нормативно-правових актів – постанов. По-друге,

законопроектне провадження, що полягає в реалізації Кабінетом Міністрів України права законодавчої ініціативи та розгляді і внесенні проектів законів України до Верховної Ради України, участі у законодавчій діяльності Верховної Ради та в «реалізації Президентом України права законодавчої ініціативи». По-третє, спеціальне провадження, яке реалізується через розробку Кабінетом Міністрів України проектів актів Президента [1].

Важливою нормою, встановленою Регламентом Верховної Ради України, є визначення Кабінету Міністрів України суб'єктом законодавчої ініціативи, який має виключне право подачі проекту закону про Державний бюджет, та лише Кабінет Міністрів або Президент України мають право подавати законопроекти щодо «надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України» [2].

Таким чином, реалізація права законодавчої ініціативи є обов'язковою формою здійснення Кабінетом Міністрів України своїх повноважень. Враховуючи наведене вище, можна дійти висновку, що реалізація Кабінетом Міністрів права законодавчої ініціативи в Верховній Раді складається з трьох стадій: 1) планування законотворчої діяльності (фактично реалізується Міністерством юстиції України); 2) розробка законопроекту (реалізується Міністерством юстиції, іншими центральними органами виконавчої влади) та розгляд його в Кабінеті Міністрів України (експертиза здійснюється секретаріатом уряду та висновок із законопроектом розглядаються безпосередньо на засідання уряду); 3) подача законопроекту до Верховної Ради України (складається з оформлення документального супроводження законопроекту, визначення відповідальної особи, яка представлятиме законопроект).

Взагалі у світовій практиці уряди країн є головними «постачальниками» законопроектів, що обумовлюється тим, що уряд, як головний представник виконавчої влади в країні, більш за інші державні органи «стикається із проблемами та недоліками законодавства» та має найбільший арсенал для підготовки високоякісних, професійних законопроектів.

З метою виявлення позитивного досвіду реалізації права законодавчої ініціативи урядами іноземних держав, доцільно дослідити норми законодавства, якими цей порядок регулюється.

У Республіці Казахстан законопроектна діяльність уряду регулюється регламентом роботи уряду та здійснюється відповідно до плану законопроектних робіт. Поточні та перспективні плани законопроектних робіт уряду формуються Міністерством юстиції з урахуванням доручень Президента, Програми діяльності уряду, державних програм, планів заходів з їх реалізації та рішень Прем'єр-міністра на підставі пропозицій державних органів та спеціально створеної Міжвідомчої комісії з питань законопроектної діяльності при Уряді Республіки Казахстан. При цьому саме Міністерство юстиції обґрунтовує доцільність розробки кожного запропонованого законопроекту, включеного до плану. Разом із тим позитивний висновок Міжвідомчої комісії з питань законопроектної діяльності при Уряді Республіки Казахстан є обов'язковою умовою включення законопроекту до плану [3].

Таким чином, вбачається, що від рішення Міжвідомчої комісії з питань законопроектної діяльності залежить чи буде законопроект включений до плану, на відміну, наприклад, від Австрії, де висновки правової експертизи законопроекту не впливають на наслідки його розробки та подальшого розгляду.

Міжвідомча комісія з питань законопроектної діяльності при Уряді Республіки Казахстан є консультативно-дорадчим органом, основними завданнями якого є: аналіз законопроектної діяльності Уряду та уповноважених органів; розробка рекомендацій з розробки планів законопроектних робіт; внесення на розгляд Уряду пропозицій щодо пріоритетних напрямків законопроектної діяльності; розгляд законопроектів, ініційованих депутатами Парламенту та надання їм позитивної або негативної оцінки; вирішення питання щодо направлення законопроекту на наукову, правову або інший вид експертизи та ін. [4].

До складу Міжвідомчої комісії, відповідно до постанови Уряду входять Міністр юстиції – як голова комісії, заступник Міністра юстиції – як заступник голови комісії, члени комісії – депутати Парламенту, представники міністерств, інших центральних органів

виконавчої влади, Генеральної прокуратури, Національного банку, Експертного інституту європейського права, політичних партій, науковці, представники громадських організацій тощо [4].

Таким чином, вбачається, що комісія, від якої залежить, чи буде певний законопроект схвалений та поданий до Парламенту до подальшого розгляду, складається к більшості своїй з представників органів виконавчої влади Республіки Казахстан.

Окрему увагу в Республіці Казахстан приділено законопроектам, які визначені як пріоритетні та потребують термінового розгляду. Так, Президент окремим посланням може визначити певний законопроект пріоритетним, а суб'єкт нормотворення – розробник законопроекту зобов'язаний внести його до Канцелярії Уряду протягом 20-ти днів, який, у свою чергу, протягом 10-ти днів має передати його на розгляд Парламенту [3]. Разом із тим передбачено також категорію законопроектів, які є терміновими. Такі законопроекти мають бути подані до Канцелярії Уряду не пізніше 10-ти днів з дня визначення його терміновим, і не пізніше 7-ми днів після погодження з Президентом законопроект передається до Парламенту на розгляд [3].

Указом Президента Республіки Казахстан передбачено, що виключне право визначення законопроекту пріоритетним або терміновим належить Президенту і такі законопроекти підлягають обов'язковому погодженню з ним [5]. Вважаємо, що визначення законопроектів пріоритетними та терміновими і встановлення конкретних строків їх підготовки та подачі до Парламенту є позитивним досвідом, запровадження якого прискорює процедуру реалізації Урядом права законодавчої ініціативи і відповідно прискорює законотворче врегулювання важливих суспільних відносин, які потребують термінового нормативного вирішення.

Враховуючи наведене вище, зрозуміло, що певний досвід Республіки Казахстан з організації діяльності уряду щодо реалізації права законодавчої ініціативи, дійсно може бути запроваджений в Україні. Так, в Україні Міністерство юстиції України «розробляє за пропозиціями міністерств та інших центральних органів виконавчої влади план законопроектної роботи», який в подальшому затверджується відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України, але не передбачено, що зазначений план погоджується з Парламентом країни (його планами законопроектної діяльності). Можливо, саме ця неузгодженість і є причиною взаємного блокування законопроектів урядом та депутатами.

Разом з тим, Регламентом Кабінету Міністрів України встановлено, що перспективний план законопроектної діяльності затверджується Кабінетом Міністрів лише «після схвалення Верховною Радою Програми діяльності Кабінету Міністрів» [6]. Вважаємо, що доцільно запровадити узгодження плану законопроектної діяльності Кабінету Міністрів із Парламентом України з метою вдосконалення законотворчого процесу в країні та усунення «боротьби за першість подачі законопроекту» між Урядом та депутатами, усунення блокування подання законопроектів.

Література

1. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник / О.Н. Ярмиш та ін.; за заг. ред. Ю.М. Тодики. Х.: Нац.ун-т внутр. справ, 2002. 672 с.
2. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.
3. Регламент Правительства Республики Казахстан: Постановление Правительства Республики Казахстан от 07.04.2006 г. № 256. URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/P020001300_
4. Положение о Межведомственной комиссии по вопросам законопроектной деятельности: Постановление Правительства Республики Казахстан от 11.09.2000 г. № 1376. URL: <http://docs.cntd.ru/document/906702050>
5. Правила определения приоритетности рассмотрения проектов законов, а также объявления рассмотрения проекта закона срочным: Указ Президента Республики Казахстан от 29.04.2003 г. № 1074. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=9250

6. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF>.

Моральні та матеріальні заохочення державних службовців в сфері судової влади України

Сторчай Д.І., слухач магістратури

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

В процесі розвитку демократичного суспільства все більшого значення набуває адміністративно-правовий метод заохочення. Даний метод покликаний забезпечувати належну трудову дисципліну, шляхом створення заінтересованості державних службовців якісно виконувати свої трудові функції, в тому числі, і в системі правосуддя. Для того, щоб судова влада в Україні функціонувала ефективно та задовольняла потреби суспільства, необхідно вірно використовувати людські ресурси в системі правосуддя.

Зазначеному питанню приділяли увагу в наукових дослідженнях Л.Л. Попов, В.Б. Авер'янов, О.О. Бараш та інші.

Не дивлячись на те, що сьогодні здійснюється судова реформа в умовах інтеграції України в Європейський простір, проблема недовіри населення до роботи судової системи в Україні набирає обертів. Цю тезу підтверджують результати опитування, яке проводилось у вересні 2018 року. Київський міжнародний інститут соціології оприлюднив головні результати опитування, які показали, що на сьогоднішній день 78,5% українців не довіряють судам України. Також 40,5% респондентів визнали, що судова система після Революції Гідності потребує реформування. Проте, за останні 3-4 роки ставлення громадян до діяльності судів України погіршилось (31,3%) та не змінилось (58,1%) [1].

Для того, щоб зрозуміти, як ефективно мотивувати державного службовця продуктивно виконувати свої повноваження в сфері судової влади, необхідно звернутись до відомих теоретичних підходів, які визначають потреби людини.

Аналізуючи теорію Маслоу та ERG-теорію Альдерфера загалом потреби людини можна поділити на моральні та матеріальні. Теорія Маслоу визначає, що спершу людина прагне задовольнити свої матеріальні потреби, а потім моральні. Теорія Альдерфера окреслює те, що мотивація людини має не тільки поетапний характер: від матеріального до морального визнання, а й репресивний характер. У разі, якщо державний службовець не задовольняє свої потреби шляхом морального визнання, тоді він звертає увагу на матеріальне заохочення, яке повинно забезпечити його базові потреби та мотивувати його досягати морального заохочення [2, с. 7-8].

Весь цей процес досягнення державним службовцем матеріальних чи моральних благ, які виражаються у формі заохочення, продукує ефективну реалізацію покладених на нього повноважень по виконанню функцій держави.

На нашу думку, створення чітко визначеного, широкого переліку матеріальних і моральних методів заохочення на законодавчому рівні лише створить позитивний ефект в діяльності судових органів в цілому. Адже для того, щоб отримати заохочення, необхідно відповідально та продуктивно виконувати визначені посадові обов'язки. Таким чином, заінтересований державний службовець в рамках повноважень визначених посадовою інструкцією досягає ефективного результату в своїй діяльності для отримання заохочення, що в результаті якісно вплине на рівень довіри громадян до діяльності правосуддя в Україні.

В юридичній науці методи заохочення розділяються на моральні та матеріальні. До моральних форм переконання відносять – подяка, нагородження почесним знаком,

присвоєння почесного звання тощо та до матеріальних – грошові премії, путівки окремим особам або групі осіб тощо [3, с. 21-22].

Аналізуючи науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» та норми чинного Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, в частині статті 53 «Заохочення державних службовців», яка розповсюджується в тому числі на державних службовців в сфері судової влади, можна зробити висновок, що серед наведеного переліку, основну частину заохочень складають саме методи морального характеру. «Предметом регулювання статті є особливості морального заохочення державних службовців за бездоганну та ефективну державну службу, за особливі заслуги» [4, с. 396].

Проте, законодавець дає можливість керівнику на власний розсуд визначати інші засоби заохочення: «Перелік заохочень, визначений у частин першій коментованої статті, не є вичерпним. Якщо виходити з положень пункту 9 частини першої статті 47 Закону, то у Правилах внутрішнього службового розпорядку державного органу можуть визначатися інші положення, крім визначених у пунктах 1–8, що не суперечать Закону та іншим актам законодавства, то наведений перелік заохочень може бути в установленому порядку розширений» [4, с. 399].

Проаналізувавши правила внутрішнього трудового розпорядку Павлоградського окружного суду Дніпропетровської області, а саме розділ 6, п. 6.1. «За зразкове виконання своїх обов'язків, тривалу і бездоганну роботу, новаторство в праці й інші досягнення в роботі можуть застосовуватися такі заохочення: 1. Оголошення подяки. 2. Нагородження грамотою, почесною грамотою. 3. Представлення до відзначення державними нагородами.» [5]. Бачимо, що на практиці в основі типових правил не передбачаються інші види заохочень державних службовців, крім тих, що чітко визначені Законом України «Про державну службу», які в переважній більшості, як зазначали, передбачають моральний характер заохочення.

Хоча це є правом, а не обов'язком керівника визначати інші види заохочень державного службовця, бачимо, що переважно перелік таких заходів мають здебільшого моральний характер. На нашу думку, необхідно нормативно закріпити методи заохочення, які б мали моральний та матеріальний характер в рівній мірі.

Проблематика видів матеріального заохочення виявляється ще й в тому, що «у розділі VI «оплата праці, заохочення і соціальні гарантії» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. законодавець чітко розмежовує заохочення (ст.53), закріплюючи їх перелік, та премію як «складову заробітної плати державного службовця» (ст.50) [3, с. 46].

Враховуючи ознаку, якою законодавець характеризує премію «виплачується у разі встановлення», а встановлюється вона лише шляхом реалізації права (а не обов'язку) суб'єкта призначення, керівника державного органу. Отже, це свідчить про те, що премія, має ознаки, притаманні саме заохоченню державного службовця, а відповідно цілком логічно було закріпити правові засади її застосування у ст. 53 «Заохочення державних службовців» [3, с. 47].

Підтримуючи зазначене, акцентуємо доцільність чіткого нормативного визначення видів заохочень державних службовців з рівнозначним їх поділом на моральні та матеріальні. Адже досягнення державного службовця може бути різного рівня, а отже і вид заохочення повинен бути відповідним.

В більшості зарубіжних країн премія визначається видом заохочення. Також є інші заохочення матеріального характеру. Наприклад цікавий і сучасний вид заохочення розробляється в США з початку 2014 р. «передбачається програми заохочення державних службовців, які ведуть здоровий спосіб життя. Наприклад, у штаті Арканзас ці службовці отримують грошову премію або знижки при оформленні поліса медичного страхування, а в якості тестів будуть використовувати аналіз рівня цукру і холестерину в крові, перевірка достовірності відмови від паління тощо» [3, с. 343].

Інтегрування таких заохочень в українську систему законодавства дозволить на державному рівні ефективно використовувати людські ресурси в законодавчо регламентований робочий час. Наразі в Україні діє Законом № 4844, з 16 грудня 2012 р. який забороняє паління тютюну на робочому місці, але це не вирішує проблеми витрачання робочого часу на паління поза робочим місцем. Тому впровадження грошової винагороди або певної грошової суми на лікування в закладах медичного обслуговування, наприклад за підсумками року, стимулювало б державних службовців відповідально відноситись до робочого часу та продуктивніше виконувати покладені на них посадові обов'язки.

В Грузії однією з форм заохочення є нагородження цінним подарунком та підвищення розряду посадового окладу [3, с. 339]. Збільшення посадового окладу може підвищити мотивацію державних службовців категорії «В», яких вперше призначено на посаду. Адже згідно зі «схемою посадових окладів державних службовців судів» оклад державних службовців в місцевих загальних судах складає 2643 грн. [6].

Державний службовець, якого вперше призначено на посаду спеціаліста, судового розпорядника, секретаря суду або консультанта та який не має досвіду роботи отримує оклад 2643 грн та надбавку за 9 ранг, яка «належить до додаткової заробітної плати» [4, с. 360] в розмірі 200 грн [7].

Проте встановлено, що «розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної плати» [8, ч. 1, ст. 3⁻¹]. Мінімальна заробітна плата на сьогодні складає 3723 грн., а отже «проводиться доплата до рівня мінімальної заробітної плати» [8, ч.3, ст. 3⁻¹].

В Австралії «передбачено підвищення окладу за результатами діяльності (процентне збільшення окладу за умови задовільного і більш високого рівня ефективності, визначеного за підсумками оцінювання» [3, с. 347]. Інтегруючи в наші реалії, таке оцінювання допустимо проводити за ініціативою керівника апарату суду (передбачити це правом, а не обов'язком). Скажімо, після сплину двох місяців виконання державним службовцем посадових обов'язків. Якщо він ефективно реалізував свої здібності, які значним чином вплинули на загальний щомісячний результат роботи судового органу в цілому. Оцінювання доцільно застосовувати одноразово для тих державних службовців, яких вперше призначено державним службовцем в судовому органі з метою подальшої мотивації молодих фахівців досягати вищих показників в своїй посадовій діяльності. За результатами досліджень, експерти зробили висновок, що 10% можуть бути якісним стимулом покращення показників діяльності державного службовця [9, с. 160].

Отже, в цілому українське населення на сьогоднішній день не задоволене діяльністю судових органів. Тому, необхідно звернути особливу увагу на підвищення ефективності людських ресурсів в системі судової влади, шляхом формування балансу між моральними та матеріальними заходами заохочення, запозичивши сучасну практику зарубіжних країн. Це створить підґрунтя для залучення та мотивації молодих та кваліфікованих фахівців, саме в органах судової влади України, з подальшим належним професійним забезпеченням інтересів населення в сфері правосуддя.

Література

1. Звіт: думки і погляди населення України щодо судової реформи: вересень 2018 року. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=792&page=1> (дата звернення: 14.10.2018).
2. Ласточкина А.А. Мотивация государственных гражданских служащих в РФ. 2016. 70 с.
3. Заохочення в службовому праві: навч. посіб. / Армаш Н.О., Берлач Ю.А., Болокан І.В. [та ін.]; за заг. ред. Т.О. Коломосьць, В.К. Колпакова. К.: Ін Юре, 2017. 360 с.
4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / ред. кол.: К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук, В.А. Дерещ (відп. ред.). К.: ФОП Москаленко О.М., 2017. 796 с.

5. Правила внутрішнього трудового розпорядку для суддів, працівників патронатної служби, службовців та робітників апарату Павлоградського окружного суду Дніпропетровської обл. URL: https://pvm.dp.court.gov.ua/sud0429/work_sud/pravila/ (дата звернення: 14.10.2018).

6. Про впорядкування структури заробітної плати працівників державних органів, судів, органів та установ системи правосуддя у 2018 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 січня 2018 р. № 24. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-vporyadkuvannya-strukturi-zarobitnoyi-plati-pracivnikov-derzhavnih-organiv-sudiv-organiv-ta-ustanov-sistemi-pravosuddya-u-2018-roci> (дата звернення: 15.10.2018).

7. Питання оплати праці працівників державних органів: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. №15. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2017-%D0%BF#n22> (дата звернення: 15.10.2018).

8. Про оплату праці: Закон України від 01.01.2017 р. №1774-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.10.2018).

9. Yves Emery. «Rewarding civil service performance through team bonuses: findings, analysis and recommendations». Accessed Mar 1, 2004. URL: https://serval.unil.ch/resource/serval:BIB_B4DF9F8906A1.P001/REF.pdf (дата звернення: 16.10.2018).

Особливості кримінально-правової характеристики складу злочину «Масові заворушення»

Хайрулліна О.І., слухач магістратури

Науковий керівник:

Узунова О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У період демократичних перетворень в українському суспільстві значного розповсюдження набули явища масового характеру, включаючи проведення різних мітингів, походів, демонстрацій тощо. Право на мирні зібрання забезпечується Конституцією України, однак держава повинна запобігати тим явищам масового характеру, які заподіюють (можуть заподіяти) шкоду громадському порядку та громадській безпеці. У цьому зв'язку цілком прогнозованим є те, що з урахуванням зростаючої інтенсивності розвитку суспільства слід очікувати ескалацію масових заворушень [1, 44-45]. Серйозним чинником кількісного та якісного зростання масових заворушень є політизація населення, пов'язана зі спробами різних екстремістських кіл використовувати масові заворушення в боротьбі за владу. Як вказує сучасна історія, масові заходи громадян внаслідок провокаційної діяльності екстремістів можуть перерости в масові заворушення з трагічними наслідками [2, 237].

Значний внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних з проблемами кримінально-правової характеристики та кваліфікації дій учасників масових заворушень зробили такі вчені, як А.А. Абдульманов, Ю.В. Александров, Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, О.Ф. Бантишев, В.І. Бояров, І.М. Даньшин, О.Н. Демидов, В.Т. Дзюба, А.З. Ільєсов, Б.В. Кузнецов, В.Н. Курдювцев, Д.А. Лесніков, В.П. Пономарьов, П.В. Шалдирван та інші. Проте, за часи незалежної України набули важливого значення наукові дослідження масових заворушень, соціально-політичних причини та умови їх виникнення в сучасній Україні.

В Україні за часів незалежності відбулася низка реформаційних змін і перетворень у результаті прояву громадянської позиції населення у формі мітингів та демонстрацій 2004 та 2013 років, що тимчасово переростали у масові заворушення та порушення громадського порядку [1, 53]. Так, на законодавчому рівні передбачена кримінальна відповідальність за масові заворушення, а саме ст. 294 Кримінального кодексу (далі – КК) України, відповідно до якої відповідальність настає за організацію масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погрозами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із

застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також активна участь у масових заворушеннях [3].

При дослідженні різних аспектів масових заворушень більшість авторів визначає їх поняття через відповідну норму кримінального закону, що передбачає відповідальність за організацію та активну участь у масових заворушеннях. У зв'язку з цим, надаючи кримінально-правову характеристику масових заворушень, науковці відмічають такі ключові положення.

Так, під організацією масових заворушень В.І. Бояров пропонує розуміти діяльність, по-перше, спрямовану на підшукування і підготовку осіб для участі в масових заворушеннях, об'єднання натовпу, а по-друге, керівництво такими діями, які спрямовані на збудження у людей негативного ставлення до законної влади, існуючого в державі правопорядку і громадської безпеки та на підбурювання натовпу до вчинення насильства над громадянами, погромів, підпалів, знищення майна, озброєного опору представникам влади, захоплення будівель та насильницького виселення громадян. Досліджуючи способи здійснення організаційних дій, В.І. Бояров дійшов висновку, що вони можуть бути різними: скликання натовпу; звернення до нього, підготовка і розповсюдження листівок або інших друкованих видань; заклики до непокори, вчинення опору представникам влади, оголошення звернень, у тому числі доведення до натовпу завідомо неправдивої інформації (цьому можуть передувати дії з розповсюдження відповідних чуток); підбурювання до погромів; розподіл ролей серед своїх прибічників; розробка планів дій натовпу з урахуванням настрою людей, накопичених ними образ з визначенням винних у стані, що склався і таке інше [4, 13].

На думку Є.Л. Стрельцова, активна участь у масових заворушеннях полягає у безпосередньому скоєнні дій, зазначених вище, виконання вказівок організатора і залучення інших осіб. Так, насильством у ході масових заворушень є заподіянням шкоди здоров'ю різного ступеня тяжкості, нанесення побоїв і катувань [5, 559].

Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки», погроми, підпали і знищення майна визначаються способами приведення майна у стан повної непридатності для використання або його пошкодження. Під погромами розуміються знищення чи руйнування приміщень, які займають державні, приватні, громадські установи, підприємства і організації; пошкодження чи руйнування житла громадян. Ці дії можуть супроводжуватися насильством над людьми (власниками житла, працівниками установ, охороною та ін.). Підпалами є дії, які призводять до загоряння споруд чи майна (незалежно від того, встигли погасити пожежу чи ні, навіть коли об'єкт у такому разі залишився непошкодженим). Знищення майна полягає в повному приведенні у непридатність майна, яке знаходиться у будь-якій формі власності [6].

Захопленням будівель або споруд Є.Л. Стрельцов називає здійснення певних дій із застосуванням сили, спрямованих на проникнення і утримання будівель або споруд. Також під насильницьким виселенням громадян треба розуміти здійснення певних заходів, спрямованих на переміщення як окремих громадян, так і груп людей з їх житла або з певної місцевості із застосуванням сили. Що стосується вчинення опору представників влади із застосуванням зброї та інших предметів, то воно полягає у перешкоджанні здійсненню органами влади і управління своїх функцій шляхом використання зброї учасниками масових заворушень. Під застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися в якості зброї, слід розуміти, що при скоєнні даного злочину використовували будь-яку вогнепальну, холодну, газову зброю, а також інші предмети. Є.Л. Стрельцов зазначає, що це можуть бути й побутові предмети, здатні заподіяти смерть, спеціально виготовлені або пристосовані для нанесення тілесних пошкоджень. При цьому, під застосуванням зброї треба розуміти спроби заподіяти за її допомогою фізичної шкоди потерпілому, а також її демонстрація, як потерпілому, так і іншим особам, які би могли перешкодити незаконним діям винного [5, 560].

На думку В.В. Кузнецова, закінчення вказаного складу злочину слід визначати залежно від форми вчинення злочину: злочин у формі організації масових заворушень буде вважатися закінченим, коли дії з організації масових заворушень призвели до вказаних у диспозиції ч. 1 ст. 294 КК України наслідків (окремі з них за своїм змістом є діями): насильство над особою, погроми, підпали, знищення майна, захоплення будівель або споруд, насильницьке виселення громадян, опір представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя; активна участь у масових заворушеннях може вважатися закінченим складом злочину, коли настали наслідки (насильство над особою, погроми, підпали, знищення майна) або вчинені дії (захоплення будівель або споруд, насильницьке виселення громадян, опір представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя) [7, 61]. Натомість, В.О. Навроцький вважає, що злочин (ст. 294 КК України) є закінченим з моменту початку масових заворушень – вчинення конкретних актів насильства, погромів тощо [8, 834].

Суб'єктом масових заворушень можуть бути лише їх організатори і активні учасники, які досягли 16-річного віку. Інші особи, які знаходилися у натовпі можуть нести відповідальність з 14 років – але за вчинення інших злочинів: вбивств, зґвалтувань та деяких інших. А суб'єктивна сторона масових заворушень, на думку В.І. Боярова, характеризується прямим умислом дій організаторів та активних учасників. По відношенню до суспільно-небезпечних наслідків їх психічне ставлення може виражатися і в непрямому умислі [4, 14].

Залежно від масштабів злочинних подій та спрямованості умислу, П.В. Шалдирван виділяє наступні групи масових заворушень, які притаманні сучасним масовим заворушенням: це заворушення – хуліганські дії натовпу (в умовах фактично міжгрупових конфліктів – футбольні уболівальники, антиглобалісти); заворушення – бунт (заколот), коли натовп висуває політичні вимоги і є спроби або є підставі вважати за можливе захоплення ним влади (конфлікт між владою та населенням – етнічні, міжнаціональні або релігійні конфлікти), а також заворушення (бунт), яке обмежене територією якоїсь установи (переважно установи виконання покарань) [9, 9].

У КК України серед злочинів проти громадського порядку та моральності, крім масових заворушень (ст. 294 КК України), передбачені також групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК України), заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України), а також хуліганство, вчинене групою осіб (ч. 2 ст. 296 КК України). Тому для правильної кваліфікації діяння важливо визначитися із відмінностями у зазначених складах злочинів. Йдеться, у першу чергу, про їх об'єктивну сторону та мотивацію дій. Для ст. 293 КК України – це організація групових дій, спрямованих на грубе порушення громадського порядку або активна участь у них, але ці дії не супроводжуються явною неповагою до суспільства. Для масових заворушень (ст. 294 КК України) – це також дії, які можуть бути спрямовані на грубе порушення громадського порядку, але вони при цьому супроводжуються вчиненням погромів, руйнуваннями, підпалами та іншими подібними діями, а також вчиненням збройного опору представникам органів влади і цим можуть дезорганізувати або паралізувати на якийсь час діяльність органів влади й управління. Вони також можуть носити хуліганський характер, але на відміну від дій, передбачених ст. 293 КК України, виходять не від окремої групи, а від натовпу (масового скупчення людей) [10; 4, 15].

Масові заворушення як складне соціальне явище вимагають спеціального і глибокого вивчення причин їх виникнення, форм і методів попередження та боротьби з ними силових структур держави. На погляд Ю.В. Дубко, особливість злочину «масові заворушення» полягає в специфіці причин, як правило, соціально-економічного характеру; психології учасників протиправних дій і політико-правових наслідках [2, 241].

Отже, можна вважати, що масові заворушення, які стали достатньо частим явищем у сучасному суспільстві, є наслідками нестабільності соціальної обстановки в країні. Масові заворушення, будучи небезпечним злочином, підривають основи суспільства, дестабілізують обстановку, порушують нормальне життя громадян, роботу підприємств, установ і

організацій. У процесі їх протікання спостерігається відсутність достовірної інформації про кількість учасників, масштаби протиправних дій, матеріальні наслідки, що значно ускладнює можливість протидії даному виду злочинів. Удосконалення потребують і положення КК України, що регулюють відповідальність за масові заворушення, оскільки залишається проблемним питання щодо відмежування його від суміжних складів злочинів і подальше планування розслідування.

Література

1. Гусак Т.П. Соціально-політичні причини та умови масових заворушень у сучасній Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2014. № 2. С. 43-54.
2. Дубко Ю.В., Черепенко О.Я. Щодо визначення сутності поняття масових заворушень в сучасній теорії права. *Форум права*. 2011. № 3. С. 237-242. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-3/11djvctf.pdf>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 06.10.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Бояров В.І. Масові заворушення: особливості кваліфікації. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Том 7. № 4 (25). С. 9-18.
5. Стрельцов Є.Л. Кримінальний Кодекс України: науково-практичний коментар. Вид. 4-е, доповн. Харків: Одисей, 2007. 872 с.
6. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.1976 р. № 4. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-76>.
7. Кузнецов В.В. Злочини проти громадського порядку та моральності: практ. посібник. Київ: Паливода А.В., 2007. 160 с.
8. Бойко А.М., Брич Л.П., Гришук В.К., Дудоров О.О. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юридична думка, 2009. 1236 с.
9. Шалдирван П.В. Методика розслідування масових заворушень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 19 с.
10. Про судову практику в справах про хуліганство: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.06.1991 р. № 3. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v000045-13>.

Щодо заходів, спрямованих на захист прав та свобод людини в умовах проведення антитерористичної операції в зоні АТО

Яловой І.В., студент

Науковий керівник:

Самойленко Г.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Під час збройного конфлікту на сході України порушується дуже велика кількість прав та свобод дітей, цивільного населення які проживають в умовах проведення АТО умовах проведення операції АТО. Зараз я наведу не повний перелік класифікації порушень прав людини в умовах проведення АТО.

Наша держава зараз знаходиться на складному етапі свого державотворення коли вона переживає не лише соціально-економічні проблеми, а також збройний конфлікт на сході який впливає на Україну як державу. В таких конфліктах цивільне населення завжди є центром уваги не тільки всередині держави, а і міжнародних організацій, чия діяльність присвячена захисту прав і свобод людини.

Від початку конфлікту на сході 2014 року на окупованій території конституційний лад припинив своє функціонування та законну реалізацію внаслідок не правомірних дій

влаштованих на території конфлікту самопроголошеними утвореннями ДНР і ЛНР. Як зазначалось у доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини, цивільне населення України постраждало внаслідок значних порушень та зловживань у сфері захисту прав і свобод людини, відсутності безпеки та кризі верховенства права [1].

Під час цього конфлікту були проголошені незаконні утворення під гаслами «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка». такі гібридні утворення заважають державі здійснювати законний захист прав та свобод цивільного населення який проживає на окупованій території яка суперечить національному та міжнародному законодавству про від'єднання території. За статистичними даними під загрозою опинилося приблизно 2,7 млн. громадян які мешкають на підконтрольних територіях.

Головною причиною порушення прав людини на Донбасі є збройний конфлікт та його наслідки: загроза життю людей, ушкодження та руйнування об'єктів соціальної, інженерної та транспортної інфраструктури; обмеження доступу населення до основних соціальних послуг; масове безробіття [3].

На окупованій території були створені незаконні місця позбавлення волі, де затриманих піддають катуванню та жорсткому поводженню, що в цілому суперечить законодавству України та десяткам міжнародних конвенцій. При цьому, такі квазіутворення відмовляють міжнародним інспекторам у доступі до місць позбавлення волі та забороняють діяльність правозахисних органів і волонтерських організацій. За висновками експертів Організації з безпеки співробітництва в Європі було виділено те що на території збройного конфлікту в Україні неналежно забезпечується ряд конституційних прав і свобод людини які є водночас основоположними і в міжнародному праві [2].

Тому в умовах проведення антитерористичної операції порушуються такі конституційні права та свободи людини:

- права на вільне пересування громадян (дія Тимчасового порядку перетину лінії зіткнення; великі черги на пунктах в'їзду-виїзду (до 30 годин); мінометні обстріли транспортних коридорів із людськими жертвами тощо);
- права на свободу світогляду і віросповідання (до 2014 року на Донбасі було зареєстровано близько 1,5 тис. релігійних організацій. На сьогоднішній день, внаслідок морального та фізичного тиску з боку воєнізованих груп фактично припинили свою діяльність осередки УПЦ-КП, греко-католицьких, мусульманських, єврейських, Свідків Єгови та інших релігійних організацій);
- права на мирні зібрання та на свободу об'єднання (неможливість проведення відкритих і вільних зібрань на територіях ДНР та ЛНР, заборона альтернативних поглядів, покарання за протести чи зібрання проти політики озброєних груп);
- економічних та соціальних прав (українське населення на непідконтрольній території фактично позбавлене державних соціально-економічних гарантій; громадяни не мають належного доступу до соціальної допомоги, банківських рахунків та реєстрації актів цивільного стану; вони позбавлені права голосувати на місцевих виборах тощо);
- права на житло, землю та власність (відсутність комплексного механізму щодо компенсацій майнових втрат; неналежний захист приватної власності, мародерство та подальше руйнування власності населення у зоні конфлікту);
- права на охорону здоров'я (ліки у більшості випадків недоступні або ж надто дорогі; доступ до спеціалізованої медичної допомоги залишається вкрай обмеженим і забезпечується, здебільшого, виключно завдяки гуманітарній допомозі);

В нашій Конституції досить детально закріплені права людей цивільного населення але ж під час такого гібридного конфлікту утворюється нова верства осіб які потребують соціального та правового захисту і законодавство в деяких випадках не може надати точної відповіді статусу звичайного громадянина який проживає на території збройного конфлікту. Є очевидна проблема захисту прав та свобод загалом, тому одним із рішень врегулювання цього питання - це спрямованість політики державних органів на вирішення цього конфлікту без проведення бойових дій, а діяльність держави яка спрямована на мирне вирішення цього

конфлікту. Та слід створити механізми які зможуть забезпечувати захист прав та свобод людей в умовах цього гібридного конфлікту.

Література

1. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16.02.2016 – 15.05.2016 р.: Управління Верховного комісара ООН з прав людини. URL: http://www.radnyk.org/uploads/7/6/6/5/76650087/ukraine_14th_hrmmu_report_ukranian.pdf
2. Про Заяву Верховної Ради України Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод: Постанова Верховної Ради України від 21.05.2015 р.№ 462-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462> (дата звернення: 24.10.2018).
3. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16.11.2016 р.–15.02.2017 р. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UARReport17th_UKR.pdf

*Наукове видання
(українською мовою)*

**„ПРАВОВА ОСВІТА ТА ПРАВОВА НАУКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ”**

Матеріали
Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Запоріжжя, 9 листопада 2018 р.

Відповідальний за випуск: Коломєць Т.О.
Відповідальний редактор: Віхляєв М.Ю.
Технічний редактор: Шиванова М.Г.
Комп'ютерна верстка: Шиванова М.Г.